

УДК: 343.102:343.9.02 (477)(072)
№ держреєстрації: 0124U001434

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
(ДонДУВС)**

25015, м. Кропивницький, вул. Велика Перспективна, 1
тел. +38 (097) 907 01 07, +38 (066) 678 78 80

ЗАТВЕРДЖУЮ

Т.в.о. першого проректора
доктор юридичних наук, доцент

Ганна БУГА

11 2024р.

**ЗВІТ
ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ**

**ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ
ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

(остаточний)

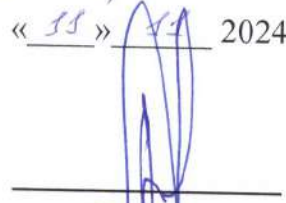
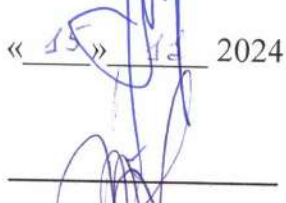
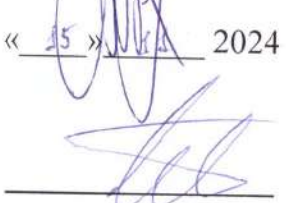
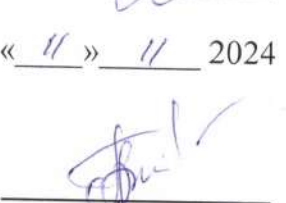
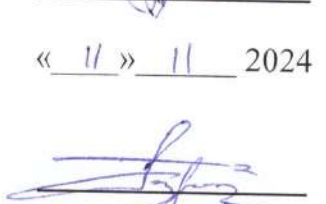
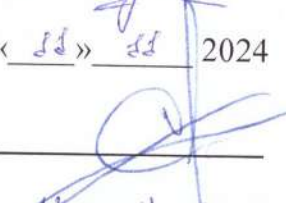
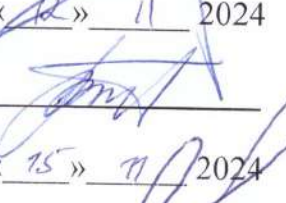
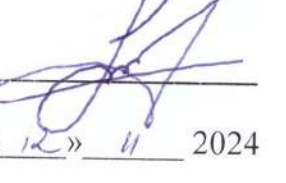
Керівник НДР
доктор філософії

Артур Волобоєв

Результати роботи розглянуто Науковою радою Донецького державного університету внутрішніх справ, протокол від 22.11.2024 р. № 11

2024

СПИСОК АВТОРІВ

Керівник теми Завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки факультету № 3 ДонДУВС, доктор філософії	 « 15 » 11 2024	А. О. Волобоєв (підрозділ 2.1, оформлення звіту)
Виконавці: Начальник ДСР НПУ, полковник поліції	 « 15 » 11 2024	А. М. Рубель (вступ, розділ 3)
Заступник начальника управління – начальник 1-го відділу 1-го управління ДСР НПУ, підполковник поліції	 « 15 » 11 2024	О. О. Людвиченко (підрозділ 1.1, висновок)
Доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки факультету № 3 ДонДУВС, кандидат юридичних наук, доцент	 « 11 » 11 2024	С. П. Пекарський (розділ 1, підрозділ 2.4, Додатки А, Б, реферат)
Доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності ОДУВС, кандидат юридичних наук, доцент, полковник поліції	 « 11 » 11 2024	Є. В. Поляков (підрозділ 2.3)
Доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності ОДУВС, кандидат юридичних наук, доцент	 « 15 » 11 2024	Т. Г. Щурат (підрозділ 2.3)
Старший науковий співробітник НДЛ з проблемних питань правоохоронної діяльності КННІ, кандидат юридичних наук	 « 12 » 11 2024	К. М. Бруссо (підрозділ 2.2, Додаток В)
Старший оперуповноважений 1-го відділу 1-го управління ДСР НПУ, майор поліції	 « 15 » 11 2024	Ю. С. Заморока (підрозділ 1.2, Додаток Г)
Науковий співробітник НДЛ з проблем запобігання кримінальним правопорушенням факультету № 3 ДонДУВС, кандидат юридичних наук	 « 12 » 11 2024	В. Ю. Дрозд (підрозділ 2.2, Додаток Г)

РЕФЕРАТ
ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ
ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Наукова робота складається зі вступу, основної частини, висновків, списку використаних джерел (65 найменування). Загальний обсяг наукової роботи становить 140 сторінок, з яких основного тексту – 101 сторінка. В роботі є 5 додатків.

Ключові слова: організована злочинність, стратегічні розслідування, виявлення, розкриття.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, які визначають особливості протидії організованій злочинності в умовах правового режиму воєнного стану.

Метою дослідження є розгляд теоретичних, правових, організаційних та тактичних засад протидії організованій злочинності підрозділами стратегічних розслідувань в умовах правового режиму воєнного стану та визначення шляхів удосконалення даної діяльності.

Методологічну основу складає загальний діалектичний метод наукового пізнання діяльності підрозділів стратегічних розслідувань, відповідно до якого визначено суб'єктивні та об'єктивні аспекти реалізації суспільних відносин в означеній сфері.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розгляді проблем та перспектив виявлення та розкриття організованої злочинної діяльності.

Основні положення та висновки наукової роботи оприлюднені на Міжнародній науково-практичній конференції «Протидія організованій злочинності і корупції в умовах збройного конфлікту: досвід та перспективи» з нагоди 5-річчя створення Департаменту стратегічних розслідувань НПУ».

Результати наукової роботи можуть бути використані у науково-дослідній сфері, правотворчості, правозастосовній діяльності та в освітньому процесі.

Проведене дослідження є завершеною працею, в якій було сформульовано авторське бачення організаційно-методологічній парадигмі оперативно-розшукового забезпечення протидії організованій злочинної діяльності.

Завершенням наукового дослідження є підготовка відповідних методичних рекомендацій.

Керівник НДР
доктор філософії

Артур Волобоєв

ЗМІСТ

ВСТУП	5
Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ СТРАТЕГІЧНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ НПУ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	8
Стан наукової розробленості проблеми протидії організованим злочинності підрозділами стратегічних розслідувань НПУ в умовах воєнного стану	8
1.1. злочинності підрозділами стратегічних розслідувань НПУ в умовах воєнного стану	8
1.2. організованим злочинності в умовах правового режиму воєнного стану	18
Розділ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	34
2.1. Сутність організації та документування організованої злочинної діяльності підрозділами стратегічних розслідувань НПУ	34
2.2. Реалізація дискреційних повноважень в діяльності працівників підрозділів стратегічних розслідувань НПУ	49
2.3. Тактичні особливості негласного проникнення в злочинне середовище оперативного працівника або особи, яка негласно співпрацює з оперативним підрозділом	52
2.4. Режимно-секретне забезпечення оперативно-розшукової діяльності та негласних слідчих (розшукових) дій при виявленні та розкритті організованої злочинної діяльності	82
Розділ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ СТРАТЕГІЧНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ НПУ ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	91
ВИСНОВКИ	101
ДОДАТКИ	106
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	128

ВСТУП

В умовах протидії повномасштабній агресії росії, боротьби за територіальну цілісність та незалежність підрозділи кримінальної поліції Національної поліції України (далі – НПУ) спрямовують свої зусилля на протидію організованій злочинності. Дефініцією є те, що ефективна протидія організованій злочинності є необхідною умовою для забезпечення безпеки суспільства, держави, захисту прав і свобод громадян. Документування злочинів, які вчиняються з ознаками організованості, підрозділами кримінальної поліції, збір фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави¹ передбачає необхідність використання комплексу оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій.

У зв'язку з повномасштабною агресією росії Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні»² в Україні введено військовий стан. В умовах правового режиму воєнного стану законодавчими та нормативно-правовими актами визначені особливості діяльності підрозділів кримінальної поліції у складі сил безпеки та оборони. Це обумовлено необхідністю протидії, як загальній кримінальній організованій злочинності, так і документуванням протиправної діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань.

Динаміка тяжких та особливо тяжких злочинів, які вчинено у складі організованих груп і злочинних організацій, зокрема із застосуванням вогнепальної зброї, установа корумпованих відносин між посадовими

¹ Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-ХІІ. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/conv#n49>.

² Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.

особами органів державної влади, органів місцевого самоврядування та криміналітетом, використання неконкурентних методів у фінансово-господарській діяльності підприємств негативно впливає на економічне зростання та пов'язаний з ним суспільний розвиток України. Окрім того в умовах протидії повномасштабній агресії росії проти України, ескалації жорстокості та насильства, дестабілізації внутрішньої соціально-політичної ситуації призводить до порушення функціонування державного механізму. Також спецслужби країни-агресора можуть використовувати організовану злочинність для дестабілізації ситуації, як в окремих областях, так і в Україні в цілому, що може завдати шкоди національній безпеці.

Робота виконана на замовлення Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України відповідно до п. 87 Розділу III Плану наукової роботи Міністерства внутрішніх справ України на 2024 рік, має державну реєстрацію в УкрІНТЕІ (№ 0124U001434) та відповідає пунктам 13 і 15 Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки, затвердженої наказом МВС України від 11.06.2020 № 454, науково-дослідній роботі ДонДУВС «Організаційні, правові та тактичні засади протидії організованій злочинній діяльності» (державний реєстраційний номер в УкрІНТЕІ № 0123U104250).

На нашу думку, діяльність підрозділів Департаменту стратегічних розслідувань потребує узагальнення щодо:

- нормативно-правового забезпечення;
- реалізації дискреційних повноважень співробітників підрозділів стратегічних розслідувань при документуванні злочинів;
- оперативно-розшукової тактики документування кримінальних правопорушень, вчинених організованими групами чи злочинними організаціями;
- режимно-секретного забезпечення оперативно-розшукової діяльності та негласних слідчих (розшукових) дій при виявленні та розкритті організованої злочинної діяльності;

– удосконалення діяльності підрозділів стратегічних розслідувань НПУ щодо виявлення та розкриття організованої злочинної діяльності в умовах правового режиму воєнного стану.

Розділ 1.
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ
ПІДРОЗДІЛАМИ СТРАТЕГІЧНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ НПУ
В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

1.1. Стан наукової розробленості проблеми протидії організованій злочинності підрозділами стратегічних розслідувань НПУ в умовах правового режиму воєнного стану.

Безпосередньо питання протидії організованій злочинності досліджували такі сучасні українські науковці та практичні працівники правоохоронних органів, як: Албул С. В., Богуславський М. Г., Волошина М. В., Діденко С. В., Доценко О. С., Єфімов В. В., Жуков Б. В., Каліновська Я. О., Кириченко О. В., Корнієнко М. В., Ленюк Я. С., Лисенко А. М., Маланчук П. М., Мукоїда Р. В., Мороз В. П., Неклеса О. В., Никифорчук Д. Й., Павленко С. О., Пекарський С. П., Пеньков С. М., Погорецький М. А., Подобний О. О., Поляков О. М., Санакоев Д. Б., Сідоров В. І., Тарасенко О. І., Телійчук В. С., Чаплинський К. О. Шендрик В. В., Юр'єв Д. С. та ін. Однак, у сучасних наукових доробках, навчальній літературі розглядаються загальні питання визначення сутності організованої злочинності, правові аспекти протидії організованій злочинності, тактичні особливості документування оперативними підрозділами організованої злочинності, міжнародний досвід протидії досліджуємих злочинам, особливості виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації тощо. Особливої уваги науковці та практичні працівники у своїх дослідженнях приділяли визначенню повноважень суб'єктів протидії організованій злочинності в Україні.

Так, Доценко О. С., досліджував сучасну систему суб'єктів протидії організованій злочинності в Україні. Дослідником на підставі аналізу нормативно-правових актів щодо визначення суб'єктів протидії організованій злочинності та практики їх діяльності, констатовано, що законодавчо визначена система таких суб'єктів є недосконалою, чітко не врегульованою, науково не обґрунтованою, а отже, малоефективною³. З урахуванням дії воєнного стану висновуємо про те, що виникли додаткові вимоги щодо ефективної діяльності системи суб'єктів протидії організованій злочинності.

Заслуговує на визнання дослідження Маланчука П. М. та Кордунян І. В. особливостей виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації як негласної слідчої (розшукової) дії в Україні та США. Ними визначено, що для отримання доказової бази, наприклад документів, речей чи інших матеріалів, які мають значення для досудового розслідування, до злочинної організації чи групи долучається спеціальна особа, яка працює під прикриттям⁴. Маланчук П. М. та Кордунян І. В. вказали, що зміст цієї негласної слідчої (розшукової) дії полягає у здійсненні заходів, спрямованих на викриття, попередження чи розкриття злочинів злочинних організацій або організованих груп, шляхом введення особи під прикриттям до їх складу. Відповідно, на думку авторів, об'єктом виконання спеціального завдання можуть бути лише організована група або злочинна організація⁵.

Калиновська Я. О. досліджуючи сучасні види організованої злочинності загальнокримінальної спрямованості дійшла висновку про те, що в сучасній кримінальній обстановці в Україні можна виділити декілька різних критеріїв класифікації організованої злочинності, при цьому емпіричні дані свідчать, що в більшості випадків кожна організована група загальнокримінальної

³ Доценко О. С. Сучасна система суб'єктів протидії організованій злочинності в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 4. С. 114.

⁴ Маланчук П. М., Кордунян І. В. Особливості виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації як негласної слідчої (розшукової) дії в Україні та США. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 63. С. 83.

⁵ Тут же. С. 85.

спрямованості відноситься одночасно до декількох видів⁶. Також, науковиця визначила низку проблем у протидії організованій злочинності загально кримінальної спрямованості в Україні, зокрема:

- симбіоз організованої злочинності та різних видів державної влади;
- легалізація організованої злочинності в сфері засобів масової інформації, перекручування реальних фактів та стану протидії організованій злочинності, зокрема загально кримінальної спрямованості;
- економічна глобалізація та покращення комунікаційних технологій, що призводить до появи майже щоденно нових способів вчинення злочинів.
- триваючий військовий конфлікт на Сході України, який тягне за собою не тільки наявність великої кількості вогнепальної зброї, що потрапляє до незаконного обігу, а й створенням підґрунтя для вчинення мародерства, фіктивних підприємств та організацій для шахрайства або відмивання грошей під видом благодійності;
- напружена соціально-політична ситуація з Російською Федерацією, яка уповільнює час обміну інформацією, виявлення винних осіб та притягнення їх до кримінальної відповідальності⁷.

Калиновська Я. О., аналізуючи сучасну кримінальну обстановку, результати аналізу кримінальних проваджень та оперативно-розшукових справ, результати опитування практичних працівників оперативних підрозділів НПУ та використання іншого емпіричного матеріалу, дійшла висновку про те, що в Україні організовану злочинність можна диференціювати наступним чином:

- 1) в залежності від виду злочинної діяльності:
 - вчиняють лише злочини загально-кримінальної спрямованості;
 - вчиняють з однаковою часткою злочини як загально-кримінальної спрямованості, так й інші види злочинів (економічні, екологічні тощо);

⁶ Калиновська Я. О. Сучасні види організованої злочинності загально-кримінальної спрямованості. *Форум права: електрон. наук. фахове вид.* 2017. № 5. С. 167.

⁷ Калиновська Я. О. Проблемні аспекти протидії організованій злочинності загальнокримінальної спрямованості в Україні *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького.* Серія : Право. 2018. № 6. С. 94.

– вчиняють злочини загально-кримінальної спрямованості лише як продовження чи закінчення «основних» злочинів іншої направленості;

2) в залежності від мети вчинення злочину:

– вчиняють злочини виключно заради отримання прибутку;

– вчиняють злочини через інші мотиви – помста, розпалення національної ворожнечі;

3) в залежності рівня вчинення злочинної діяльності:

– вчиняють злочини виключно на професійному рівні та замовні;

– вчиняють злочини як на професійній основі так і без попередньої підготовки та навичок;

– вчиняють виключно побутові злочини;

4) в залежності від використання під час вчинення злочинної діяльності різного роду зброї:

– використовують вогнепальну зброю та вибухові речовини;

– використовують виключно холодну зброю; не використовують зброю;

5) за кількісним показником:

– у кількості до 3 осіб;

– у кількості від 3 до 10 осіб;

– у кількості від 10 до 20 осіб;

– у кількості більше 20 осіб;

6) за розгалуженістю:

– одноцентрові (існує лише 1 угруповання);

– 2 та більше угруповань, що входять до складу одного;

7) за характером відносин між членами злочинних груп та організацій:

– злочинні групи та організації, що створені на підставі родинних стосунків;

– злочинні групи та організації, що створені на підставі ідеологічних, расових, етнічних чи інших спільних поглядів;

– злочинні групи та організації, що створені у зв'язку із знайомством чи проведенням спільного часу в місцях із обмеженим колом осіб (місця позбавлення волі, зона проведення Антитерористичної операції тощо);

8) за наявністю та рівнем корумпованих зв'язків:

– злочинні групи та організації, що мають добре налагоджені корумповані зв'язки або членами таких груп є високопосадовці;

– злочинні групи та організації, що не мають постійних налагоджених корумпованих зв'язків та використовують лише одноразові знайомства;

– злочинні групи та організації, що не мають зовсім корумпованих зв'язків⁸.

Зазначене дозволяє нам дійти до висновку, що визначені Калиновською Я. О. проблеми в умовах протидії повномасштабній агресії росії проти України не вирішені, а навпаки загострилися.

Відповідно до предмету даного дослідження необхідно вказати Полякова О. М., який розглядав питання щодо протидія організованих злочинності, яка використовується іноземними спецслужбами, зокрема рф, для проведення розвідувально-підривної діяльності проти України. Науковцем зазначено, що на фоні активної агентурної роботи Кремль використовує організовані злочинні організації з метою дестабілізації суспільно-політичної ситуації у тому чи іншому регіоні нашої держави, а також у деяких європейських країнах. Дослідник висновує про те, що геостратегічною метою Кремля є поступова повзуча окупація України. РФ, як ключовий агресор сучасного світу, зробив ставку на проведення силових і гібридних сценаріїв для реалізації власних імперських амбіцій⁹.

Поляков О. М. також дійшов до висновку про необхідність визнання організованої злочинності явищем, протидія якому потребує від держави

⁸ Калиновська Я. О. Сучасні види організованої злочинності загально-кримінальної спрямованості. *Форум права: електрон. наук. фахове вид.* 2017. № 5. С. 164-168; Калиновська Я. О. Проблемні аспекти протидії організованої злочинності загальнокримінальної спрямованості в Україні *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького.* Серія : Право. 2018. № 6. С. 89-95.

⁹ Поляков О. М. Протидія організованих злочинності, яка використовується іноземними спецслужбами, зокрема рф, для проведення розвідувально-підривної діяльності проти України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Сер.: Юриспруденція. 2021 № 53. С. 118.

розробки та впровадження комплексних заходів, спрямованих на нейтралізацію її причин та передумов, оперативне виявлення та припинення злочинної діяльності, що набуває ознак організованості¹⁰.

У свою чергу Погорецький М. А. досліджував методологічну основу оперативно-розшукового документування організованої злочинної діяльності. За результатами дослідження Погорецький М. А. зазначив, що теорія доказів є методологічною основою оперативно-розшукового документування, її засади потребують постійного удосконалення відповідно до вимог часу, який свідчить про зростання кількісно-якісних показників сучасної злочинної діяльності, набуття нею рис організованості, професіоналізму та транснаціональності¹¹.

Окремо заслуговує на увагу монографічне дослідження Мороза В. П., Чаплинського К. О., Богуславського М. Г., Волошиної М. О., яке присвячене протидії організованій злочинності в Україні. З урахуванням сучасних потреб правоохоронної практики та стану розвитку криміналістичної науки, зазначені науковці здійснили ґрунтовний аналіз організованої злочинності, розглянули міжнародний досвід протидії організованій злочинності, визначили сучасний стан протидії організованій злочинності та виокремили перспективні напрями її подолання. Заслуговує на увагу розгляд організаційно-правових засад діяльності підрозділів Національної поліції України щодо протидії організованій злочинності в умовах воєнного стану¹².

Тактиці виявлення та документування оперативними підрозділами нелегальної міграції як однієї зі сфер діяльності організованої злочинності присвятив своє дослідження Павленко С. О.¹³. Окрім того, у своєму

¹⁰ Поляков О. М. Протидія організованій злочинності, яка використовується іноземними спецслужбами, зокрема рф, для проведення розвідувально-підривної діяльності проти України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2021 № 53. С. 118.

¹¹ Погорецький М. А. Теорія доказів – методологічна основа оперативно-розшукового документування організованої злочинної діяльності. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2009. № 22. С. 195.

¹² Мороз В.П., Чаплинський К.О., Богуславський М.Г., Волошина М.О. Протидія організованій злочинності в Україні: сучасність та перспективи : монографія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 236 с.

¹³ Павленко С. О. Тактика виявлення та документування оперативними підрозділами нелегальної міграції як однієї зі сфер діяльності організованої злочинності. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 147. С. 210-228.

монографічному дослідженні, яке присвячене основам оперативно-розшукової тактики Павленко С. О. розглядав оперативно-розшукову тактику у протидії окремим видам злочинів, зокрема:

- що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями;
- щодо торгівлі людьми, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями;
- щодо протидії незаконному збуту наркотичних засобів, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями;
- щодо протидії кіберзлочинам, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями¹⁴.

Окремо ним розглянуто питання щодо протидії протиправній діяльності осіб, які перебувають у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, зокрема «вора в законі»¹⁵.

Окрім вищенаведеного вважаємо за доцільність зазначити монографічне дослідження Кислого А. М., Саїнчина О. С., Грібова М. Л., Козаченко О. І., яке присвячене розкриттю та розслідуванню правопорушень, що вчиняються особами, які мають підвищений злочинний вплив, і «ворами в законі»¹⁶. На підставі аналізу стану розслідування правопорушень, вчинених за участю осіб, які мають підвищений злочинний вплив шановні науковці констатували характерні риси, зазначеної протиправної діяльності. Такими рисами є:

- стабільно негативна тенденція до зростання кількості правопорушень, вчинених за участю осіб, які мають підвищений злочинний вплив;
- збереження значної питомої ваги цих правопорушень у структурі корисливої злочинності;

¹⁴ Павленко С. О. Основи оперативно-розшукової тактики: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. С. 350, С. 375, С. 417,

¹⁵ Тут же. С. 474.

¹⁶ Розкриття та розслідування правопорушень, що вчиняються особами, які мають підвищений злочинний вплив, і «ворами в законі»: монографія) А. М. Кислий, О. С. Саїнчин, М. Л. Грібов, О. І. Козаченко; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. С. Саїнчина. – Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. – 740 с.

– груповий характер злочинних проявів, серед яких більшу половину становлять правопорушення, які вчиняються на організованій і професійній основі, що пов'язані з убивствами, замахом на вбивство та тяжкими тілесними ушкодженнями;

– використання вогнепальної, холодної зброї, вибухових пристроїв;

– вчинення вбивств представників адміністрацій місць позбавлення волі, збуту наркотичних речовин, шахрайств та інших правопорушень¹⁷.

Також вважаємо за необхідність зазначити збірник методичних рекомендацій з організації виявлення і розслідування фінансових та економічних злочинів, який був розроблений колективом авторів¹⁸. У зазначеному збірнику визначені особливості документування та алгоритми дій працівників підрозділів стратегічних розслідувань при виявленні та документуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з :

– привласненням, розтратою майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем;

– службою чи професійною діяльністю, учинених організованими групами й злочинними організаціями;

– господарськими злочинами, учиненими організованими групами і злочинними організаціями;

– легалізацією (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;

– зловживанням владою або службовим становищем;

– прийняттям пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою¹⁹.

Документування злочинів підрозділами стратегічних розслідувань потребує застосування оперативно-розшукової діяльності, планування та проведення гласних і негласних оперативно-розшукових заходів, негласних

¹⁷ Розкриття та розслідування правопорушень, що вчиняються особами, які мають підвищений злочинний вплив, і «ворами в законі» : монографія) А. М. Кислий, О. С. Саїнчин, М. Л. Грібов, О. І. Козаченко; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. С. Саїнчина. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. С. 571.

¹⁸ Організація виявлення і розслідування фінансових та економічних злочинів : зб. метод. рекомендацій ; кол. авт.: Санакоєв Д. Б., Мороз В. П., Єфімов В. В. та ін. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 460 с.

¹⁹ Тут же. С. 60, С. 98, С. 160, С. 222, С. 280, С. 322.

слідчих (розшукових) дій, використання негласних співробітників та конфіденційного співробітництва. Для прикладу, зазначаємо дослідження проведене Чернявським С. С., Грібовим М. Л., Вознюком А. А., Небитовим А. А., Гвоздюком В. В., в якому на підставі аналізу положень статті 269 Кримінального процесуального кодексу України визначені правові, організаційні та тактичні особливості проведення візуального спостереження за особою, річчю або місцем²⁰.

Тализіна Я. О. свою монографію присвятила комплексному дослідженню проблематики нормативно-правового регулювання та практики використання негласного співробітництва у кримінальному провадженні²¹.

Низка сучасних українських науковців, на підставі міжнародного досвіду, звертає увагу імплементацію методології СОСТА в Україні. Безпосередньо питанню імплементації європейської методології СОСТА в протидії організованим злочинності в Україні приділили увагу Санакоєв Д. Б., Єфімов В. В. спільно зі словацьким науковцем Вашко Адріаном²². На думку науковців важливими аспектами у підвищенні ефективності боротьби з організованою злочинністю є:

1) імплементація у діяльність правоохоронних органів ліцензованого програмного забезпечення, зокрема у вигляді автоматизованої системи збору інформації за системою оцінки СОСТА, проведення його належного тестування та інтеграції до Єдиної інформаційної системи МВС України;

2) добір спеціалістів зі сфери ІТ, проведення регулярних навчань для працівників, залучених до процесу кримінального аналізу;

3) перейняття європейського досвіду використання методології СОСТА, що полягає, зокрема, у використанні конкретно визначених індикаторів щодо

²⁰ Основи візуального спостереження: практ. посіб / С. С. Чернявський, М. Л. Грібов, А. А. Вознюк, А. А. Небитов, В. В. Гвоздюк. – Київ, Норма права, 2024. – 112 с.

²¹ Тализіна Я. О. Використання негласного співробітництва у кримінальному провадженні : монографія / наук. ред. І А. Тітко. Київ : Алерта, 2023. 304 с.

²² Санакоєв Д., Вашко А., Єфімов В. В. Імплементація європейської методології СОСТА в протидії організованій злочинності в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1. С. 213-220.

стану організованої злочинності для запобігання кримінальних правопорушень²³.

Свою чергою, Мовчан А. В., Созанський Т. І. досліджуючи характерні ознаки сучасної організованої злочинності за результатами опитування СОСТА висновують про те, що результати опитування СОСТА свідчать, що ключовими ознаками сучасної організованої злочинності є, зокрема, широке використання корупції, проникнення та використання легальних бізнес-структур для всіх видів злочинної діяльності, існування паралельної підпільної фінансової системи, яка дозволяє злочинцям переміщати та інвестувати свої багатомільярдні прибутки в легальний бізнес²⁴.

Отже, слід зазначити, що після початку повномасштабної агресії росії проти України науковцями не в повній мірі приділена увага проблемним питанням, які віднесені до предмету дослідження. Погоджуємося з думкою Кислого А. М., Саїнчина О. С., Грібова М. Л., Козаченко О. І. про те що бракує методичних та організаційно-тактичних рекомендацій щодо розслідування правопорушень, вчинених за участю осіб, які мають підвищений злочинний вплив, наявні недоліки в організації розслідування²⁵.

Окрім того, напрацювання переважної більшості зазначених учених відбулися до впровадження воєнного стану. Тому висновуємо про те, що в сучасних умовах виконання повноважень поліцейськими актуальним постало питання щодо необхідності розробки методичних рекомендацій з виявлення та розкриття організованої злочинної діяльності.

²³ Тут же. С. 218.

²⁴ Мовчан А. В., Созанський Т. І. Характерні ознаки сучасної організованої злочинності за результатами опитування СОСТА. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2023. № 1. С. 55.

²⁵ Розкриття та розслідування правопорушень, що вчиняються особами, які мають підвищений злочинний вплив, і «ворами в законі»: монографія) А. М. Кислий, О. С. Саїнчин, М. Л. Грібов, О. І. Козаченко; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. С. Саїнчина. – Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. С. 43.

1.2. Законодавче та нормативно-правове регулювання протидії організованій злочинності в умовах правового режиму воєнного стану.

Згідно вимог статті 19 Конституції України²⁶ посадови особи підрозділів Департаменту стратегічних розслідувань зобов'язані діяти в умовах, межах та спосіб чітко визначений Конституцією та законами України. Відповідно правове регулювання протидії організованій злочинності підрозділами Департаменту стратегічного розслідування в умовах правового режиму воєнного стану базується на конституційних положеннях про державний суверенітет та верховенство права і здійснюється через систему законодавчих та нормативно-правих актів.

Дослідження законодавчих та нормативно-правових актів, що утворюють правові засади протидії організованій злочинності в умовах правового режиму воєнного стану надає можливість визначити проблемні питання даної діяльності. Дефініцією є те, що відповідно до повноважень, визначених законодавством України, підрозділи Департаменту стратегічних розслідувань НПУ спрямовують свої зусилля на протидію організованій злочинності за відповідними напрямками діяльності.

Серед сучасних науковців Санакоєв Д. Б., Неклеса О. В., Єфімов В. В., Юр'єв Д. С. у своєму дослідженні провели аналіз міжнародних та національних законодавчих та нормативно-правових актів, що визначають діяльність підрозділів стратегічних розслідувань Національної поліції України²⁷. На думку науковців, згідно із Законом України «Про Національну поліцію» та Положенням про ДСР НП України визначено, що правову основу їх діяльності складають норми права, закріплені в Конституції України, міжнародних договорах України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, законах України, актах Президента України та постановах Верховної

²⁶ Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4288>.

²⁷ Нормативно-правове забезпечення діяльності підрозділів стратегічних розслідувань: метод. рекомендації / Уклад. : Санакоєв Д. Б., Неклеса О. В., Єфімов В. В., Юр'єв Д. С. Дніпро : ДДУВС, 2021. 84 с.

Ради України, актах Кабінету Міністрів України (постановах та розпорядженнях), а також виданих відповідно до них актах Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України та цьому Положенні.

Особливе місце в правовому регулюванні діяльності підрозділів стратегічних розслідувань Санакоєв Д. Б., Неклеса О. В., Єфімов В. В., Юр'єв Д. С. приділяють Конституції України²⁸. Погоджуючись із загальним підходом, запропонованим шановними науковцями, які зазначили що Конституція України є основою правового регулювання діяльності підрозділів ДСР, зазначаємо, що введення в Україні правового режиму воєнного стану внесло корегування у дії норм Конституції України. Норми Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» регулюють тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можливість обмеження прав і свобод людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34 Конституції України²⁹, а саме: недоторканність житла (ст. 30), таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31), конфіденційність інформації про особу (ст. 32), свобода пересування, вільний вибір місця проживання (ст. 33), право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34). Також можуть бути обмежені права визначені статтями Конституції: 38 – право брати участь в управлінні державними справами, вільно обирати і бути обраними; 39 – право збиратися мирно. Можуть бути також обмежені: право приватної власності (ст. 41); право на підприємницьку діяльність (ст. 42), право на працю (ст. 43), право на страйк (ст. 44), право на освіту (ст. 53). Також можуть вводитися тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення

²⁸ Нормативно-правове забезпечення діяльності підрозділів стратегічних розслідувань: метод. рекомендації / Уклад. : Санакоєв Д. Б., Неклеса О. В., Єфімов В. В., Юр'єв Д. С. Дніпро : ДДУВС, 2021. С. 7.

²⁹ Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4288>.; Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.

заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»³⁰.

Це надає нам можливість висновувати про те, що дані обмеження прав та свобод фізичних та юридичних осіб, в умовах правового режиму воєнного стану, спрямовані на забезпечення правоохоронної функції в діяльності різних підрозділів Національної поліції, зокрема і підрозділів стратегічних розслідувань щодо виявлення і документування різних кримінальних правопорушень, вчинених організованими групами чи злочинними організаціями. Для прикладу, на тепер актуалізувалися питання документування злочинів, які відображаються у незаконному обігу зброїв, вибухівки та боєприпасів, наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів або прекурсорів, торгівлі людьми, нелегальній міграції, колабораційній діяльності, пособництву державі-агресору, участі у незаконних воєнізованих або збройних формуваннях та участі у збройних формуваннях країни-агресора тощо.

Проведений нами аналіз надає можливість визначити правову систему діяльності підрозділів стратегічних розслідувань з протидії організованій злочинності в умовах воєнного стану за функціональної ознакою:

Міжнародні нормативно-правові акти. В першу чергу зазначаємо положення Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, яка була прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року. Дана Конвенція була ратифікована Законом України від 4 лютого 2004 року № 1433-IV³¹. Зазначена нами Конвенція визначає метою діяльності проти транснаціональної організованої злочинності. Цікавим з точки зору оперативного-розшукової діяльності є

³⁰ Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text; Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.

³¹ Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітряю): Закон України від 4 лютого 2004 року № 1433-IV. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1433-15#Text>.

визнання Конвенцією сприяння співробітництву в справі більш ефективним для попередження транснаціональної організованої злочинності та боротьби з нею.

Леун О. І. досліджуючи міжнародно-правове регулювання протидії організованим злочинним угрупованням, до складу яких входять учасники військових та воєнізованих формувань констатує значення даної Конвенції. На його думку: «Мета Конвенції полягає у сприянні співробітництву у справі більш ефективного попередження транснаціональної організованої злочинності та боротьби з нею»³².

Зазначена Конвенція під організованою злочинною групою визначає структурно оформлену групу в складі трьох або більше осіб, що існує протягом визначеного періоду часу і діє узгоджено з метою здійснення одного або декількох серйозних злочинів або злочинів, визнаних такими відповідно до цієї Конвенції, для того, щоб одержати, прямо або посередньо, фінансову або іншу матеріальну вигоду. Згідно положень даної Конвенції під структурно оформленою групою слід розуміти групу, яка не була випадково утворена для негайного вчинення злочину і в якій не обов'язково формально визначені ролі її членів, обговорений безперервний характер членства або створена розвинута структура³³.

У порівнянні з нормами міжнародного нормативно-правового акту чинні норми Кримінального кодексу України під кримінальним правопорушенням вчиненим організованою групою, визнаються кримінальні правопорушення в яких на етапах підготовки або вчинення брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) кримінальних правопорушень, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи (п. 3, ст. 28). У свою чергу

³² Леун О. І. Міжнародно-правове регулювання протидії організованим злочинним угрупованням, до складу яких входять учасники військових та воєнізованих формувань. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 4. С. 48.

³³ Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text.

кримінальне правопорушення визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації кримінально протиправної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших кримінально протиправних груп (п. 4, ст. 28)³⁴.

Реформування кримінального судочинства України визначило доцільність впровадження кримінальної відповідальності за поширення злочинного впливу. Так, стаття 255 КК України передбачає підстави кримінальної відповідальності за створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній. Кваліфікуючою ознакою вважаються зазначені дії, вчинені службовою особою з використанням службового становища.

Одночасно під злочинною спільнотою слід розуміти об'єднання двох чи більше злочинних організацій (ч. 4 ст. 255 КК України). Кваліфікуючою ознакою вважається вчинення дій особою, яка здійснює злочинний вплив або є особою, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «вора в законі» (ч. 5 ст. 255 КК України).

Під злочинним впливом у статті 255 та статтях 255-1, 255-3 КК України слід розуміти будь-які дії особи, яка завдяки авторитету, іншим особистим якостям чи можливостям сприяє, спонукає, координує або здійснює інший вплив на злочинну діяльність, організовує або безпосередньо здійснює розподіл коштів, майна чи інших активів (доходів від них), спрямованих на забезпечення такої діяльності.

Під особою, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «вора в законі», у статті 255 та статтях 255-1,

³⁴ Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

255-3 КК України слід розуміти особу, яка завдяки авторитету, іншим особистим якостям чи можливостям здійснює злочинний вплив і координує злочинну діяльність інших осіб, які здійснюють злочинний вплив.

Окрім того, стаття 255-1 КК України передбачає підстави кримінальної відповідальності за встановлення або поширення злочинного впливу. Статтею 255-2 КК України передбачені підстави кримінальної відповідальності за організацію, сприяння у проведенні злочинного зібрання (сходки) представників злочинних організацій або організованих груп, або осіб, які здійснюють злочинний вплив, для планування вчинення одного або більше злочинів, матеріального забезпечення чи координації злочинної діяльності, у тому числі розподілу доходів, одержаних злочинним шляхом, або сфер злочинного впливу, а також участь у такому зібранні (сходці), у тому числі з використанням засобів зв'язку.

Стаття 257 КК України визначає підстави притягнення до кримінальної відповідальності за бандитизм, під чим слід розуміти організацію озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, а також участь у такій банді або у вчинюваному нею нападі.

Застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, міжнародними організаціями, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою визначається як терористичний акт, відповідальність за який передбачена статтею 258 КК України.

Одночасно, в умовах воєнного стану протидія організованій злочинності є надзвичай важливою проблемою, оскільки з 2014 року колаборантами в Автономній республіці Крим, Донецькій та Луганській областях почали створюватися організовані незаконні збройні та воєнізовані формування, що призвело до незаконного розповсюдження вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухівки. В умовах повномасштабної агресії росії проти України зазначена проблема загострилася і це негативно вплинуло на рівень загальної злочинності в Україні. Відповідно стаття 260 КК України визначає підстави притягнення до кримінальної відповідальності особи (осіб) за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань або участь у їх діяльності.

Під воєнізованими слід розуміти формування, які мають організаційну структуру військового типу, а саме: єдиноначальність, підпорядкованість та дисципліну, і в яких проводиться військова або стройова чи фізична підготовка.

Під збройними формуваннями слід розуміти воєнізовані групи, які незаконно мають на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову чи іншу зброю³⁵.

Тобто функціонування не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань дозволяє нам констатувати наявність організованості, як кваліфікуючої ознаки даної протиправної діяльності.

Отже проведений нами порівняльний аналіз норм Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, яка була прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року та норм Кримінального кодексу України дозволяє зазначити наявність спільного підходу до тлумачення поняття «організована злочинність».

Головні напрями загальнодержавної політики та організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю в нашій країні визначає Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою

³⁵ Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

злочинністю» від 30 червня 1993 року³⁶, згідно з нормами якого під організованою злочинністю визнається сукупність кримінальних правопорушень, що вчиняються у зв'язку з створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань. Зазначений законодавчий акт визначає повноваження уповноважених підрозділів НПУ, зокрема і підрозділів кримінальної поліції: ДКР, ДМП, ДКА, ДВБ, ДСР, ДБН, ДКП щодо протидії організованій злочинності.

Метою боротьби з організованою злочинністю даний законодавчий акт визначає:

- встановлення контролю над організованою злочинністю, її локалізація, нейтралізація та ліквідація;

- усунення причин і умов існування організованої злочинності (ст. 2).

Основними завданнями зазначеного нами законодавчого акту визначено:

- створення загальних правових і організаційних засад у сфері боротьби з організованою злочинністю, сприяння її попередженню та ліквідації;

- визначення системи державних органів, що ведуть боротьбу з організованою злочинністю, та їх взаємовідносин;

- встановлення повноважень спеціальних державних органів по боротьбі з організованою злочинністю та спеціальних заходів, що здійснюються ними;

- встановлення обов'язків інших державних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю;

- правове забезпечення фінансових, матеріально-технічних та інших умов, необхідних для боротьби з організованою злочинністю;

- забезпечення гарантій прав громадян і юридичних осіб під час здійснення заходів боротьби з організованою злочинністю (ст. 3).

Згідно положень статті 4 даного законодавчого акту законодавство про боротьбу з організованою злочинністю базується на Конституції України і

³⁶ Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 року № 3341-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>.

включає цей Закон, Кримінальний і Кримінальний процесуальний кодекси України, закони України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про Національну поліцію», «Про Службу безпеки України», «Про прокуратуру», «Про Бюро економічної безпеки України», інші закони, міжнародно-правові угоди, учасником яких є Україна (ст. 4).

Законодавчі акти, які регулюють загальні повноваження підрозділів стратегічних розслідувань у складі кримінальної поліції НПУ, а саме:

- Про Національну поліцію, від 2 липня 2015 року № 580-VII;
- Про оперативно-розшукову діяльність, від 18 лютого 1992 року № 2135-XII.

Закон України «Про Національну поліцію» визначає правові засади організації та діяльності Національної поліції України, статус поліцейських, а також порядок проходження служби в Національній поліції України. Акцентуємо увагу на тому, що протидія організованим злочинності в умовах правового режиму воєнного стану визначає особливості застосування працівниками підрозділів стратегічних розслідувань заходів примусу, зокрема:

- фізичного впливу (сили);
- спеціальних засобів;
- вогнепальної зброї (ст. 42-46)³⁷.

Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» регулює особливості застосування системи гласних і негласних пошукових та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів в протидії злочинності³⁸. Підстави оперативно-розшукової діяльності, заведення, ведення оперативно-розшукових справ, права та обов'язки підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, використання негласних співробітників, конфіденційного співробітництва,

³⁷ Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20 вересня 2011 року № 3739-VI. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>.

³⁸ Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/conv#n49>.

використання результатів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному судочинстві тощо, визначені в чинному законодавчому акті.

На нашу думку ефективна реалізація визначених Законами України «Про Національну поліцію» та «Про оперативно-розшукову діяльність» повноважень співробітниками підрозділів стратегічних розслідувань можлива при відомчій взаємодії з іншими підрозділами НПУ, які входять до системи кримінальної поліції, а саме: ДКР, ДМП, ДОС, ДОТЗ, ДЗДПНМ, ДКА, ДВБ, ДК, ДБН.

Законодавчі акти, які регулюють повноваження співробітників підрозділів стратегічних розслідувань за напрямками діяльності, а саме Закони України:

- Про протидію торгівлі людьми, від 20 вересня 2011 року № 3739-VI;
- Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей, від 24 січня 1995 року № 20/95-ВР;
- Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори, 15 лютого 1995 року № 60/95-ВР;
- Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними 15 лютого 1995 року № 62/95-ВР;
- Про запобігання корупції, від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII, тощо.

Серед кодифікованих актів України зазначаємо:

а) Кримінальний кодекс України від квітня 2001 року № 2341-III, який визначає, які суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили. Визначено, які кримінальні правопорушення відносяться до правопорушень, вчинених організованими групами чи злочинними організаціями. Суб'єктом кримінального правопорушення визначається фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до вимог Кримінального кодексу може наставати кримінальна відповідальність;

б) Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI, який визначає загальний порядок кримінального провадження на території України;

в) Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI, який регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема, визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час адміністрування податків та зборів, а також відповідальність за порушення податкового законодавства;

г) Митний кодекс України від 13 березня 2012 року № 4495-VI, який регулює суспільні відносини, пов'язані з митним контролем та митним оформленням товарів;

г) Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI, який регулює відносини, пов'язані із захистом населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій, пожеж та інших небезпечних подій, реагуванням на них, функціонуванням єдиної державної системи цивільного захисту, та визначає повноваження Кабінету Міністрів України, міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, органів державної влади, що не входять до системи центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, встановлює права та обов'язки громадян України, іноземців та осіб без громадянства, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, а також інших юридичних осіб.

Своєю чергою Указом Президента України від 16 лютого 2022 року № 56³⁹ було введено рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки».

³⁹ Про основи національного спротиву: Закон України від 16 липня 2021 року № 1702-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>.

Стратегія боротьби з організованою злочинністю була схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р.⁴⁰.

Окремо, відповідно до предмету нашого дослідження, необхідно вказати законодавчі акти України, які регулюють діяльність сил безпеки та оборони, руху опору в умовах воєнного стану, до складу яких входить і НПУ, а саме Закони України:

- Про правовий режим воєнного стану, від 12 травня 2015 року № 389-VIII;
- Про національну безпеку, від 21 червня 2018 року № 2469-VIII;
- Про основи національного спротиву, від 16 липня 2021 року № 1702-IX.

Констатуємо, що законодавством України визначено, що Національна поліція як правоохоронний орган належить до сил безпеки та оборони. Це накладає свій відбиток на реалізацію підрозділами стратегічних розслідувань НПУ своїх повноважень в умовах загроз національній безпеці України. Реалізація з 24.02.2022, після початку повномасштабної агресії російської федерації проти України, поліцейських функцій підрозділами стратегічних розслідувань є цьому підтвердженням. За цих обставин Національна поліція системно взаємодіє за різними напрямками з іншими суб'єктами, які входять до складу сил безпеки та оборони.

Це дає нам змогу дійти висновку, що Департамент стратегічних розслідувань, як міжрегіональний підрозділ Національної поліції, діючи у складі сил безпеки та оборони України, забезпечує, відповідно до своїх повноважень, реалізацію державної політики у сферах національної безпеки і оборони, яка спрямована на захист:

- людини і громадянина – їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності;

⁴⁰ Стратегія боротьби з організованою злочинністю, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text>.

- суспільства – його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку;
- держави – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності;
- території, навколишнього природного середовища – від надзвичайних ситуацій⁴¹.

Продовжуючи аналіз законодавчого та нормативно-правового регулювання протидії організованим злочинності в умовах правового режиму воєнного стану необхідно зазначити відомчі та міжвідомчі нормативно-правові акти, які регламентують діяльність підрозділів стратегічних розслідувань, зокрема:

- Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, яка затверджена наказом МВС України від 07 липня 2017 року № 575;
- Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, яка затверджена спільним наказом ГПУ, МВС, СБУ, АДПС, МФУ, МЮУ від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5;
- Інструкція про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол, яка затверджена спільним наказом МВС, ОГП, НАБУ, СБУ, ДБР, МФУ від 17.08.2020 № 613/380/93/228/414/510/2801/5;
- Інструкція про порядок взаємодії територіальних органів поліції та міжрегіональних територіальних органів Національної поліції України під час реагування на надзвичайні ситуації, у випадку уведення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, яка затверджена наказом МВС України від 31.10.2016 № 1129;

⁴¹ Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

– Інструкція про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю, яка затверджена спільним наказом МВС та СБУ від 10.06.2011 № 317/235.

Наведений нами перелік нормативно-правового забезпечення діяльності підрозділів стратегічних розслідувань НПУ з протидії організованій злочинності був би не завершений без зазначення наявності законодавчих та нормативно-правових актів, які регламентують особливості проведення негласних оперативно-розшукових (ОРЗ) оперативно-технічних заходів (ОТЗ) на НС(Р)Д. Так, відповідно до положень Закону України «Про державну таємницю» інформація у сфері державної безпеки та охорони правопорядку відноситься до державної таємниці⁴² і не може оприлюднюватися у відкритому дослідженні. У свою чергу, відповідно до вимог Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, який затверджений наказом СБУ від 23 грудня 2020 року № 383 об'єктом оперативно-розшукового, контррозвідувального чи розвідувального заходу є фізична або юридична особа, стосовно якої здійснюється оперативно-розшукова, контррозвідувальна чи розвідувальна діяльність за наявності підстав, передбачених чинним законодавством України⁴³.

Додатково нормативно-правового регулювання режимно-секретного забезпечення діяльності підрозділів стратегічних розслідувань з виявлення і розкриття організованої злочинної діяльності відносяться наступні акти:

– Перелік інформації, розголошення якої може призвести до обізнаності противника про дії Збройних Сил України, інших складових сил оборони, негативно вплинути на хід виконання завдань за призначенням під час дії правового режиму воєнного стану: додаток 2 до наказу Головнокомандувача Збройних Сил України від 03.03.2022 № 73 «Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та

⁴² Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 року № 3855-ХІІ. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>.

⁴³ Звід відомостей, що становлять державну таємницю: затв. наказом СБУ від 23 грудня 2020 року № 383. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21#Text>.

представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану»;

– Типова Інструкція про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію, яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 19 жовтня 2016 р. № 736;

– Перелік відомостей, що становлять службову інформацію в Міністерстві внутрішніх справ України, який затверджений наказом МВС України від 12.07.2023 № 573.

Отже, законодавством України визначені правові, організаційні та тактичні засади протидії організованій злочинності підрозділами Національної поліції. Безпосередньо для вирішення завдань боротьби з організованою злочинністю підрозділи стратегічних розслідувань у взаємодії з іншими оперативними підрозділами, які входять у систему кримінальної поліції НПУ мають право збирати, накопичувати і зберігати інформацію про події і факти, що свідчать про організовану злочинну діяльність, її причини та умови, про осіб, які беруть участь в організованій злочинній діяльності⁴⁴ (ст. 19).

Саме тому, на підставі проведеного аналізу законодавчого та нормативного правового забезпечення оперативно-службової діяльності підрозділів стратегічних розслідувань щодо виявлення та розкриття організованої злочинної діяльності висновуємо, що система правового регулювання даної діяльності має визначену структуру, складовими елементами якої є:

1. Положення Конституції України;
2. Міжнародні нормативно-правові акти;
3. Кодифіковані акти України;
4. Законодавчі акти України, які визначають загальні повноваження діяльності підрозділів стратегічних розслідувань;

⁴⁴ Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4288>.

5. Законодавчі акти України, які визначають окремі напрямки протидії організованій злочинності;

6. Законодавчі акти України, які визначають особливості діяльності підрозділів стратегічних розслідувань в умовах правового режиму воєнного стану;

7. Законодавчі та нормативно-правові акти, які регулюють режимно-секретне забезпечення діяльності підрозділів стратегічних розслідувань щодо виявлення та розкриття організованої злочинної діяльності;

8. Нормативно-правові акти, які визначають напрямки взаємодії підрозділів стратегічних розслідувань з іншими суб'єктами, які уповноважені виявляти, розкривати та розслідувати факти організованої злочинної діяльності.

Розділ 2.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Сутність організації та документування організованої злочинної діяльності підрозділами стратегічних розслідувань.

Оперативно-розшукове законодавство України не наводить визначення терміну «документування». Однак, теорія та практика протидії кримінальним правопорушенням під час оперативно-розшукової діяльності визначила документування як самостійну частину оперативно-розшукової діяльності та як систему наукових положень.

У Законі України «Про інформацію» вживається термін документована інформація, документовані відомості при аналізі інформації довідково-енциклопедичного характеру (ст. 12), статистичної інформації (ст. 18), соціологічної інформації (ст. 19)⁴⁵.

Як зазначає Подобний О. О. у теорії ОРД під документуванням зазвичай розуміють:

а) процес пізнання, тобто збирання (виявлення), вивчення (перевірки), оцінки та фіксації в документах фактичних даних про обставини вчиненого злочину;

б) діяльність, що забезпечує можливість використання даних, отриманих оперативно-розшуковим шляхом, у кримінальному судочинстві⁴⁶.

На думку доктора юридичних наук Подобного О. О. документування в ОРД не тільки призначено для фіксування відомостей, отриманих у результаті

⁴⁵ Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.

⁴⁶ Подобний О. О. Співвідношення документування й доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015 № 2. С. 64-68.

здійснення оперативно-розшукових заходів. Воно передбачає регламентований відомчими нормативними актами процес збирання документованої інформації, її перевірки, оцінки та використання у вирішенні завдань ОРД, а в кримінальному провадженні – у порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом⁴⁷.

Отже, як зазначає Подобний О.О. документування в ОРД може розглядатися як процес відбиття у службовій документації фактичних даних, отриманих у результаті оперативно-розшукових заходів, а також як процес пізнання, що має особливу правову природу та здійснюється з метою вирішення завдань цієї діяльності, зокрема такого центрального її завдання як фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб і груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України. Відповідно Подобний О. О. висновує про те, що на відміну від кримінально-процесуального доказування, документування в ОРД забезпечує пізнання як обставин, що мали місце в минулому, так і тих явищ, що підготовлюються і відбуваються в теперішній час, також таких, що можуть відбутися в майбутньому⁴⁸. І тому науковець зазначає три основні напрямки документування злочинної діяльності розроблюваних:

1) виявлення осіб, яким відомі фактичні дані про злочинну діяльність, та забезпечення можливості їх наступної участі у кримінальному провадженні як свідків;

2) негласне виявлення предметів, документів, речовин, що можуть містити інформацію про протиправну діяльність, та забезпечення можливості їх майбутнього використання як речових доказів;

3) негласна фіксація дій розроблюваних осіб із застосуванням технічних засобів з метою наступного використання отриманих даних у розслідуванні⁴⁹.

⁴⁷ Подобний О. О. Співвідношення документування й доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015 № 2. С. 65.

⁴⁸ Тут же. С. 66.

⁴⁹ Тут же. С. 67.

Окрім того Подобний О. О. запропонував визначення документування, як здійснюваний за оперативно-розшуковою справою або в кримінальному провадженні з дотриманням вимог законності, своєчасності, повноти й конспіративності процес переважно негласного збирання, фіксації, систематизації, перевірки та оцінювання фактичних даних про подію злочину й осіб, причетних до його підготовки або вчинення, забезпечення можливості їх використання як доказів у кримінальному провадженні, а також прийняття на їх основі відповідних процесуальних рішень.

Виявлення та розкриття організованої злочинної діяльності під час оперативно-розшукової діяльності передбачає пошук та фіксацію фактичних даних про протиправну діяльність особи чи групи осіб, відповідальність за яку передбачена Кримінальним кодексом України. Відповідно фактичні дані, при їх якісному зборі, аналізі та використанні в межах досудового розслідування кримінального провадження можуть відобразитися в подальшому в якості доказів. Доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК України порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів (ст. 84)⁵⁰.

Показання – це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження (ч. 1 ст. 95)⁵¹.

Речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети,

⁵⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2409>.

⁵¹ Тут же.

що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 98)⁵².

Документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження (ч. 1 ст. 99).

До документів, за умови наявності в них відомостей, передбачених частиною першою цієї статті, можуть належати:

1) матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі комп'ютерні дані);

2) матеріали, отримані внаслідок здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України;

3) складені в порядку, передбаченому цим Кодексом, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії;

4) висновки ревізій та акти перевірок (ч. 2 ст. 99)⁵³.

Згідно положень Закону України «Про інформацію» під документом слід розуміти матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі⁵⁴.

Висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на

⁵² Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2409>.

⁵³ Тут же.

⁵⁴ Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.

запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи (ч. 1 ст. 101)⁵⁵.

Докази визнаються належними, якщо прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів (ст. 85).

При цьому зазначаємо, що недопустимими визнаються докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини (ст. 87)⁵⁶.

Згідно положень статті 91 КПК України у кримінальному провадженні щодо організованої злочинної діяльності підлягають доказуванню:

1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);

2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

⁵⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2409>.

⁵⁶ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2409>.

5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

б) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру (ст. 91).

При цьому зазначаємо, що згідно положень чинного КПК України матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам статті 99 КПК України, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази (ст. 99)⁵⁷.

Як зазначає Гула Л. Ф. матеріалами оперативно-розшукової діяльності є різноманітні носії фактичних даних і відомостей, документи, предмети, які містять інформацію, відомості й дані, їх носії, що отримані під час здійснення ОРД і містяться в ОРС⁵⁸. Гула Л. Ф. зазначає: «під час здійснення оперативно-розшукових заходів із виявлення вчинення злочинів учасниками ОЗГ оперативно-службові документи можуть бути викладені не лише особою, у провадженні якої перебуває оперативно-розшукова справа, а уповноваженою на це особою іншого оперативного підрозділу, зокрема оперативно-технічного, де

⁵⁷ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2409>.

⁵⁸ Гула Л. Ф. Використання результатів оперативно-розшукової діяльності у виявленні і розслідуванні злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами. *Право і суспільство*. 2015. № 5-2. С. 206-211.

за результатами відповідного оперативного заходу складаються належні документи. Під час проведення встановленого законом порядку оперативно-розшукових заходів (гласних і негласних) від фізичних та юридичних осіб можуть бути вилучені документи і предмети, які надалі можуть використовуватися слідчим під час прийняття рішення при відкриття кримінального провадження щодо злочинів, учинених ОЗГ, ухвалення інших процесуальних рішень, проведення слідчих дій чи отримання доказів у справі»⁵⁹.

Гула Л. Ф. констатує: «для того щоб таку інформацію (фактичні дані), яка є змістом матеріалів ОРД, можна було використовувати відповідно до визначених законом напрямків в інтересах кримінального судочинства у боротьбі зі злочинами, що вчиняються ОЗГ, вона повинна бути придатна для формування приводів і підстав для порушення кримінального провадження або проведення слідчих дій, ухвалення інших процесуальних рішень і отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у справі»⁶⁰.

На нашу думку, під час документування організованої злочинної діяльності особливо актуалізується питання встановлення об'єктивної істини. Зміст цієї категорії визначається колом усіх обставин, встановлення яких забезпечує виконання завдань, покладених на ОРД. Саме тому за справами про організовану злочинну діяльність до предмету документування обов'язково необхідно включати всі елементи її оперативно-розшукової характеристики тобто систему відомостей про:

- 1) структурно-функціональну побудову ЗГ та ОЗУ;
- 2) соціально-психологічні особливості їх учасників;
- 3) її субкультурні та інфраструктурні елементи;
- 4) технологію відповідної злочинної діяльності.

Також, ці та інші питання виникають при виявленні та розкритті латентних кримінальних правопорушень, вчинених ОЗУ, зокрема, пов'язаних з:

⁵⁹ Гула Л. Ф. Використання результатів оперативно-розшукової діяльності у виявленні і розслідуванні злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами. *Право і суспільство*. 2015. № 5-2. С. 207.

⁶⁰ Тут же. С. 209.

торгівлею людьми; незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; незаконним поводженням зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами; кіберзлочинами; вчиненими службовими злочинами, корупційними правопорушеннями тощо.

Документування злочинів оперативними підрозділами має юридичні, організаційні і тактичні особливості залежно від стадій (етапів), на яких воно проводиться, засобів, які при цьому використовуються, та форм, у яких воно втілюється, створення оперативно-розшукових документів, які містять фактичні дані про вчинення злочинних дій. Зокрема, це рапорт оперативного працівника про виявлення фактів підготовки або вчинення злочинів. До рапорту можуть бути долучені негласно отримані копії документів, що свідчать про підготовку або вчинення злочинів, звукозапис спілкування, проведеного оперативним працівником тощо. На цьому етапі дані отримують шляхом оперативного пошуку, який є початковим етапом пізнання в оперативно-розшуковій діяльності.

Результатом оперативного пошуку є отримання інформації, яка містить підстави, визначені у ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», у разі виявлення яких відповідно до ст. 9 цього закону необхідно заводити оперативно-розшукову справу. В подальшому всі оперативно-розшукові заходи провадять лише в межах цієї справи. Саме там концентруються всі документи, створені оперативними працівниками в процесі розробки.

Наступна стадія документування кримінальних правопорушень в межах ОРС співпадає з оперативною розробкою, яку в теорії оперативно-розшукової діяльності, як і оперативний пошук, вважають формою цієї діяльності. У межах оперативної розробки може використовуватися весь арсенал заходів, передбачений у формі прав оперативних підрозділів у ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Відповідно до вимог ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» у разі виявлення ознак кримінального правопорушення

оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України (ст. 7)⁶¹.

Успішне виявлення та закріплення фактичних даних оперативно-розшуковим шляхом визначається, насамперед, дотриманням вимог, що висувають до документування: законність, своєчасність, повнота, конспіративність.

У разі одержання інформації про підготовку до вчинення злочину (як встановленими, так і невстановленими особами) його документування можна здійснювати в межах як ОРД, так і досудового розслідування. Одночасне здійснення оперативно-розшукових заходів (ОРЗ) і відповідних процесуальних дій позбавлене сенсу та правових підстав. Тому в кожному випадку потрібно визначати, як діяти: заводити оперативно-розшукову справу або вносити відомості до ЄРДР і розпочинати досудове розслідування. В обох випадках постають юридичні проблеми, пов'язані з використанням колізійних норм законодавства.

У межах ОРД заводять ОРС і здійснюють комплекс заходів з негласного документування факту вчинення злочину. У межах досудового розслідування проводять контроль за вчиненням злочину, відповідно до положень ст. 271 КПК України.

Також, у разі, якщо ознаки кримінального правопорушення виявлені під час проведення оперативно-розшукових заходів, що тривають і припинення яких може негативно вплинути на результати кримінального провадження, підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, повідомляє

⁶¹ Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-ХІІ. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/conv#n49>.

відповідний орган досудового розслідування та прокурора про виявлення ознак кримінального правопорушення, закінчує проведення оперативно-розшукового заходу, після чого направляє зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування (ст. 7)⁶².

Тому третя стадія документування оперативними підрозділами злочинів співпадає із досудовим розслідуванням у кримінальному процесі. На цій стадії оперативні підрозділи керуються положеннями Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а також нормами ст. 41 КПК України.

Аналіз нормативно-правових актів, які регулюють питання проведення оперативно-розшукових заходів відомчого санкціонування, вказує на те, що кожен із таких оперативно-розшукових заходів спрямований на виконання притаманних виключно для нього завдань, які не завжди відповідають завданням оперативно-розшукової діяльності у цілому, але відповідають загальним засадам кримінального провадження, зокрема:

1) візуальне спостереження за місцем або річчю:

а) пошук фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України;

б) фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України;

2) ознайомлення з фінансово-господарською діяльністю підприємств:

а) отримання даних, що характеризують діяльність підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності;

б) отримання копій документів, які мають значення для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності;

⁶² Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-ХІІ. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/conv#n49>.

3) виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації – отримання значимих для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності відомостей.

Наведене вище дозволяє нам висновувати що оперативно-розшукове документування організованої злочинної діяльності визначається як комплекс оперативно-розшукових заходів, здебільшого негласного характеру, спрямованих на встановлення фактичних даних про подію кримінального правопорушення й осіб, причетних до його вчинення, перевірку їх достовірності й забезпечення в подальшому можливості використання їх як доказів у кримінальному провадженні. Саме тому Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України, як міжрегіональний підрозділ кримінальної поліції, спрямовує свої зусилля на виявлення та розкриття злочинів організованими групами та злочинними організаціями. При цьому актуалізуються питання документування злочинної діяльності осіб, які перебувають у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу. Окремої уваги потребують правопорушення, які вчиняються з використанням службового стану та пов'язані з корупцією.

Діяльність ДСР ґрунтується на конституційних принципах забезпечення прав людини, принципах оперативно-розшукової діяльності та загальних засадах кримінального провадження.

Підрозділи стратегічних розслідувань НПУ організовують свою діяльність на території обслуговування. При цьому враховуються кількість і склад населення, що проживає на території обслуговування, розміщення закладів освіти та криміногенних місць. Також беруться до уваги статистичні дані про стан злочинності і характеристику осіб, які вчинили злочин, ступінь поширення пияцтва та наркоманії на території обслуговування, місця концентрації злочинного елемента.

При організації діяльності використовується термін «оперативне обслуговування», тобто система заходів, що здійснюються підрозділами стратегічних розслідувань з метою вивчення криміногенної обстановки на

території обслуговування або по відповідній лінії протидії злочинам та стеження за нею, для своєчасного і кваліфікованого реагування на негативні зміни, виявленням і усуненням причин і умов злочинності. Рівень злочинності, її динаміка, кількість нерозкритих кримінальних правопорушень впливають на організацію діяльності підрозділів стратегічних розслідувань НПУ щодо:

- виявлення, припинення і попередження незаконної діяльності суспільно небезпечних ОГ і ЗО, у тому числі в органах державної влади та місцевого самоврядування;
- протидії корупції серед посадових осіб, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції»;
- здійснення ОРД, спрямованої на здобуття фактичних даних про криміногенні процеси в злочинному середовищі, пов'язані з протиправною діяльністю окремих осіб та ЗГ, схеми легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом тощо.

Організація діяльності підрозділів стратегічних розслідувань з виявлення та розкриття організованої злочинної діяльності ґрунтується на поєднанні різних організаційних принципів діяльності (лінійний, територіальний). Загальною складовою є здійснення оперативно-розшукової функції щодо виявлення злочинів. Елементами такої діяльності є:

- вивчення, аналіз і оцінка оперативної обстановки на території обслуговування, на об'єктах та за лініями роботи;
- планування оперативно-розшукової діяльності та прийняття управлінського рішення, виходячи з оцінки оперативної обстановки;
- навчання особового складу підрозділів стратегічних розслідувань НПУ прийомів і методів роботи (зокрема, щодо ОРЗ і НСРД – прим. автора);
- розміщення сил і засобів згідно з потребами боротьби зі організованою злочинністю та оперативно-тактичними характеристиками протидії різним видам кримінальних правопорушень;
- налагодження взаємодії з іншими оперативними підрозділами НПУ, слідчими підрозділами, а також з іншими правоохоронними органами,

державними установами, громадськими організаціями, населенням для протидії організованій злочинності;

– використання сприяння громадян підрозділом стратегічного розслідування НПУ, уповноваженим на здійснення оперативно-розшукової діяльності, конфіденційного співробітництва та негласних методів роботи;

– контроль та перевірка виконання прийнятих рішень.

Стаття 5 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» визначає систему державних органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю. Отже таку систему становлять:

а) спеціально створені для боротьби з організованою злочинністю державні органи;

б) державні органи, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю в межах виконання покладених на них інших основних функцій.

До державних органів, спеціально створених для боротьби з організованою злочинністю, належать Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентові України⁶³.

У разі необхідності Верховною Радою України на постійній або тимчасовій основі можуть бути створені й інші спеціальні органи для боротьби з організованою злочинністю.

До державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, належать:

а) органи Національної поліції і Служби безпеки України;

б) органи прокуратури України;

в) органи доходів і зборів, органи Державної прикордонної служби України та органи державного фінансового контролю;

д) органи і установи виконання покарань та слідчі ізолятори;

е) розвідувальний орган Міністерства оборони України;

⁶³Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 року № 3341-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>.

- є) Служба зовнішньої розвідки України;
- ж) Національне антикорупційне бюро України;
- з) Бюро економічної безпеки України (ст. 5)⁶⁴.

Серед підрозділів НПУ уповноваженим підрозділам з протидії організованої злочинності є ДСР.

На підставі проведеного дослідження можемо зазначити, що організаційно-методологічна парадигма оперативно-розшукового забезпечення протидії організованим злочинній діяльності підрозділами стратегічних розслідувань в умовах правового режиму воєнного стану має взаємозалежні елементи:

- по-перше, це виконання загальних повноважень підрозділами стратегічних розслідувань щодо попередження, виявлення, розкриття злочинів та забезпечення кримінального провадження відповідно до чинних норм законодавства України;

- по-друге, об'єктом оперативно-розшукової діяльності підрозділів стратегічних розслідувань є фізичні та юридичні особи стосовно яких є фактичні дані про причетність до організованої злочинності;

- по-третє, безпосередній вплив на об'єкт оперативно-розшукової діяльності підрозділів стратегічних розслідувань має злочинне середовище, яке тактично намагається приховати сліди своєї організованої злочинної діяльності, наявності корупційної складової та всіляко протидіє виявленню поліцейськими фактичних даних та слідової картини підготовки та вчинення кримінального правопорушення;

- по-четверте, дії злочинців, які мають прихований, латентний та організований характер. В окремих ОГ, ЗО в наявності також і корупційна складова;

⁶⁴ Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 року № 3341-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>.

– по-п'яте, в умовах правового режиму воєнного стану – розповсюдження зброї, боєприпасів, вибухівки поза регулюючим контролем негативно впливає на стан криміналізації злочинних груп та організацій;

– по-шосте, виконання повноважень з протидії злочинності, військовим злочинам підрозділами НПУ у складі сил безпеки, оборони та руху опору. Це відображається у необхідності виконання спеціальних службових завдань, які виконуються територіальними (у тому числі – міжрегіональними) органами Національної поліції України, їх структурними і відокремленими підрозділами при реагуванні на надзвичайні ситуації, проведенні аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, відпрацюванні та уведенні в дію планів реагування на надзвичайні ситуації та/або при виконанні визначених законодавством України службових завдань у випадку уведення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, а також виконанні завдань територіальної оборони та цивільного захисту в особливий період⁶⁵.

– по-сьоме, режимно-секретне забезпечення охорони державної таємниці та службової інформації в діяльності підрозділів стратегічних розслідувань з метою запобігання витоку службової інформації щодо планування документування та оперативної розробки організованих груп та злочинних організацій.

⁶⁵ Інструкція про порядок взаємодії територіальних органів поліції та міжрегіональних територіальних органів Національної поліції України під час реагування на надзвичайні ситуації, у випадку уведення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: затв. наказом МВС України від 31.10.2016 № 1129. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-17#Text>.

2.2. Реалізація дискреційних повноважень в діяльності працівників підрозділів стратегічних розслідувань НПУ.

Аналізуючи особливості виявлення та розкриття організованої злочинної діяльності вважаємо необхідним визначити дискреційні повноваження оперуповноваженого підрозділу стратегічних розслідувань НПУ. Методологія проведення антикорупційної експертизи Національним агентством з питань запобігання корупції, яка затверджена наказом Національного агентства з питань запобігання корупції від 18 травня 2023 року № 109/23 під дискреційними повноваженнями визначає повноваження осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що надають можливість на власний розсуд визначати повністю або частково зміст чи обсяг рішення, яке приймається органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, або обирати на власний розсуд один із кількох варіантів рішень, передбачених проектом акта, встановлювати строки, підстави та порядок прийняття рішень⁶⁶.

При цьому необхідно вказати на те, що встановлення або розширення дискреційних повноважень органу державної влади чи органу місцевого самоврядування або особи, уповноваженої на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, за відсутності визначення вичерпних випадків, підстав, форм, строків, порядку здійснення таких повноважень, контролю за їх здійсненням та відповідальності за можливі зловживання під час їх здійснення⁶⁷ свідчить про наявність корупціогенного фактору.

Методологія проведення антикорупційної експертизи, яка затверджена наказом Міністерства юстиції України 24.04.2017 № 1395/5 визначає ознаки дискреційних повноважень. Відповідно дискреційні повноваження мають ознаки які:

⁶⁶ Методологія проведення антикорупційної експертизи Національним агентством з питань запобігання корупції: затв. наказом Національного агентства з питань запобігання корупції 18 травня 2023 року № 109/23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0109884-23#Text>.

⁶⁷ Тут же.

1) дозволяють органу (особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) на власний розсуд оцінювати юридичний факт (фактичний склад), внаслідок чого можуть виникати, змінюватись або припинятись правовідносини;

2) дозволяють на власний розсуд обирати одну із декількох запропонованих у нормативно-правовому акті, проекті нормативно-правового акта форм реагування на цей юридичний факт;

3) надають можливість органу (особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) на власний розсуд вибирати міру публічно-правового впливу щодо фізичних та юридичних осіб, його вид, розмір, спосіб реалізації;

4) дозволяють органу (особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) обрати форму реалізації своїх повноважень – видання нормативного або індивідуально-правового акта, вчинення (утримання від вчинення) адміністративної дії;

5) наділяють орган (особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) правом повністю або частково визначати порядок здійснення юридично значущих дій, у тому числі строк та послідовність їх здійснення;

6) надають можливість органу (особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) на власний розсуд визначати спосіб виконання управлінського рішення, у тому числі передавати виконання прийнятого рішення підлеглим особам, іншим органам державної влади та місцевого самоврядування, встановлювати строки і процедуру виконання.

Наведене вище дозволяє дійти висновку про те, що нерозуміння посадовою особою підрозділу стратегічних розслідувань чіткого змісту своєї службової діяльності, зокрема: підстав проведення оперативно-розшукових заходів, особливостей забезпечення режиму секретності, видів і категорій справ (оперативно-розшукова справа, кримінальне чи адміністративне провадження), в межах якої ця особа здійснює провадження та накопичує фактичні дані про

протиправну діяльність, а також приймає управлінське рішення, самостійності при прийнятті управлінських та інших рішень, обсягу службових повноважень, які підлягають виконанню (службових обов'язків і прав) безпосередньо впливає на забезпечення законності в діяльності. Запобігання даного недоліку сприяють належним чином встановлені дискреційні повноваження, які дозволяють забезпечити ефективну правозастосовчу та правоохоронну діяльність.

Дискреційне повноваження є законним і невід'ємним елементом службової діяльності посадових осіб підрозділів стратегічних розслідувань. Посадова особа, використовуючи такі повноваження, зобов'язана передусім правильно оцінити ситуацію, наявні факти і застосувати до встановлених фактів діючі правові норми, а також, при цьому не допустити зловживання владою. Аналізуючи дискреційні повноваження слід звернути увагу на їхню особливість у діяльності щодо виявлення та розкриття організованої злочинної діяльності. Відповідно здійснення оперативно-розшукової функції з протидії злочинності вимагає дотримання принципів негласності та конфіденційності працівниками підрозділів стратегічних розслідувань. Прийняття рішення про заведення оперативно-розшукової справи, проведення оперативно-розшукових заходів на підставах і умовах передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», проведення негласних слідчих (розшукових) дій, на підставах, передбачених КПК України також надають можливість діяти та приймати рішення оперативним працівникам на власний розсуд. А при суб'єктивному підході, зокрема – наявність особистого інтересу чи конфлікту інтересів при виконанні службових обов'язків, виникають умови для вчинення корупційних, або пов'язаних з корупцією правопорушень. Тому оперуповноваженому дозволяється лише та діяльність, яка має правову регламентацію, оскільки органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

На нашу думку, виявлення та розкриття організованої злочинної діяльності характеризується мінливістю умов професійної діяльності працівників підрозділів стратегічних розслідувань, зокрема при негласному документуванні злочинної діяльності. І тому важливе місце при реалізації дискреційних повноваженнях займає розвинутість критичного мислення та прогнозування у працівників підрозділів стратегічних розслідувань. Формування критичного мислення дозволяє адаптуватися у середовищі у якому особа виконує свої повноваження і прийняти єдине вірне рішення в обмежений час та в умовах професійного ризику. Прогнозування сприятиме своєчасно визначити загальні складові та потенційні ризики при виявленні та розкритті організованої злочинної діяльності.

2.3. Тактичні особливості негласного проникнення в злочинне середовище оперативного працівника або особи, яка негласно співпрацює з оперативним підрозділом.

У теорії та практиці оперативно-розшукової діяльності проникненням в організовану групу або злочинну організацію з метою вирішення завдань протидії організованій злочинності є система гласних і негласних, організаційних, інформаційно-аналітичних, оперативно-технічних та інших заходів щодо забезпечення проникнення негласного співробітника в злочинне середовище або використання інших засобів, що сприяють проникненню в їх злочинні задуми, перебуваючи безпосередньо в злочинному середовищі, для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності та забезпечення кримінального судочинства.

Здійснення негласного проникнення в конкретне злочинне середовище для вирішення завдань, які постають перед оперативними підрозділами ДСР, носять характер спеціальної (розвідувально-пошукової операції).

Найбільш характерними рисами негласного проникнення в злочинне середовище є:

- виконання завдань ОРД, перебуваючи безпосередньо в середовищі осіб, схильних до здійснення злочинів;
- конспіративність та розвідувально-пошуковий характер цієї діяльності, здійснення її спеціальним суб'єктом (оперативним співробітником);
- наявність легенди та комплексу заходів, що забезпечують її успішне застосування (оперативних комбінацій);
- комплексність використання сил і засобів.

Особливими умовами застосування негласного проникнення в злочинне середовище є:

- проведення тільки за наявності необхідних сил і засобів (включаючи матеріально-технічне і фінансове забезпечення) для успішного його завершення;
- добровільність осіб, що беруть участь і забезпечують негласне проникнення;
- своєчасність, тобто сформовані умови, що свідчать про стійке та довгострокове планування об'єктом розробки здійснення своїх злочинних намірів.

Головною метою оперативного впровадження є збір, обробка, аналіз, узагальнення та надання відповідним адресатам інформації про криміногенні процеси в організованому злочинному середовищі, їх вплив на соціально-економічну ситуацію в державі, виявлення схем, механізмів та конкретних фактів скоєння злочинів організованими злочинними угрупованнями, здобуття іншої інформації, що може становити інтерес у боротьбі з організованою злочинністю.

Завданнями, що вирішуються під час негласного проникнення в злочинне середовище є:

- встановлення фактичних даних, що розкривають дійсний характер, різновид, структуру і склад злочинної групи або організації, а також

територіальні межі (у тому числі поза межами України), особливості її функціонування;

- виявлення фактів і обставин, що вказують на підготовку або здійснення ОЗУ та її окремими членами конкретних злочинів;

- виявлення в середовищі злочинного угруповання і його оточенні фактів незаконного обігу зброї, бойових припасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, місць їх переховування, а також матеріальних і фінансових цінностей, отриманих за рахунок організованої злочинної діяльності у сфері економіки, наркобізнесу, що можуть бути використані на забезпечення відшкодування збитків фізичним, юридичним особам і державі;

- одержання відомостей про юридичних і фізичних осіб, причетних до організованої злочинної діяльності, а також про осіб, що були очевидцями або свідками їхніх злочинних дій;

- виявлення і фіксація слідів злочину, а також документів, предметів, речей та інших фактичних даних, що можуть бути судовими доказами підготовки чи здійснення злочинів, і сприяти попередженню злочинів, викриттю злочинців і розслідуванню кримінальних проваджень;

- одержання відомостей про осіб, їхні наміри та дії, спрямовані на перешкоджання розслідуванню і судовому розгляду кримінальних проваджень у відношенні злочинних груп або організацій;

- установлення місць перебування злочинців, що переховуються від слідства і суду, а також осіб, які безвісно зникли у зв'язку з причетністю до злочинної групи чи її протиправної діяльності;

- виявлення і збір відомостей про встановлення суб'єктами організованих злочинних угруповань корумпованих зв'язків з державними службовцями і посадовими особами, а також залучення їх до злочинної діяльності;

– виявлення відомостей щодо легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, а також про використання суб'єктів підприємницької діяльності для реалізації злочинних намірів і дій.

Згідно Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, який затверджений наказом СБУ від 23.12.2020, в редакції станом на 03.07.2024, об'єктом оперативно-розшукового, контррозвідувального чи розвідувального заходу є фізична або юридична особа, стосовно якої здійснюється оперативно-розшукова, контррозвідувальна чи розвідувальна діяльність за наявності підстав, передбачених чинним законодавством України⁶⁸. Відповідно, об'єктами оперативного впровадження негласного працівника в злочинну групу (злочинну організацію) можуть бути:

- організовані злочинні групи та організації, що здійснюють протиправну діяльність відповідальність за яку передбачена Кримінальним кодексом України;
- окремі особи, підозрювані в скоєнні злочинів;
- уражені злочинністю підприємства і установи, зокрема ті, що відносяться до інфраструктури організованої злочинності;
- житлові масиви зі складною оперативною обстановкою.

Основними суб'єктом оперативного впровадження є гласні і негласні штатні та позаштатні працівники. Так згідно вимог статті 13 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 року № 3341-ХІІ, в редакції станом на 30.06.2024, при здійсненні боротьби з організованою злочинністю, якщо інших заходів для розкриття організованої злочинності та притягнення винних до відповідальності недостатньо, можуть залучатися штатні та нештатні негласні співробітники, які вводяться під легендою прикриття в організовані злочинні угруповання в порядку, визначеному Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінальним процесуальним кодексом України

⁶⁸ Звід відомостей, що становлять державну таємницю: затв. наказом СБУ від 23 грудня 2020 року № 383. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21#Text>.

(ст. 13)⁶⁹. При цьому, введення негласного співробітника в організовані злочинні угруповання здійснюється за наявності відомостей про організовану злочинну діяльність та на підставі письмового доручення. Окрім того, для виконання доручення негласний співробітник вправі під легендою прикриття вступати в трудові, цивільно-правові та інші відносини. Шкода або збитки, завдані діями негласного співробітника під час виконання доручення, відшкодовуються за рахунок державного бюджету. Негласний співробітник не несе відповідальності за завдані ним шкоду або збитки, якщо його дії були необхідними для виконання доручення. А питання діяльності негласних співробітників, соціальні та інші гарантії для них регулюються Положенням про негласного співробітника спеціального підрозділу по боротьбі з організованою злочинністю, яке затверджується Кабінетом Міністрів України.

Окремо в системі суб'єктів впровадження слід виділити учасників ОЗУ. Законодавець дозволив для впровадження в середовище ОЗУ оперативним підрозділам ДСР залучати учасників організованих злочинних угруповань. На них розповсюджуються дія ст. 43 КК України та ст. 14 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (ст. 14)⁷⁰, що регламентують порядок виконання окремими категоріями осіб спеціального завдання з попередження та розкриття злочинної діяльності ОЗУ і передбачають правові гарантії їх діяльності.

Правову основу оперативного впровадження негласного працівника в злочинну групу (злочинну організацію) складають законодавчі акти України, міжнародні угоди, договори та Конвенції, членами яких є Україна, відомчі нормативні акти, які визначають правові організації заходу.

⁶⁹ Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 року № 3341-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>.

⁷⁰ Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 року № 3341-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>.

Вперше на здійснення цього заходу було вказано у п. 8 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»⁷¹. Зазначена правова норма надає оперативним підрозділам право здійснювати проникнення в злочинну групу негласного працівника оперативного підрозділу або особи, яка співпрацює з останнім, із збереженням в таємниці достовірних даних щодо її особистості.

Конкретизовано здійснення такого заходу у ч. 1 ст. 13 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»⁷². У цій правовій нормі вказано, що при здійсненні боротьби з організованою злочинністю, якщо інших заходів для розкриття організованої злочинності та притягнення винних до відповідальності недостатньо, можуть залучатися штатні та нештатні негласні співробітники, які вводяться під легендою прикриття в організовані злочинні угруповання в порядку, визначеному Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінальним процесуальним кодексом України.

Порядок проведення оперативного впровадження визначається нормативними актами МВС України, Служби безпеки України, погодженими з Генеральною прокуратурою України та зареєстрованими в Міністерстві юстиції України.

Види, підстави та загальні основи підготовки до оперативного впровадження негласного працівника в злочинну групу (злочинну організацію).

Аналіз стану протидії організованій злочинності визначив, що їй та взагалі злочинному середовищу властиві:

- прихований характер причин та умов, що сприяють скоєнню злочинів;
- криміногенна активність в сполученні з конспіративністю протиправної поведінки злочинців;

⁷¹ Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-ХІІ. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/conv#n49>.

⁷² Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 року № 3341-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>.

- кримінальний динамізм, який сприяє швидкому пристосуванню до нових умов та протидії правоохоронних органів;
- вплив злочинного мікросередовища на всі ланки суспільства;
- латентність протиправних дій;
- можлива наявність корупційних зв'язків.

Вивчення світової практики і досвіду боротьби із організованою злочинністю дає підстави стверджувати, що найбільш ефективними заходами у боротьбі з ОЗУ є проведення коротко- та довгострокових оперативних впроваджень негласного працівника в злочинну групу (злочинну організацію).

Розглядаючи можливість оперативного впровадження негласного працівника в злочинну групу (злочинну організацію), слід враховувати, що залежно від умов, що складаються, його можна поділити на наступні види:

За метою:

- тактичне – для вирішення конкретних оперативно-тактичних завдань;
- стратегічне – для одержання, накопичення, систематизації та аналізу різноманітних зведень про фізичних і юридичних осіб, діяльність яких має протиправний характер.

За місцем здійснення заходу та відомчої приналежності:

- регіонального значення;
- міжрегіонального значення;
- міжнародного значення;
- міжвідомчого значення.

За часом дії:

- короткострокове;
- довгострокове.

За суб'єктом застосування:

- здійснюване простим суб'єктом (негласні позаштатні працівники оперативних підрозділів та члени ОЗУ);
- здійснюване спеціальним суб'єктом (негласні штатні працівники оперативних підрозділів).

Підстави оперативного впровадження негласного працівника в злочинну групу (злочинну організацію).

Оперативне впровадження негласного працівника в злочинну групу (злочинну організацію) може здійснюватися у випадку, якщо характер отриманої з достовірних джерел інформації вказує на:

- діяльність особливо небезпечної організованої злочинної групи;
- злочинна діяльність ОЗУ охоплює великий регіон;
- прибуток від злочинної діяльності ОЗУ складає значну суму;
- злочинні групи для реалізації своїх намірів використовують міжнародні зв'язки;
- для здійснення злочинної діяльності використовується зв'язок з корумпованими державними службовцями, посадовими особами і правоохоронними органами;
- використання в діяльності злочинної групи ЗМІ, об'єднань громадян, а також суб'єктів підприємницької діяльності.

Незалежно від суб'єкта негласного проникнення в злочинне середовище, а також підстав, що визначають можливість його використання:

- проникнення обов'язково впливатиме на права і свободи людини, що захищаються державою;
- на використання проникнення необхідні значні матеріальні витрати;
- проникнення пов'язане з розробкою організованого злочинного угруповання, що діє більш ніж в одному регіоні;
- проникнення впливатиме на діяльність можливо корумпованих офіційних посадових осіб, політичних кандидатів, іноземних представників, релігійних чи політичних організацій або ЗМІ;
- суб'єкт проникнення буде задіяний в якій-небудь діяльності, що заборонена законом як протиправна, чи яка є серйозним злочином, за винятком створення неправильних уявлень третіх осіб про свою особистість або власність;

– оперативний працівник, що залучається до впровадження піддаватиметься значному ризику бути заарештованим, продовжуючи знаходитися в секретній якості;

– оперативник, що залучається до негласного проникнення, буде залучатися для дачі показань свідків у якій-небудь процесуальній дії по помилковій ідентифікації;

– суб'єкт проникнення буде присутній на зустрічі між об'єктом розробки і його адвокатом, священником, лікарем, якщо останні є їх клієнтами, на яких лежить відповідальність зберігати право конфіденційності;

– суб'єкт проникнення сам може виступати як юрист, лікар і священник;

– існує значний ризик насильства чи фізичних ушкоджень у відношенні осіб, що беруть участь у проникненні, або значний ризик фінансових чи інших витрат у відношенні невинних осіб.

У будь-якому разі за вказаних підстав та обставин впровадження може бути здійснено тільки при наявності заведеної у встановленому порядку оперативно-розшукової справи або кримінального провадження.

Підготовка до оперативного впровадження негласного працівника в злочинну групу (злочинну організацію).

Досвід практичної діяльності оперативних підрозділів суб'єктів оперативно-розшукової діяльності України свідчить, що для забезпечення впровадження в ОЗУ оперативних працівників необхідно здійснення деяких організаційних та управлінських рішень:

1. Здійснити аналіз та оцінку наявної оперативної інформації про об'єкт впровадження.

2. Прийняти документальне оформлення рішення та отримати дозвіл на здійснення провадження.

3. Здійснити аналіз психологічної характеристики членів ОЗУ.

4. Визначити терміни виконання завдання.

5. Підібрати кандидата на впровадження в ОЗУ.

6. Вибрати спосіб впровадження.

7. Розробити план впровадження, в якому передбачити:

- розробку легенди впровадження, її матеріальне забезпечення та способи її доведення до членів ОЗУ;

- заходи забезпечення безпеки працівника, який впроваджується в ОЗУ;

- способи та засоби зв'язку.

Отже, організація проведення будь-якого оперативного-розшукового заходу розпочинається з аналізу наявної оперативної інформації. Ця стадія складається з:

- аналізу оперативної обстановки як у цілому на території, що обслуговується, так і в місцях діяльності об'єкта, який становить оперативний інтерес;

- вивчення можливого перекриття даного регіону негласним апаратом, його якісних і кількісних характеристик;

- вивчення місць, територій постійного відвідування об'єктом, який становить оперативний інтерес;

- аналізу інформації про конкретні злочинні прояви в регіоні, запланованому для діяльності суб'єкта впровадження;

- вивчення осіб, у відношенні яких планується проведення оперативного впровадження;

- виявлення позитивних і негативних умов, що ускладнюють впровадження;

- оцінки можливостей оперативного підрозділу для рішення конкретних оперативно-тактичних завдань за допомогою впровадження в ОЗУ.

Під час аналізу оперативної обстановки з'ясовуються питання про:

- наявність у зібраних матеріалах об'єктивних попередніх даних, що підтверджують факт утворення і функціонування конкретного ОЗУ;

- характер групової злочинної діяльності та ступінь її суспільної небезпеки;

- особливості соціального середовища, з представників якого сформувалася злочинна група (сучасні загальнокримінальні та антисоціальні

елементи (наркозалежні), суб'єкти кримінального бізнесу тощо), специфіка її створення;

- характеристику злочинної групи (структура, керівне ядро, розподіл ролей у груповій злочинній діяльності, внутрішньогрупові відносини між членами групи);

- відносини групи та її членів з оточуючим кримінальним чи криміногенним середовищем;

- рівень існуючого інформаційного та агентурного контролю з боку оперативного підрозділу за діяльністю ОЗУ;

- наявні матеріально-технічні ресурси, які потрібні для впровадження негласного працівника в злочинну групу.

Проведення аналізу оперативно-тактичної ситуації та вивчення характеристики ОЗУ та психологічних особливостей його діяльності завершується прийняттям рішення про здійснення впровадження та його вид:

- короткочасне – на період окремої оперативної розробки;

- довгострокове – на період виконання стратегічного завдання.

Слід враховувати, що впровадження здійснюється лише у випадках, коли іншими заходами виконати завдання оперативно-розшукової діяльності неможливо.

Під час вивчення оперативно-розшукової ситуації та формування відповідного висновку про впровадження доцільність негласного працівника в злочинну групу необхідно з'ясувати:

- можливість розшифровки учасниками злочинної групи або їх зв'язками;

- ступінь загрози життю та здоров'ю негласного працівника у зв'язку зі специфікою кримінального функціонування та злочинної діяльності групи, до якої він буде впроваджений;

- ризик участі негласного працівника в злочинній діяльності ОЗУ;

- можливості заподіяння негласним працівником при впровадженні його в злочинну групу матеріальних або фінансових збитків приватним особам

та ймовірності настання цивільно-правової відповідальності за ці збитки і їх відшкодування за рахунок державних бюджетних коштів.

Указані обставини повинні бути враховані в плані впровадження. За своїм змістом план впровадження складається з наступних частин:

1. Оцінка оперативно-розшукової ситуації – включає розгорнуту характеристику об'єкта впровадження та обґрунтовані висновки щодо необхідності та підстав проникнення негласного працівника (працівників) в злочинну групу, мети і завдань цього заходу, а також інформацію стосовно обраної кандидатури для впровадження (відомості про віднесення її до певної категорії як негласного працівника, особисті й інші якості та їх відповідність об'єкту впровадження).

2. Визначення напрямків та сфер розвідувальної діяльності негласного працівника (працівників) відповідно до поставлених завдань та конкретної мети впровадження.

3. Розкриття способу та прийомів проникнення негласного працівника (працівників) в злочинну групу відповідно до конкретних завдань даного заходу, особливостей (соціально-психологічних, кримінологічних і суто кримінальних) самої групи, а також виходячи з особистих якостей негласного працівника.

4. Комплекс засобів та способів отримання і фіксування інформації про злочинну діяльність об'єкта впровадження, включаючи безпосередні дії в даному напрямку негласного працівника.

5. Організаційно-тактичні заходи щодо усунення або зведення до мінімуму елементів ризику впровадження, а також забезпечення особистої безпеки негласного працівника (працівників) у зв'язку з виконанням даного заходу оперативно-розшукової діяльності.

6. Комплекс оперативно-тактичних прийомів і способів виведення негласного працівника (працівників) із злочинної групи по закінченню її розробки або в екстремальних ситуаціях.

7. Заходи щодо матеріального і фінансового забезпечення впровадження. Ця частина передбачає кошторис грошових витрат.

Умовами ефективного оперативного впровадження є:

- у процесі здійснення оперативного впровадження необхідно створювати умови, що ускладнюють дії ОЗУ і сприяють реалізації оперативно-розшукових завдань;

- для успішного рішення оперативно-розшукових завдань необхідно визначити пріоритетну мету та забезпечити концентрацію сил і засобів для її досягнення;

- у процесі оперативного впровадження необхідно використовувати слабкі сторони протиборчої сторони;

- важливим правилом оперативного впровадження є внесення конфліктної ситуації в середовище ОЗУ;

- при здійсненні оперативного впровадження необхідно створювати штучні умови, що перешкоджають реалізації злочинної мети членів ОЗУ або сприяючи розвитку подій у рамках задуму впровадження;

- принциповою є умова збереження в таємниці характеру, а також сил, засобів і методів ОРД;

- для досягнення конспірації необхідно зашифрувати факт проведення ОРЗ шляхом створення конспіративних штабів, що забезпечують координацію діяльності щодо впровадження, створення легенд, документів прикриття та екіпірування, що підтверджують вірогідність легенди, а також проведення оперативних комбінацій з дезінформації учасників ОЗУ;

- тактика оперативного впровадження повинна ґрунтуватися на принципах підстрахування і заміненості сил і засобів з використанням можливостей інших підрозділів НПУ;

- важливою умовою успішності проведених ОРЗ є наявність дублера для своєчасного втручання в хід ОРЗ у випадку загрози безпеки суб'єкту впровадження, а також припинення протиправних дій, що можуть спричинити тяжкі наслідки;

- для попередження можливих загроз розробляти резервні варіанти дій суб'єктів впровадження;
- у процесі негласного проникнення в злочинне середовище необхідно комплексно використовувати невідомі злочинцям засоби і методи, у тому числі науково-технічні;
- забезпечення конспірації та вимог режиму секретності.

Особливо актуальним питанням при впровадженні в злочинну групу є якісний підбір та підготовка до виконання конкретного завдання суб'єкта впровадження.

Складність впровадження визначає спеціальні вимоги до підбору його суб'єктів. Негласні співробітники повинні мати розвідувальні можливості та здібності.

Всі професійно значущі властивості особистості оперативного працівника, що впроваджується в організовану злочинну групу, об'єднані в моделі особистості. Структурно вона складається з таких сторін: соціальної, реконструктивної, комунікативної, організаційної, пошукової, посвідчуваної.

Соціальна сторона діяльності суб'єкта впровадження вимагає від нього якостей, які можна розділити на загальні та спеціальні, що притаманні всім співробітникам оперативних підрозділів.

До загальних слід віднести гуманність, чесність, принциповість, сміливість.

Спеціальні якості містять в собі пильність, спостережливість, прагнення до істини, професійну етику та гідність.

Реконструктивна сторона включає добру зорову пам'ять, вміння орієнтуватися в складній обстановці та прогнозувати її, оперативне мислення. Окремо звертається увага на готовність особи діяти в умовах професійного ризику, а також діючи в цих умовах приймати вірне рішення в обмежений час.

Організаційна сторона складається з ініціативності, самостійності, рішучості, вміння передбачати дії осіб, що розроблюються, організувати роботу з документування їх злочинних дій.

Посвідчувана сторона забезпечується здатністю чітко викладати свої думки, акуратністю, здібністю до синтезу, точністю в аналізі та оцінці інформації, володінням прийомів застосування оперативно-розшукових методів і технічних засобів здобуття оперативної інформації.

Комунікативна сторона діяльності включає в себе здібності: бути добрим слухачем, комунікабельність, витримку та самоволодіння, вміння керувати своєю поведінкою та перевтілюватися залежно від зміни ситуації, здатність маскувати спосіб мислення та психологічно впливати на розроблювальних, крім того здібності:

- до швидкого встановлення контактів з потрібними особами, за необхідності володіти навичками спілкуватися на злочинному жаргонізмі;
- знаходження оптимальної форми і позиції спілкування зі злочинними елементами;
- відстоювати в процесі спілкування свою точку зору і переконувати співрозмовників, маніпулювати думками оточуючих.

Пошукова сторона полягає в здатності суб'єкта впровадження виявляти злочинні дії розроблювальних. Це досягається наявністю у співробітників пильності, спостережливості, уваги, наполегливості, знання прийомів маскування та виявлення ознак злочинів.

Такі властивості особистості слід враховувати при визначенні кандидата на впровадження. Найбільш важливими під час підготовки впровадження оперативного працівника є вибір легенди та способу впровадження, за допомогою якого воно здійснюватиметься. Умовою забезпечення конспірації є незнання членами ОЗУ про належність впроваджуваного до НПУ, що забезпечується ретельно розробленою легендою, яка підтверджується оперативно-організаційними заходами.

Легенда впровадження оперативного працівника являє собою систему заздалегідь підготовлених, з урахуванням призначення та умов використання зведень про реальні та надумані факти та події, про біографію впроваджуваного працівника, його зв'язки, а також особисті та професійні якості та можливості,

які у необхідний момент доводяться до членів організованої злочинної групи та їх оточення, з метою:

- реального проникнення негласного працівника в злочинну групу;
- встановлення та підтримання щільних контактів і довірчих відносин з учасниками злочинної групи або з їх оточенням, а також введення їх в оману щодо дійсної сутності фактичних намірів негласного працівника;
- шифрування оперативного інтересу негласного працівника до злочинної діяльності об'єкта впровадження;
- збору необхідної інформації про злочинну діяльність об'єкта впровадження;
- забезпечення безпеки негласного працівника під час його введення в злочинну групу, перебування в ній та виведення з неї.

З цією метою стаття 272 КПК України, яка регламентує виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, визначає доцільність використання спеціальних несправжніх (імітаційних) засобів⁷³.

За своєю структурою легенда впровадження складається з наступних змістових елементів:

- відомості установчого характеру (прізвище, ім'я та по батькові, дата і місце народження) негласного працівника, також про біографічні факти з його життя, які, з одного боку, служать меті зашифровки особи працівника, а з іншого, зацікавлюють членів злочинної групи і приваблюють їх інтерес до останнього;
- ототожнюючі відомості про негласного працівника як про особу, яка за своїми соціальними, психофізичними, професійними, кримінальними та іншими характеризуючими даними може бути приваблюваною для злочинної групи (належність до певної відомчої чи виробничої сфери, професії та фаху; зайняття важливої службової посади, наявність зв'язків у владних структурах,

⁷³ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2409>.

значне злочинне минуле, у тому числі зв'язки зі злочинних авторитетами та у злочинному середовищі тощо);

- відомості про спеціальні пізнання негласного працівника (юридичні, технологічні), його хобі, захоплення тощо, які можуть викликати зустрічний інтерес у членів злочинної групи і сприяти встановленню з ними близьких відносин;

- відомості про передбачувані події й обставини, які дозволять негласному працівнику уникнути прямої участі в скоєнні злочину, а також сприятимуть виходу його з розробки (тяжка хвороба близьких родичів, трудовий контракт в іншій місцевості, гостьове запрошення в закордонну поїздку, що може обумовити негайний від'їзд його до іншої місцевості, особисте очікування місця для лікування в лікарні, перебування під адміністративним наглядом тощо).

Модель рольової поведінки суб'єкта впровадження, яка є системою передбачених легендою дій, вчинків, фізичних, психологічних, фізіологічних та спеціальних прийомів поведінки з його боку, а також специфічних елементів пізнання, мови (жаргону), зовнішнього вигляду, одягу, аксесуарів, необхідних для придбання ним певного іміджу, що в сукупності сприяє створенню та підтримці правдоподібного рольового образу, який обрано негласному працівнику на період впровадження його в злочинну групу та перебування в ній.

Впровадженням можуть використовуватися:

- рольовий образ кваліфікованого злочинця або особи, яка має широке коло зв'язків у кримінальному середовищі, що може викликати інтерес об'єкта впровадження до негласного працівника як до досвідченого спеціаліста в області кримінальної діяльності і майбутнього прямого співучасника групових злочинних дій;

- рольовий образ фахівця, особливості пізнання та практичний досвід якого можуть викликати інтерес злочинної групи до такої особи, як до виконавця окремих специфічних елементів певної спеціалізованої злочинної

діяльності (фахівець хімік-технолог, водій-далекобійник, здатний до виконання перевозу незаконних вантажів зброї, наркотиків, тощо; біржовий, фінансово-банківський співробітник чи представник іншої посередницької фінансово-господарської або підприємницької структури, характер діяльності яких може сприяти тіньовому обігу економічних ресурсів);

- рольовий образ нейтральної особи по відношенню як до злочинців, так і до правоохоронців, але захопленої такими особистими інтересами (лікар-нарколог, фахівець будь-якої галузі тощо), які викликають аналогічний інтерес з боку лідерів чи окремих авторитетних членів злочинної групи;

- рольовий образ державного чиновника або представника законодавчої влади, який є привабливим для злочинної групи як такий, що має широкі можливості сприяти на основі корупції злочинній діяльності об'єкта впровадження;

- рольовий образ працівника правоохоронного органу, що згоден зрадити інтересам боротьби зі злочинністю і за винагороду взяти на «обслуговування» злочинну групу шляхом створення для неї відповідного «даху» тощо.

Оперативно-тактична модель є системою особливих оперативних заходів та відповідних організаційно-тактичних прийомів, способів і технічних засобів, спрямованих на проникнення негласного працівника у злочинну групу, встановлення і підтримання ним контактів з їх лідером та іншими учасниками.

Тактичні прийоми і способи встановлення контактів з членами ОЗУ повинні враховувати індивідуальну і колективну психологію та мотиви, які ними керують. Способи встановлення контактів залежно від ситуації можуть поділятися на конфліктні та безконфліктні.

Конфліктні – штучні створення конфліктної ситуації між впроваджуваним і поліцією, свідками якої будуть члени ОЗУ та їх оточення (в разі необхідності, конфліктна ситуація може бути утворена між впроваджуваним та членами конкуруючої злочинної групи, представниками інших органів виконавчої влади тощо).

Безконфліктні – створення умов, які сприяють у вирішенні оперативно-тактичних завдань для оперативного зближення негласного працівника з об'єктом впровадження і набуття довірчих відносин за рахунок поєднання кримінальних намірів, планів тощо.

Крім того, можливе поступове встановлення та закріплення контактів на основі збігу особистих інтересів, захоплень, поглядів, рис характеру негласного співробітника і членів злочинної групи, а також за рахунок взаємної симпатії, закоханості тощо.

Тактичні прийоми вступу в контакт можуть бути поділені на:

- провокаційні – інсценування наркотичної залежності; забування впроваджуваним речей біля члена ОЗУ; прохання впроваджуваного до члена ОЗУ надати послугу щодо отримання «доз»; інсценування нападу на члена ОЗУ «конкурентів» тощо;

- стимулюючі – надання допомоги впроваджуваним члену ОЗУ;

- пізнавальні – знайомство під час проведення різних культурних заходів з підключенням до емоційного реагування члена ОЗУ на подію; інсценування ролі «новенького», якого цікавить думка «фахівця»; надання безадресних зауважень, які можуть зацікавити члена ОЗУ; організація загальної розмови на актуальну тему.

Розробка легенди впровадження повинна враховувати наступні основні вимоги до неї:

Правдоподібність легенди – відповідність надуманих подій, фактів і обставин легенди реальній обстановці, обраному рольовому образу негласного працівника та його особистим якостям. За своїм змістом вона містить правдоподібне пояснення всіх можливих питань з боку злочинної групи про біографічні, соціальні, професійні, сімейно-побутові факти особистого життя негласного працівника, у тому числі щодо його злочинного минулого, наявних та колишніх кримінальних зв'язків і відносин (зокрема, використання для цього в легенді реальних відомостей про місце народження, проживання, роботи, прізвища його земляків, друзів, керівників чи колег по роботі, посадових осіб

правоохоронних та інших державних органів, під прикриттям яких він знаходиться, злочинні зв'язки та авторитетів кримінального середовища, суддю чи суддів, фабули вчинених злочинів і статті Кримінального кодексу за попередніми судовими вироками, розташування міського житлового масиву, села чи селища, вулиці, провулку, маршруту громадського транспорту, які охоплені легендою, тощо) і відповідність вигаданих життєвих вчинків і подій, які за легендою пов'язані з особою впроваджуваного працівника, його реальній освіті, професії чи фаху, життєвому досвіду, знанням, здібностям, психофізіологічним якостям.

Природність легенди складається з:

- невимушеності поведінки негласного працівника, що витікає з обраного для нього рольового образу, відповідність її дійсним особистим психологічним якостям, звичній манері спілкування, розвідувальним здібностям, нормальному розвитку подій у навколишньому середовищі та конкретній оперативній ситуації;
- простоти та здатності легкого засвоєння надуманих відомостей;
- логічної послідовності відомостей про надумані факти, події, вчинки;
- використання при розробці легенди реальних обставин: стать, рік народження, професія, освіта, професійні та інші навички, рівень комунікабельності, елементи біографії впроваджуваного тощо;
- реальні умови, до яких відносяться спільні знайомі, відбування ув'язнення в тому ж закладі, що і член ОЗУ тощо;
- простоту, ясність, розроблені дані повинні легко запам'ятовуватись;
- забезпечення оптимального варіанту рішення завдань та конспірації заходу, а також особистої безпеки впроваджуваного;
- відповідність легенди обраній манері поведінки.

Перспективність легенди, тобто можливість подальшого її розвитку залежно від змін оперативної ситуації.

Оптимальність легенди, тобто розробка найбільш прийнятих і раціональних варіантів її змісту з метою досягнення відповідності легенди

передбаченим способам втілення її в життя та з метою забезпечення успішного виконання завдань впровадження, надійної конспірації безпеки негласного працівника.

Способи доведення вигаданих за легендою відомостей до середовища злочинної групи передбачаються одночасно з розробкою самої легенди.

Вони підкріплюються необхідними організаційно-тактичними заходами і реалізуються через окремих осіб або за допомогою певних структур, які виконують роль посередників при впровадженні негласного працівника в злочинну групу.

Неможливість або ускладненість перевірки правдивості відомостей, що покладені в основу легенди. Виконання цієї вимоги припускає надуманість таких подій, фактів і обставин, мотивів поведінки, що абсолютно не піддаються перевірці.

Допускаються варіанти можливості перевірки організованою злочинною групою правдивості тієї частини передбачених легендою відомостей, які відповідають реальності та встановлення їх не загрожує розшифруванням дійсних цілей проникнення.

Для шифрування легенди негласному працівнику згідно зі змістом легенди можуть вручатися відповідні документи оперативного прикриття (паспорти громадянина України, закордонні паспорти для виїзду за кордон, військові квитки, посвідчення про особу, посвідчення водія, свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу, картки соціального страхування, пластикові картки, довідки про звільнення з місця відбування кримінального покарання, страхові поліси, цивільно-правові угоди, нотаріальні документи, службові листки технологічної, банківської, бухгалтерської та іншої ділової документації тощо), які зашифровують особу чи відомчу належність працівника, або належність наданого йому рухомого чи нерухомого майна тощо.

Зміст легенди повинен відповідати можливим способам втілення. Легенда може доводитися до членів ОЗУ безпосередньо впроваджуваним, а також через

інших осіб. Спосіб надання легенди повинен бути передбачений під час її розробки і підтверджуватися змістом та організаційно-тактичними заходами.

Під час доведення змісту легенди до членів ОЗУ за допомогою інших осіб треба враховувати, що ними можуть бути:

- особи з числа негласного апарату НПУ;
- особи, які займаються протиправною діяльністю і не знають про належність оперативного співробітника до НПУ;
- особи, які не пов'язані зі злочинною діяльністю, однак мають широкі зв'язки серед кримінально-злочинного елемента;
- особи, які працюють у місцях, що становлять оперативний інтерес;
- інші залегендовані негласні співробітники.

Важливе значення для забезпечення підготовки до впровадження в ОЗУ має наявність програми (сценарію) впровадження і підтримки легенди в процесі впровадження. Сценарій повинен складатися:

- зі зведень про обставини, які сприятимуть подальшому зближенню впроваджуваного з членами ОЗУ;
- інформації, яка забезпечить діяльність членів ОЗУ в напрямку припинення їх злочинної діяльності:
- оперативно-тактичних заходів щодо забезпечення реалізації задуму легенди.

Організаційне та матеріально-технічне забезпечення змісту легенди складається з:

- прийняття рішення про необхідність впровадження оперативного працівника в ОЗУ, утворення груп спостереження і забезпечення безпеки;
- розробки системи зв'язку впроваджуваного з керівництвом оперативного підрозділу (зв'язок може бути безпосереднім та опосередкованим);
- планування типових заходів на випадок загрози життю впроваджуваного співробітника;

- вибір екіпіровки та лінії поведінки впроваджуваного згідно з легендою та обраною роллю (одяг, прикраси, аксесуари та інші предмети);
- забезпечення впроваджуваного національною та іноземною валютою;
- вибір виду і марки авто-, мототранспорту;
- забезпечення впроваджуваного згідно з обраною легендою довідковою літературою, різними технічними приладами, а також спеціальною і оперативною технікою.

Працівники, що впроваджуються в ОЗУ мають спеціальні права:

- інсценувати злочин, якщо це необхідно для підтвердження легенди чи завоювання довіри в середовищі розроблювальних;
- використовувати спеціальну техніку для забезпечення особистої безпеки в середовищі розроблювальних;
- використовувати документи прикриття, що забезпечують легенду;
- виступати в суді як свідок;
- використовувати за своїм розсудом наявні на озброєні засоби, якщо законом не встановлено інший порядок їх застосування.

Окрім того, необхідно вказати на ті дії, які забороняється вчиняти:

- провокувати осіб до вчинення злочинів;
- інсценувати злочини, якщо це не викликано необхідністю розкриття злочинів більшої суспільної небезпеки, завоювання довіри в кримінальному середовищі або підтвердження легенди з попереднім одержанням дозволу від керівника операції;
- використовувати техніку, якщо законом встановлено інший порядок її застосування. Так стаття 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначає, що для одержання інформації забороняється застосовувати технічні засоби, психотропні, хімічні та інші речовини, які пригнічують волю або завдають шкоди здоров'ю людей та навколишньому середовищу (ч. 16 ст. 9).

Однією з основних вимог під час здійснення впровадження є забезпечення особистої безпеки негласних працівників, які впроваджуються в злочинні угруповання.

Забезпечення особистої безпеки негласних працівників полягає в розробці обов'язкових типових заходів на випадок загрози життю впроваджуваного, що визначається за результатами прогнозування та аналізу відповідних ризикованих ситуацій. До таких заходів можна віднести встановлення контролю за діяльністю впроваджуваного, оснащення його технічними засобами термінового зв'язку, радіомаяком чи мініатюрним мікрофоном автоматичної дії, організацію проведення візуального спостереження за окремими членами злочинної групи, створення спеціальної групи оперативного реагування (прикриття) з цілодобовим режимом роботи тощо.

У разі потреби обстановка в якій перебуває негласний працівник повинна контролюватися з використанням оперативно-технічних заходів. Всі ці заходи повинні здійснюватися в комплексі з використанням традиційних засобів зв'язку: схованки, житлові чи службові приміщення, обумовлені місця та опосередкований зв'язок з використанням умовних знаків, крім того, з використанням телекомунікаційних мереж.

У разі виникнення ситуації, пов'язаної з погрозою для життя оперативного працівника, здійснюється комплексна операція з його виводу з ОЗУ та зашифрування цих заходів.

Втілюючи в життя обрану легенду та лінію поведінки, негласні працівники здійснюють усі необхідні заходи щодо уникнення прямої участі в злочинних діях. У випадку одержання суб'єктом впровадження пропозицій або вимог щодо конкретної участі в злочині, він зобов'язаний негайно повідомити про це оперативного працівника-куратора, керівника підрозділу для прийняття відповідного рішення. У разі відсутності такої можливості негласний працівник самостійно створює обставини, що перешкоджають учиненню злочину або дають можливість ухилитися від участі в ньому. Для завоювання довіри та авторитету впроваджуваний з відома керівника операції може інсценувати

вчинення злочину. При цьому, згідно вимог статті 43 КК України не є кримінальним правопорушенням вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам особою, яка відповідно до закону виконувала спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їх кримінально протиправної діяльності⁷⁴. Також особа, зазначена у частині першій статті 43 КК України, підлягає кримінальній відповідальності лише за вчинення у складі організованої групи чи злочинної організації особливо тяжкого злочину, вчиненого умисно і поєданого з насильством над потерпілим, або тяжкого злочину, вчиненого умисно і пов'язаного з спричиненням тяжкого тілесного ушкодження потерпілому або настанням інших тяжких або особливо тяжких наслідків⁷⁵.

Практичне здійснення впровадження негласних працівників у злочинні групи досягається за допомогою конкретних його способів. Спосіб впровадження – це комплекс оперативно-тактичних заходів, спрямованих на проникнення негласного працівника в середовище злочинної групи, встановлення ним близьких контактів і довірчих відносин з розроблюваними її членами, а також на забезпечення сприятливих умов щодо подальшого його перебування у складі групи з метою виконання отриманих оперативно-розшукових завдань.

У сучасних умовах практичної діяльності оперативних підрозділів можуть вживатися наступні типові способи впровадження негласних працівників у злочинні групи:

Спосіб прямого впровадження, що являє собою безпосереднє проникнення негласних працівників у злочинні групи, яке здійснюється без допомоги інших осіб, з урахуванням особистих якостей і розвідувальних здібностей впроваджуваного працівника, а також із застосуванням відповідних легенд.

⁷⁴ Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

⁷⁵ Тут же.

Тактика прямого впровадження базується, головним чином, на використанні природного стану оточуючих явищ і подій, а саме:

- існуючих позитивних особистих відносин між негласним працівником і членами (членом, лідером) злочинного формування, які, зокрема, могли скластися за рахунок спільного навчання, зайняття спортом, праці, співучасті у злочинній діяльності або відбуття строку позбавлення волі в одному і тому місці виконання покарання в минулому тощо;

- розпочатою групою пошуку потрібних для неї управлінських, фінансових, господарських, виробничих або суто кримінальних фахівців, а також осіб, у власності чи розпорядженні яких є в наявності майно, речі, речовини, що привертають увагу з боку груп (за відомостями, отриманими з опублікованих оголошень, від негласних працівників, зі слухів тощо);

- збігу особистих захоплень, а також можливостей і місць їх задоволення між окремими учасниками злочинної групи і негласним працівником;

- уміння негласного працівника встановлювати та надалі розвивати випадкові знайомства з різними людьми, у тому числі при відвідуванні державних чи приватних структур, в поїздках, на відпочинку тощо.

Спосіб опосередкованого впровадження передбачає проникнення негласних працівників у злочинні групи через посередників, якими можуть бути:

- негласні (штатні або позаштатні) працівники, які вже перебувають у середовищі злочинних груп, але з різних причин і обставин не можуть виконувати (повністю або частково) необхідні оперативно-розшукові завдання;

- особи, що належать до другорядних учасників груп, а також до зовнішніх кримінальних зв'язків їх лідерів чи інших активних членів, і які добровільно дали згоду на негласне співробітництво та сприяння викриттю злочинних груп;

- особи, які напряду не пов'язані зі злочинною діяльністю, але в силу свого авторитету, який вони мають серед лідерів чи окремих членів злочинних

груп або за іншими обставинами можуть відрекомендувати їм негласних працівників як потрібних для них фахівців тощо.

Також заслуговує на увагу спосіб впровадження з використанням постійно діючих або тимчасових організаційних структур. За своєю суттю це теж опосередковане впровадження, але в ролі посередника в даному випадку виступає не окрема фізична, а зашифрована юридична особа (підприємство, організація), під прикриттям якої певні оперативні співробітники й здійснюють впровадження негласних працівників у злочинні групи.

Специфічну основу легенди прикриття впровадження негласних працівників у злочинні групи за посередництвом указаних організаційних структур складає їх статутна діяльність, зокрема: надання юридичних, охоронних та інших послуг, фінансове посередництво, комерційне партнерство, спільна діяльність тощо.

Постійно діючими організаційними структурами є такі підприємства й організації, що створені оперативними підрозділами на довгостроковій основі. Вони можуть використовуватися для багаторазового впровадження негласних працівників у злочинні групи, у тому числі для реалізації легенди їх проникнення в групи та відповідного прикриття, забезпечення постійного оперативного зв'язку і надійної конспірації, а також для організаційної, матеріально-фінансової та іншої ресурсної підтримки впроваджених працівників тощо.

Тимчасові організаційні структури – це такі самі зашифровані підприємства й організації, але створені для здійснення окремих оперативно-розшукових операцій, в тому числі пов'язаних з впровадженням негласних працівників у окремі злочинні групи.

Для координації діяльності щодо впровадження в ОЗУ та забезпечення безпеки учасників оперативно-тактичної операції створюється координаційний штаб. На координаційний штаб можуть покладатися наступні функції:

- координація діяльності осіб, що беруть участь в оперативно-тактичній операції впровадження;

- збір, обробка, аналіз отриманої інформації та її використання при розробці рекомендацій щодо ходу операції впровадження;
- забезпечення безпеки осіб, що беруть участь у операції впровадження;
- забезпечення взаємодії з іншими підрозділами НПУ, правоохоронними органами та установами державної влади;
- забезпечення можливості втручання в дії розроблювальних з метою припинення їхньої злочинної діяльності та запобігання настанню небезпечних наслідків тощо.

Масштаби використання сил і засобів при здійсненні негласного проникнення в злочинне середовище визначаються виходячи з:

- мети розробки;
- складності розробки;
- наявності матеріального і технічного забезпечення підрозділу, чисельності співробітників підрозділу;
- можливості залучення додаткових засобів.

В кожній конкретній операції кількість задіяних у ній співробітників може змінюватися залежно від умов, що складаються, враховуючи те, що в процесі впровадження в ОЗУ, виникає необхідність участі в даному заході групи, яка аналізує зведення, одержані в процесі проникнення, а також добова змінюваність осіб, які забезпечують безпеку і підстрахування суб'єкта проникнення.

В рамках оперативно-розшукової справи або кримінального провадження при здійсненні негласного проникнення в ОЗУ одержувані відомості можуть бути отриманні завдяки використанню портативних пристроїв аудіо-, відеозапису, а також міститися у рапортах, висновках, довідках, повідомленнях, актах, протоколах, замітках, звітах тощо, які повинні долучатися до справи.

Після завершення оперативно-розшукових заходів з проникнення в злочинне середовище негласний співробітник складає детальний звіт про виконання завдання. Даний звіт повинен всебічно й об'єктивно відображати події, що сталися.

Контроль за виконанням негласного проникнення в злочинне середовище покладається на керівників оперативних підрозділів, що санкціонують даний захід.

Контроль може здійснюватися за допомогою спеціальних технічних засобів знімання інформації, аудіоконтролю, оптико-електронними засобами спостереження, відеоконтролю, візуального спостереження та негласного супроводження.

Своєю чергою, згідно вимог статті 272 КПК України під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів можуть бути отримані відомості, речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, особою, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації, або є учасником зазначеної групи чи організації, який на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування.

Виконання зазначеними особами такого спеціального завдання, як негласна слідча (розшукова) дія, здійснюється на підставі постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування, або постанови прокурора із збереженням у таємниці достовірних відомостей про особу.

У постанові, крім відомостей, передбачених статтею 251 КПК України, яка регламентує вимоги до постанови слідчого, прокурора про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зазначається:

- 1) обґрунтування меж спеціального завдання;
- 2) використання спеціальних несправжніх (імітаційних) засобів.

Зазначена нами стаття 272 КПК України також регламентує строк проведення спеціального завдання. Відповідно виконання спеціального завдання не може перевищувати шість місяців, а в разі необхідності строк його виконання продовжується слідчим за погодженням з керівником органу досудового розслідування або прокурором на строк, який не перевищує строку досудового розслідування.

Окрім того стаття 273 КПК України регламентує засоби, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Згідно вимог даної статті за рішенням керівника органу досудового розслідування, прокурора під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть бути використані заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби. З цією метою допускається виготовлення та використання спеціально виготовлених речей і документів, створення та використання спеціально утворених підприємств, установ, організацій. Використання заздалегідь ідентифікованих або несправжніх (імітаційних) засобів з іншою метою забороняється.

Виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведення конкретних негласних слідчих дій також оформлюється відповідним протоколом. У разі необхідності розкриття до завершення досудового розслідування справжніх відомостей щодо спеціально утворених суб'єктів господарювання або щодо особи, яка діє без розкриття достовірних відомостей про неї, про це повідомляється орган, співробітником якого є особа, яка таким способом здійснює негласні слідчі (розшукові) дії, та керівник органу досудового розслідування, прокурор, який прийняв рішення про використання таких засобів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Рішення про розкриття справжніх відомостей про зазначену особу, обставини виготовлення речей чи документів або спеціального утворення підприємства, установи, організації приймається керівником органу досудового розслідування, прокурором. У разі необхідності щодо особи, відомості про яку підлягають розкриттю, вживаються заходи забезпечення безпеки, передбачені законом.

Несправжні (імітаційні) засоби, застосовані під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії, використовуються у процесі доказування у вигляді первинних засобів чи знарядь вчинення злочину, крім випадків, якщо суд

встановить порушення вимог КПК України під час проведення відповідної негласної слідчої (розшукової) дії⁷⁶.

2.4. Режимно-секретне забезпечення оперативно-розшукової діяльності та негласних слідчих (розшукових) дій при виявленні та розкритті організованої злочинної діяльності.

З метою ефективної протидії організованій злочинній діяльності підрозділи стратегічних розслідувань НПУ уповноважені здійснювати оперативно-розшукову діяльність під якою розуміємо систему гласних і негласних пошукових та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. Відповідно до повноважень, визначених законодавством України, підрозділи ДСР здійснюють роботу з інформацією та матеріальними носіями інформації, яка відноситься до державної таємниці.

Згідно положень діючого законодавства інформація у сфері державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення якої може завдати шкоди національній безпеці України та яка визнана у порядку, встановленому Законом України «Про державну таємницю», державною таємницею і тому підлягає охороні державою⁷⁷. Як приклад, в умовах правового режиму воєнного стану актуальним є Закон України «Про розвідку» від 17 вересня 2020 року № 912-ІХ, який поняття «розвідувальна таємниця» визначає як вид таємної інформації, що охоплює відомості та дані, отримані або створені розвідувальними органами України під час виконання покладених на ці органи завдань та здійснення функцій, визначених цим Законом, розголошення яких може завдати шкоди

⁷⁶ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2409>.

⁷⁷ Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 року № 3855-XII. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>.

функціонуванню розвідки і доступ до яких обмежено відповідно до цього Закону в інтересах національної безпеки України⁷⁸.

Актом, у якому зведено переліки відомостей, що становлять державну таємницю у визначених Законом України «Про державну таємницю» сферах є Звод відомостей, що становлять державну таємницю.

З метою ефективного виконання службових обов'язків посадова особа ДСР потребує оформлення допуску до державної таємниці. Під час оформлення допуску поліцейський проходить спеціальну перевірку, під якою, згідно вимог чинного ЗВДТ розуміється комплекс передбачених законодавством України та відомчими нормативно-правовими актами заходів, що проводяться або проводилися у зв'язку з призначенням особи на посаду в державні органи, що здійснюють оперативно-розшукову, контррозвідувальну та/або розвідувальну діяльність⁷⁹. Запити повноважних державних органів, установ та організацій про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском до державної таємниці вимагають проведення оперативно-розшукових заходів. Згідно з вимог статті 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» при перевірці осіб у зв'язку з допуском їх до державної таємниці оперативно-розшукова справа не заводиться. Така перевірка повинна тривати не більш як два місяці. Відповідно до положень статті 61 Закону України «Про Національну поліцію» не може бути поліцейським особа, яка відмовляється від процедури спеціальної перевірки під час прийняття на службу в поліцію або від процедури оформлення допуску до державної таємниці, якщо для виконання нею службових обов'язків потрібен такий допуск⁸⁰.

З метою ефективною протидії організованій злочинній діяльності підрозділи ДСР здійснюють оперативно-розшукову діяльність, застосовують спеціальні технічні засоби під яким слід розуміти технічні засоби,

⁷⁸ Про розвідку: Закон України від 17 вересня 2020 року № 912-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text>.

⁷⁹ Звід відомостей, що становлять державну таємницю: затв. наказом СБУ від 23 грудня 2020 року № 383. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21#Text>.

⁸⁰ Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VII. *Відомості Верховної ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#w1_6.

устаткування, апаратуру, прилади, пристрої, програмне забезпечення, препарати та інші вироби, призначені (спеціально розроблені, виготовлені, запрограмовані або пристосовані) для негласного отримання інформації. Також підрозділи ДСР застосовують інформаційне-аналітичне забезпечення оперативно-розшукової діяльності, яке надає можливість сформулювати модель порушника, тобто абстрактний формалізований або неформалізований опис порушника в автоматизованій системі.

Окрім того, безпосередньо ЗВДТ визначає відомості, які відносяться до державної таємниці у сфері оперативно-розшукової діяльності. Як приклад, до відомостей, що відносяться до державної таємниці відносяться:

- відомості про зв'язок ознак особи, яка бере участь у кримінальному судочинстві і взята під захист згідно з чинним законодавством України у зв'язку з виникненням загрози її життю чи здоров'ю і стосовно якої проводяться або проведено заходи щодо зміни персональних даних або зовнішності чи місця проживання, з її попередніми індивідуальними ознаками (стаття 4.1.6 ЗВДТ, ступінь секретності для підрозділу НПУ «цілком таємно»);

- відомості про належність осіб до негласних штатних співробітників (працівників) оперативного підрозділу (стаття 4.1.12 ЗВДТ, щодо конкретної особи ступінь секретності «цілком таємно»);

- відомості про обов'язки негласних штатних співробітників (працівників) (стаття 4.1.14 ЗВДТ, ступінь секретності «таємно»);

- відомості про факт (незалежно від часу) або плани використання службового приміщення (транспортного засобу чи іншого майна) установ, організацій, підприємств, що дають змогу їх ідентифікувати, на конфіденційній основі для виконання завдань оперативно-розшукової, контррозвідальної чи розвідувальної діяльності (стаття 4.2.4 ЗВДТ, щодо: окремого приміщення, транспортного засобу чи іншого майна ступінь секретності «таємно»);

- відомості за окремими показниками про зміст, форми, методи, організаційні положення, оперативну тактику здійснення ДПС, розвідувальним органом Адміністрації ДПС, ДФС, ГУР, УДО, СЗР; органами СБ, внутрішніх

справ; органами та підрозділами НПУ; органом, установою виконання покарань, слідчим ізолятором ДКВС, НАБ, ДБР оперативно-розшукової, контррозвідувальної чи розвідувальної діяльності, розголошення яких створює загрозу національним інтересам і безпеці (стаття 4.4.1 ЗВДТ, ступінь секретності «таємно»);

– відомості про факт або методи проведення негласної слідчої (розшукової) дії (стаття 4.12.3 ЗВДТ, ступінь секретності «таємно»);

– відомості, що дають змогу ідентифікувати особу, місце або річ, щодо якої проводиться чи планується проведення негласної слідчої (розшукової) дії, розголошення яких створює загрозу національним інтересам і безпеці (стаття 4.12.4 ЗВДТ, ступінь секретності «таємно»).

Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, яка затверджена наказом ГПУ, МВС, СБУ, АДПС, МФУ, МЮУ від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5 зазначає необхідність дотримання вимог режиму секретності під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Так, постанова слідчого, прокурора про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, клопотання про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії та додатки до нього, протокол про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які містять відомості про факт та методи проведення негласної слідчої (розшукової) дії, а також відомості, що дають змогу ідентифікувати особу, місце або річ, щодо якої проводиться або планується проведення такої дії, розголошення яких створює загрозу національним інтересам та безпеці, підлягають засекречуванню⁸¹.

Безпосередньо слідчим, прокурором, співробітником уповноваженого оперативного підрозділу, слідчим суддею здійснюється засекречування таких матеріальних носіїв інформації шляхом надання на підставі ЗВДТ,

⁸¹ Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: затв. спільним наказом ГПУ, МВС, СБУ, АДПС, МФУ, МЮУ від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

відповідному документу грифа секретності. А матеріальні носії інформації щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій повинні містити такі реквізити:

- гриф секретності;
- номер примірника;
- статтю Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, на підставі якої здійснюється засекречування матеріального носія секретної інформації;
- дату засекречування;
- підпис, його розшифрування та посаду особи, яка надала гриф секретності.

У разі виготовлення секретних документів з використанням засобів обчислювальної техніки мають бути забезпечені вимоги законодавства у сфері технічного захисту інформації. Окрім того, матеріальні носії інформації щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які містять відомості, що становлять державну таємницю, підлягають реєстрації в режимно-секретному підрозділі у встановленому чинним законодавством порядку без розкриття відомостей про особу, стосовно якої заплановано проведення негласної слідчої (розшукової) дії, та виду цієї слідчої дії⁸². А ведення та зберігання номенклатурних справ з організації та проведення негласних слідчих (розшукових) дій здійснюється з дотриманням вимог законодавства у сфері охорони державної таємниці щодо секретного діловодства.

Забезпечення охорони державної таємниці та дотримання інших вимог законодавства про державну таємницю при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій покладається на слідчих, прокурорів, слідчих суддів та співробітників уповноважених оперативних підрозділів, які виконують негласні слідчі (розшукові) дії. У разі наявності в матеріалах щодо проведення

⁸² Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: затв. спільним наказом ГПУ, МВС, СБУ, АДПС, МФУ, МЮУ від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

негласних слідчих (розшукових) дій відомостей, що становлять державну таємницю, досудове розслідування та судове провадження у кримінальному провадженні проводяться з дотриманням вимог режиму секретності та в порядку, передбаченому главою 40 КПК України⁸³.

Стаття 517 КПК України визначає порядок охорони державної таємниці під час кримінального провадження. Згідно вимог даної статті досудове розслідування та судове провадження у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю, проводяться з дотриманням вимог режиму секретності. Саме тому процесуальні рішення не повинні містити відомостей, що становлять державну таємницю.

До участі у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю, допускаються особи, які мають допуск до державної таємниці відповідної форми та яким надано доступ до конкретної секретної інформації (категорії секретної інформації) та її матеріальних носіїв. Підозрюваний чи обвинувачений бере участь у кримінальному провадженні без оформлення допуску до державної таємниці після роз'яснення йому вимог статті 28 Закону України «Про державну таємницю» та попередження про кримінальну відповідальність за розголошення відомостей, що становлять державну таємницю (ст. 517)⁸⁴.

Доступ до матеріалів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, надається захисникам та законним представникам підозрюваного, обвинуваченого, потерпілому та їхнім представникам, перекладачу, експерту, спеціалісту, секретарю судового засідання, судовому розпоряднику, яким надано допуск до державної таємниці та які потребують його під час здійснення своїх прав і обов'язків, передбачених КПК України, виходячи з обставин, встановлених під час кримінального провадження. Рішення про надання доступу до конкретної таємної інформації та її матеріальних носіїв

⁸³ Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: затв. спільним наказом ГПУ, МВС, СБУ, АДПС, МФУ, МЮУ від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

⁸⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2409>.

приймаються у формі наказу або письмового розпорядження керівником органу досудового розслідування, прокурором, судом (ст. 517).

Слід зазначити, що потерпілому та його представникам, перекладачу, експерту, спеціалісту, секретарю судового засідання, судовому розпоряднику забороняється робити виписки та копії з матеріалів, які містять державну таємницю. Також і захисникам та законним представникам підозрюваного чи обвинуваченого забороняється робити копії з матеріалів, які містять державну таємницю. За загальним правилом підозруваний, обвинувачений, його захисник та законний представник з метою підготовки та здійснення захисту можуть робити виписки з матеріалів, що містять державну таємницю. Такі виписки опечатуються особою, якою були зроблені, у вигляді, що унеможливило б ознайомлення з їх змістом. Виписки зберігаються з дотриманням вимог режиму секретності в органі досудового розслідування або суді та надаються особі, яка їх склала, на її вимогу:

- під час досудового розслідування – у приміщенні органу досудового розслідування;
- під час судового провадження – у приміщенні суду.

З метою забезпечення вимог режиму секретності ознайомлення із змістом виписок будь-кого, крім особи, яка їх зробила, не допускається. А матеріальні носії секретної інформації, які не долучені до матеріалів досудового розслідування, передаються в установленому законом порядку на зберігання до режимно-секретного підрозділу органу досудового розслідування (ч. 6 ст. 517)⁸⁵. Але слід зазначити, що здійснення кримінального провадження, яке містить державну таємницю, не є підставою для обмеження прав його учасників, крім випадків, передбачених законом та обумовлених необхідністю забезпечення охорони державної таємниці.

У свою чергу стаття 518 КПК України регламентує особливості проведення експертизи у кримінальному провадженні, яке містить державну

⁸⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2409>.

таємницю. Відповідно по вимог даної статті проведення експертизи щодо законності віднесення інформації у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку до державної таємниці, зміни ступеня секретності цієї інформації та її розсекречування, підготовка висновку щодо завданої національній безпеці України шкоди у разі розголошення секретної інформації чи втрати матеріальних носіїв такої інформації здійснюється посадовою особою, на яку покладено виконання функцій державного експерта з питань таємниць відповідно до закону у сфері державної таємниці⁸⁶. У такому разі на зазначену особу поширюються обов'язки і права, які КПК України передбачені для експертів. Якщо під час проведення експертизи використовуються методики, технології чи інформація, що містять охоронювану державою таємницю, в описовій частині висновку експертизи ці відомості не зазначаються.

На підставі викладеного зазначаємо, що не підлягають передачі і розголошенню результати оперативно-розшукової діяльності, негласних слідчих (розшукових) дій, які відповідно до положень чинного законодавства України становлять державну таємницю. За передачу і розголошення цих відомостей працівники оперативних підрозділів, в тому числі і підрозділів ДСР НПУ, органів досудового розслідування, а також особи, яким ці відомості були довірені при здійсненні оперативно-розшукової діяльності, НС(Р)Д чи стали відомі по службі або роботі, підлягають відповідальності згідно з чинним законодавством, крім випадків розголошення інформації про незаконні дії, що порушують права людини. Забезпечення збереження державної таємниці здійснюється через дотримання вимог режиму секретності в службовій діяльності підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, НС(Р)Д та їх посадовими особами.

На керівників підрозділів ДСР НПУ покладена персональна відповідальність за забезпечення належного додержання режиму секретності у

⁸⁶ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2409>.

підпорядкованих їм підрозділах, за своєчасну розробку та практичне здійснення заходів захисту державної таємниці від витоку та розголошення. Вони зобов'язані постійно вивчати стан режиму секретності для виявлення та перекриття можливих каналів витоку секретної інформації, у результаті чого плануються цілеспрямовані заходи щодо забезпечення зберігання державної таємниці та неухильного додержання режиму секретності.

З огляду на те, що злочинні елементи, спеціальні служби країни-агресора активно вживають заходи розвідувального характеру, спрямовані на з'ясування стратегічних і поточних планів діяльності правоохоронних органів, Міністерство внутрішніх справ України, територіальні та міжрегіональні територіальні підрозділи Національної поліції України приділяють серйозну увагу вихованню у співробітників високої пильності, здійснюють різноманітні заходи, щоб забезпечити збереження відомостей, що становлять державну таємницю. Значна роль відведена навчанню співробітників підрозділів правилам виконання секретних робіт, поводження з матеріальними носіями секретної та службової інформації. Кожен працівник поліції зобов'язаний чітко знати вимоги законів, наказів, інструкцій та інших нормативних документів, що регулюють режим секретності, а також дотримуватися у своїй діяльності з протидії правопорушенням.

Розділ 3.

УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ СТРАТЕГІЧНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ НПУ ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Розглядаючи питання удосконалення діяльності підрозділів ДСР НПУ щодо виявлення та розкриття організованої злочинної діяльності необхідно звернутись до положень Стратегії боротьби з організованою злочинністю, яка була схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р.

Метою зазначеної нами Стратегії є:

- формування державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю шляхом запровадження міжнародних стандартів;
- побудова ефективної системи боротьби з організованою злочинністю, що складається з підсистем правового, інституційного, наукового, інформаційно-аналітичного, фінансового та матеріально-технічного забезпечення, координації та взаємодії, контролю, а також міжнародного співробітництва.

Формування державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю передбачає:

- визначення на підставі інформації, отриманої в результаті здійснення практичних заходів боротьби з організованою злочинністю, конкретних напрямів протидії такій злочинності;
- ідентифікацію ризиків і загроз, що виникають унаслідок організованої злочинної діяльності, постійний аналіз і реагування на них;
- здійснення органами державної влади, інститутами громадянського суспільства та іноземними партнерами цілеспрямованих, перспективних та узгоджених заходів у сфері боротьби з організованою злочинністю;

– забезпечення комплексного методичного підходу до боротьби з організованою злочинністю, що включає вжиття заходів до запобігання та припинення діяльності організованих злочинних угруповань як стратегічного (що намагаються вплинути на загрозу), так і оперативного (що намагаються вплинути на конкретні організовані злочинні угруповання та їх учасників) характеру;

– впровадження в практику трьохетапної моделі формування державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, що базується на прикладі політики ЄС щодо боротьби з тяжкими злочинами та організованою злочинністю⁸⁷.

Така модель ґрунтується на максимальній об'єктивності, взаємодії та координації дій суб'єктів, зокрема громадянського суспільства та засобів масової інформації, а також стосується ефективності розподілу ресурсів і включає всі можливі законні методи.

Ця Стратегія буде реалізовуватися в три етапи.

Перший етап – оцінка загроз тяжких злочинів та організованої злочинності (SOCTA Україна). Завданням першого етапу є проведення об'єктивної та всебічної оцінки ситуації, що склалася з організованою злочинністю в Україні. У результаті виконання зазначеного завдання планується розробити оцінку загроз тяжких злочинів та організованої злочинності (SOCTA Україна), використання якої дасть змогу визначити поточні загрози, пов'язані з організованою злочинністю, її вплив на органи державної влади, органи місцевого самоврядування, суспільство, а також чинники, що спричиняють подальшу діяльність організованих злочинних груп, оцінити можливі в майбутньому загрози.

За результатами проведення оцінки загроз тяжких злочинів та організованої злочинності (SOCTA Україна) будуть зроблені аналітичні висновки, що сформуують політичні пріоритети, які трансформуються у

⁸⁷ Стратегія боротьби з організованою злочинністю, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text>.

стратегічні цілі. Затверджені стратегічні цілі є основою для розроблення комплексних планів заходів.

Другий етап – визначення обмеженої кількості стратегічних цілей згідно з висновками проведеної оцінки загроз тяжких злочинів та організованої злочинності (СОСТА Україна) і розроблення комплексних планів заходів.

Визначені пріоритети щодо боротьби з організованою злочинністю затверджуються міжвідомчою комісією – координаційним органом (Національним координатором), який проводить моніторинг і дає оцінку стану реалізації цієї Стратегії. Відповідно до затверджених пріоритетів координаційним органом (Національним координатором) розробляються комплексні плани заходів (один або два плани за одним пріоритетом). У комплексному плані заходів визначається загроза, на подолання якої він спрямований, пропонуються засоби протидії на стратегічному та оперативному рівні, а також критерії успішності реалізації в кінці кожного етапу його виконання. Комплексні плани заходів можуть оновлюватися один раз на рік на основі проміжних результатів і нових загроз, що виникають з точки зору затверджених пріоритетів.

Третій етап – виконання комплексних планів заходів. На цьому етапі вживаються заходи, необхідні для реалізації комплексних планів заходів і досягнення цілей Стратегії в цілому.

Кожний комплексний план заходів виконується державними органами, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, із залученням у разі потреби представників громадянського суспільства. Про хід виконання, завершення або причини невиконання таких планів заходів інформується координаційний орган (Національний координатор).

Однією з умов удосконалення діяльності щодо протидії організованій злочинності в умовах правового режиму воєнного стану є взаємодія органів прокуратури, НПУ, СБУ, інших уповноважених служб, які відносяться до сил безпеки та оборони України у питаннях боротьби з організованою злочинністю, зокрема при плануванні і проведенні безпекових та стабілізаційних заходів.

Безпосередньо обмін оперативною інформацією між уповноваженими суб'єктами щодо спільних заходів здійснюється за письмовим розпорядженням керівників відповідних підрозділів. Саме тому чинним законодавством зазначено, що територіальні органи Національної поліції і Служби безпеки України (у межах відомств) зобов'язані передавати відповідним спеціальним підрозділам оперативну інформацію, документи та інші матеріали, пов'язані з організованою злочинністю, а також кримінальні провадження через відповідного прокурора на письмову вимогу спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю (ст. 16). У свою чергу керівники територіальних органів Національної поліції, Служби безпеки України забезпечують взаємодію із спеціальними підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю і сприяють виконанню поставлених перед спеціальними підрозділами завдань (ст. 16).

У МВС України і СБУ для обміну інформацією створюються централізовані банки даних. Порядок використання таких даних регулюється нормативними актами Міністерства внутрішніх справ України та Служби безпеки України, які вживають заходів щодо їх захисту. Підрозділи Служби безпеки України та підрозділи органів Національної поліції взаємодіють на безоплатній основі з інформаційно-довідковими службами Міністерства статистики України, Генеральної прокуратури України, Міністерства юстиції України, Верховного Суду України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, Бюро економічної безпеки України, банківських, фінансових та інших органів і установ, а також одержують від них всю інформацію про реальні прояви організованої злочинної діяльності. Відповідні банки даних створюються у підрозділах Служби безпеки України та підрозділах органів Національної поліції (ст. 19)⁸⁸.

⁸⁸ Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 року № 3341-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>.

Отже, своєчасне впровадження інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) в діяльність з протидії організований злочинності також є умовою удосконалення даної діяльності. Впровадження ІКТ відобразилося і на діяльності підрозділів кримінальної поліції щодо виявлення, фіксації, обробки, аналізу та використання оперативно-значущої інформації щодо організованої злочинності. Так наказом МВС України від 20.10.2017 № 870 затверджено «Положення про автоматизовану інформаційну систему оперативного призначення єдиної інформаційної системи МВС». Автоматизована інформаційна система оперативного призначення (далі – АІС ОП) є сукупністю програмно-технічних та технічних засобів електронних комунікацій і призначена для накопичення й обробки відомостей, що утворюються в процесі оперативно-розшукової діяльності та діяльності з проведення кримінального аналізу Національної поліції України. АІС ОП утворена для наповнення та підтримки в актуальному стані бази даних єдиної інформаційної системи МВС та є її складовою частиною. Обліку в АІС ОП підлягають відомості про осіб, відносно яких заведено оперативно-розшукові справи, отримані:

- від осіб, які конфіденційно співробітничать з оперативними підрозділами Національної поліції України;
- в ході проведення оперативно-розшукових заходів у рамках оперативно-розшукових справ⁸⁹.

Серед підрозділів НПУ розпорядником АІС ОП є Департамент кримінального аналізу (ДКА). Користувачами АІС ОП є посадові особи Національної поліції України, яким в установленому порядку надано право наповнювати, підтримувати в актуальному стані та використовувати інформаційні ресурси АІС ОП, які відповідають за достовірність інформації, що вводиться ними до АІС ОП, та зобов'язуються не розголошувати у будь-який спосіб інформацію, що міститься у системі, крім випадків, передбачених законодавством України.

⁸⁹ Положення про автоматизовану інформаційну систему оперативного призначення єдиної інформаційної системи МВС: затв. наказом МВС України від 20.10.2017 № 870 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1433-17#Text>.

В умовах правового режиму воєнного стану, використання злочинцями вогнепальної зброї, вибухівки, бойових припасів, постає питання про використання спеціальних знань в ході виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень організованої злочинності. Бишовець О. В., Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. та інші науковці розглядали питання використання спеціальних знань у ході розслідування вбивств, торгівлі людьми, крадіжок, грабежів, розбоїв, контрабанди, бандитизму, терористичних актів тощо⁹⁰. Відповідно до предмету дослідження у кримінальних провадженнях доцільним є проведення різних судово-медичних та криміналістичних експертиз.

Розвиток інституту конфіденційного співробітництва також є умовою удосконалення діяльності підрозділів ДСР з протидії організованій злочинності. Так, в умовах правового режиму воєнного стану з точки зору оперативно-розшукової діяльності цікавими є положення ч. 6. ст. 255 КК України згідно якої передбачено звільнення від кримінальної відповідальності особи, крім організатора або керівника злочинної організації, за вчинення злочину, передбаченого частиною другою або третьою цієї статті, якщо вона до повідомлення їй про підозру у вчиненні цього злочину добровільно повідомила про створення злочинної організації або участь у ній та активно сприяла її розкриттю. Також передбачено звільнення від кримінальної відповідальності особи, крім організатора злочинного зібрання (сходки), за вчинення злочину, передбаченого частиною першою статті 255-2 КК України, якщо вона до повідомлення їй про підозру у вчиненні цього злочину добровільно повідомила про цей злочин, а також активно сприяла його розкриттю. Окрім того регламентовано звільнення від кримінальної відповідальності за статтею 260 КК України особи, яка перебувала в складі не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, за дії, передбачені частинами першою або другою статті 260 КК України, якщо вона добровільно вийшла з такого

⁹⁰ Розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник / О. В. Бишовець, М. А. Погорецький, Д. Б. Сергєєва та ін.; за ред. М. А. Погорецького та Д. Б. Сергєєвої. – К.: Алерта, 2015. – 536 с.

формування і повідомила про його існування органи державної влади чи органи місцевого самоврядування.

Оперативно-розшукове забезпечення досудового розслідування, як умова удосконалення діяльності, що досліджується, повинно розпочинатися з моменту створення СОГ і до ухвалення судом вироку або постановлення ухвали, які набрали законної сили, або у разі закриття кримінального провадження. Саме тому працівники оперативних підрозділів стратегічних розслідувань, які включені до складу СОГ повинні взаємодіяти зі слідчим, інформувати слідчого – керівника СОГ про стан виконання наданих письмових доручень та запланованих заходів, а також на його вимогу надавати документи, що підтверджують обсяги проведеної ними роботи. Окрім того зазначаємо, що працівники оперативного підрозділу, які включені до складу СОГ, повинні самостійно надавати слідчому обґрунтовані пропозиції щодо необхідності проведення конкретних слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій.

Згідно вимог Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, яка затверджена наказом МВС України від 07 липня 2017 року № 575 досудове розслідування кримінальних правопорушень, учинених членами ОГ та ЗО, здійснюється слідчими управліннями ГУНП після визначення прокурорами відповідного рівня за слідчим управлінням ГУНП юрисдикції місця вчинення таких кримінальних правопорушень.

За наявності в оперативного підрозділу достатньої інформації про готування до вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину особами у складі ОГ та ЗО зібрані матеріали із зафіксованими фактичними даними про це надаються начальникові слідчого управління ГУНП для планування погоджених дій під час їх реалізації. Саме тому матеріали оперативного підрозділу, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння членів ОГ та ЗО, відповідальність за які передбачена КК України, що направляються до

органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування, повинні містити відомості про наявність та місцезнаходження доказів (у тому числі речових доказів), бухгалтерських документів, викрадених або здобутих кримінально-протиправним шляхом коштів, майна та інших цінностей⁹¹.

Пріоритетом в цій діяльності виступає своєчасний обмін інформацією між оперативним підрозділом і слідчим, який здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень, вчинених ОГ та ЗО, про наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Окрім того необхідно забезпечити дієву систему контролю, яка дасть змогу оцінити об'єктивність обліку ОГ та ЗО, відслідковувати стан виявлення та знешкодження кожної такої групи чи організації з часу отримання первинної інформації про її діяльність до направлення матеріалів кримінального провадження щодо їх організаторів та учасників до суду та прийняття судом остаточного рішення.

Не залишаємо поза увагою і необхідність науково-дослідного забезпечення протидії організованій злочинності підрозділами кримінальної поліції НПУ, зокрема щодо розробки актуальних питань та напрямків діяльності як територіальних так і міжрегіональних підрозділів кримінальної поліції НПУ. Поєднання теорії та практики сприятиме підвищенню ефективної протидії організованій злочинності. На нашу думку безпосередня концентрація на науковому пізнанні сучасних актуальних питань щодо виявлення та розкриття організованої злочинної діяльності надасть можливість різним підрозділам кримінальної поліції НПУ – ДСР, ДКР, ДМП, ДКА, ДВБ, ДБН, ДКП визначити шляхи удосконалення своєї діяльності з протидії злочинності шляхом створення ефективного механізму взаємодії її суб'єктів, запровадження ефективної системи координації наукової та науково-технічної діяльності,

⁹¹ Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: затв. наказом МВС України від 07 липня 2017 року № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.

створення належних умов для впровадження результатів наукових досліджень у практику.

Повномасштабна агресія росії проти України актуалізувала питання ефективної протидії колаборантам, створенню не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань або участі у їх діяльності. Одночасно не повинні залишитися поза увагою наукового пізнання суб'єкти підвищеного злочинного впливу, зокрема «вори в законі», корупційна діяльність та пов'язані з корупцією кримінальні правопорушення. При цьому актуалізація змісту наукових досліджень повинна бути спрямована на розв'язання найбільш важливих проблем практичної діяльності з виявлення та розслідування організованої злочинної діяльності, зокрема щодо:

- структурно-функціональну побудову злочинних угруповань;
- соціально-психологічні особливості їх учасників;
- її субкультурні та інфраструктурні елементи;
- технологію відповідної злочинної діяльності;
- виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації;
- виявлення, припинення і попередження незаконної діяльності суспільно небезпечних ОГ і ЗО, у тому числі в органах державної влади та місцевого самоврядування;
- протидії корупції серед посадових осіб, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції»;
- здійснення ОРД, спрямованої на здобуття фактичних даних про криміногенні процеси в злочинному середовищі, пов'язані з протиправною діяльністю окремих осіб та ЗГ, схеми легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом тощо.

Прикладне наукове забезпечення виявлення та розслідування організованої злочинної діяльності необхідно орієнтувати на практичну діяльність підрозділів ДСР за окремими напрямками що сприятиме підвищенню ефективності протидії злочинності. Прикладні наукові

дослідження повинні проводитись у рамках визначених пріоритетних напрямів діяльності ДСР, у взаємодії з науково-дослідними та науковими установами системи МВС України.

ВИСНОВКИ

Методичні рекомендації присвячені теоретико-правовому аналізу виявлення та розкриття організованої злочинної діяльності підрозділами стратегічних розслідувань НПУ в умовах правового режиму воєнного стану.

Прикладний характер методичних рекомендацій надав можливість розглянути:

- сучасний стан наукової розробленості проблеми;
- законодавче та нормативно-правове регулювання протидії організованій злочинності в умовах правового режиму воєнного стану;
- сутність організації та документування організованої злочинної діяльності підрозділами стратегічних розслідувань НПУ;
- реалізацію дискреційних повноважень в діяльності працівників підрозділів стратегічних розслідувань НПУ;
- тактичні особливості негласного проникнення в злочинне середовище оперативного працівника або особи, яка негласно співпрацює з оперативним підрозділом;
- режимно-секретне забезпечення оперативно-розшукової діяльності та негласних слідчих (розшукових) дій при виявленні та розкритті організованої злочинної діяльності.

При роботі над методичними рекомендаціями використовувалися відкриті наукові, навчальні, законодавчі та нормативно-правові джерела. В результаті проведеного дослідження були сформульовані наступні висновки:

1. Визначена сутність сучасної організованої злочинності та вказана мета боротьби з організованою злочинністю. Констатовано, що протидія організованій злочинності підрозділами кримінальної поліції є пріоритетним напрямком в діяльності НПУ в умовах правового режиму воєнного стану. З'ясовано, що в системі кримінальної поліції НПУ координує діяльність з протидії організованій злочинності Департамент стратегічних розслідувань.

2. На підставі проведеного аналізу законодавчого та нормативного правового забезпечення оперативно-службової діяльності підрозділів стратегічних розслідувань щодо виявлення та розкриття організованої злочинної діяльності висновуємо, що система правового регулювання даної діяльності має визначену структуру, складовими елементами якої є:

- положення Конституції України;
- міжнародні нормативно-правові акти;
- кодифіковані акти України;
- законодавчі акти України, які визначають загальні повноваження діяльності підрозділів стратегічних розслідувань;
- законодавчі акти України, які визначають окремі напрямки протидії організованій злочинності;
- законодавчі акти України, які визначають особливості діяльності підрозділів стратегічних розслідувань в умовах правового режиму воєнного стану;
- законодавчі та нормативно-правові акти, які регулюють режимно-секретне забезпечення діяльності підрозділів стратегічних розслідувань щодо виявлення та розкриття організованої злочинної діяльності;
- нормативно-правові акти, які визначають напрямки взаємодії підрозділів стратегічних розслідувань з іншими суб'єктами, які уповноважені виявляти, розкривати та розслідувати факти організованої злочинної діяльності.

При цьому встановлено, що головні напрями загальнодержавної політики та організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю визначає Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 року, згідно з нормами якого під організованою злочинністю визнається сукупність кримінальних правопорушень, що вчиняються у зв'язку з створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань.

3. На підставі аналізу сучасних наукових доробків висновуємо про те, що оперативно-розшукове документування організованої злочинної діяльності

визначається як комплекс оперативно-розшукових заходів, здебільшого негласного характеру, спрямованих на встановлення фактичних даних про подію кримінального правопорушення й осіб, причетних до його вчинення, перевірку їх достовірності й забезпечення в подальшому можливості використання їх як доказів у кримінальному провадженні.

4. Визначені організаційні та тактичні особливості виявлення та розкриття організованої злочинної діяльності. Надано авторське бачення організаційно-методологічній парадигмі оперативно-розшукового забезпечення протидії організованій злочинної діяльності підрозділами стратегічних розслідувань в умовах правового режиму воєнного стану. Організаційно-методологічна парадигма має взаємозалежні елементи:

- по-перше, це виконання загальних повноважень підрозділами стратегічних розслідувань щодо попередження, виявлення, розкриття злочинів та забезпечення кримінального провадження відповідно до чинних норм законодавства України;

- по-друге, об'єктом оперативно-розшукової діяльності підрозділів стратегічних розслідувань є фізичні та юридичні особи стосовно яких є фактичні дані про причетність до організованої злочинності;

- по-третє, безпосередній вплив на об'єкт оперативно-розшукової діяльності підрозділів стратегічних розслідувань має злочинне середовище, яке тактично намагається приховати сліди своєї організованої злочинної діяльності, наявності корупційної складової та всіляко протидіє виявленню поліцейськими фактичних даних та слідової картини підготовки та вчинення кримінального правопорушення;

- по-четверте, дії злочинців, які мають прихований, латентний, організований характер. В окремих ОГ, ЗО в наявності також і корупційна складова;

- по-п'яте, в умовах правового режиму воєнного стану – розповсюдження зброї, боєприпасів, вибухівки поза регулюючим контролем негативно впливає на стан криміналізації злочинних груп та організацій;

– по-шосте, виконання повноважень з протидії злочинності, військовим злочинам підрозділами НПУ у складі сил безпеки, оборони та руху опору.

– по-сьоме, режимно-секретне забезпечення охорони державної таємниці та службової інформації в діяльності підрозділів стратегічних розслідувань з метою запобігання витоку службової інформації щодо планування документування та оперативної розробки організованих груп та злочинних організацій.

5. З'ясовано, що належним чином встановлені дискреційні повноваження співробітників ДСР, дозволяють забезпечити принцип законності та ефективну правозастосовчу та правоохоронну діяльність. При цьому важливе місце при реалізації дискреційних повноважень займає розвинутість критичного мислення та прогнозування у працівників підрозділів стратегічних розслідувань.

6. Отримали подальший розвиток наукові положення щодо використання негласних співробітників, використання учасників організованих злочинних угруповань у боротьбі з організованою злочинністю. Для цього визначені тактичні особливості негласного проникнення в злочинне середовище оперативного працівника або особи, яка негласно співпрацює з оперативним підрозділом, мета завдання та умови ефективного проведення. Стаття 272 КПК України регламентує виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. Відповідно до вимог статті 43 КК України не є кримінальним правопорушенням вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам особою, яка відповідно до закону виконувала спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їх кримінально протиправної діяльності.

7. Звернута увага на режимно-секретне забезпечення оперативно-розшукової діяльності та негласних слідчих (розшукових) дій при виявленні та розкритті організованої злочинної діяльності. При цьому на керівників підрозділів ДСР НПУ покладена персональна відповідальність за забезпечення

належного додержання режиму секретності у підпорядкованих їм підрозділах, за своєчасну розробку та практичне здійснення заходів захисту державної таємниці від витоку та розголошення.

8. Окремо було розглянуто питання удосконалення діяльності підрозділів стратегічних розслідувань НПУ щодо виявлення та розкриття організованої злочинної діяльності в умовах правового режиму воєнного стану. Акцентована увага на взаємодії підрозділів ДСР з іншими оперативними підрозділами НПУ, слідчими, з органами прокуратури, СБУ, оперативному обміні інформацією, використанні спеціальних знань. Обґрунтована необхідність розвитку інституту конфіденційного співробітництва та інформаційно-аналітичного забезпечення службової діяльності під час проведення безпекових та стабілізаційних заходів з протидії організованій злочинності. Зазначена доцільність науково-дослідного забезпечення протидії організованій злочинності підрозділами кримінальної поліції НПУ, зокрема щодо розробки актуальних питань та напрямків діяльності як територіальних так і міжрегіональних підрозділів кримінальної поліції НПУ.

ДОДАТКИ

Додаток А

Витяг з Кримінального процесуального кодексу України (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>)

Стаття 41. Оперативні підрозділи

1. Оперативні підрозділи органів Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, органів Державного бюро розслідувань, органів Бюро економічної безпеки України, органів Державної прикордонної служби України, органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, дізнавача, прокурора, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України - за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

2. Під час виконання доручень слідчого, дізнавача, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Співробітники оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України) не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора.

3. Доручення слідчого, дізнавача, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом.

Стаття 271. Контроль за вчиненням злочину

1. Контроль за вчиненням злочину може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин, та проводиться в таких формах:

- 1) контрольована поставка;
- 2) контрольована та оперативна закупка;
- 3) спеціальний слідчий експеримент;
- 4) імітування обстановки злочину.

2. Контроль за вчиненням злочину не проводиться, якщо внаслідок таких дій неможливо повністю запобігти:

- 1) посягання на життя або заподіяння особі (особам) тяжких тілесних ушкоджень;

- 2) поширенню речовин, небезпечних для життя багатьох людей;
- 3) втечі осіб, які вчинили тяжкі чи особливо тяжкі злочини;
- 4) екологічній або техногенній катастрофі.

3. Під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, якби слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні.

4. Про результати контролю за вчиненням злочину складається протокол, до якого додаються речі і документи, отримані під час проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії. Якщо контроль за вчиненням злочину закінчується відкритим фіксуванням, про це складається протокол у присутності такої особи.

5. Порядок і тактика проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупки, спеціального слідчого експерименту, імітування обстановки злочину визначається законодавством.

6. Контроль за вчиненням злочину щодо незаконного переміщення через територію України транзитом, ввезення до України або вивезення за межі України речей, вилучених з вільного обігу, або інших речей чи документів може бути проведений у порядку, передбаченому законодавством, за домовленістю з відповідними органами іноземних держав або на підставі міжнародних договорів України.

7. Прокурор у своєму рішенні про проведення контролю за вчиненням злочину, крім відомостей, передбачених статтею 251 цього Кодексу, зобов'язаний:

- 1) викласти обставини, які свідчать про відсутність під час негласної слідчої (розшукової) дії провокування особи на вчинення злочину;
- 2) зазначити про застосування спеціальних імітаційних засобів.

8. Якщо при проведенні контролю за вчиненням злочину виникає необхідність тимчасового обмеження конституційних прав особи, воно має здійснюватися в межах, які допускаються Конституцією України, на підставі рішення слідчого судді згідно з вимогами цього Кодексу.

Стаття 272. Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації

1. Під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів можуть бути отримані відомості, речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, особою, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації, або є учасником зазначеної групи чи організації, який на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування.

2. Виконання зазначеними особами такого спеціального завдання, як негласна слідча (розшукова) дія, здійснюється на підставі постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування, або постанови прокурора із збереженням у таємниці достовірних відомостей про особу.

3. У постанові, крім відомостей, передбачених статтею 251 цього Кодексу, зазначається:

- 1) обґрунтування меж спеціального завдання;
- 2) використання спеціальних несправжніх (імітаційних) засобів.

4. Виконання спеціального завдання не може перевищувати шість місяців, а в разі необхідності строк його виконання продовжується слідчим за погодженням з керівником органу досудового розслідування або прокурором на строк, який не перевищує строку досудового розслідування.

Стаття 275. Використання конфіденційного співробітництва

1. Під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених цим Кодексом.

2. Забороняється залучати до конфіденційного співробітництва під час проведення негласних слідчих дій адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів, якщо таке співробітництво буде пов'язане з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру.

Витяг з Кримінального кодексу України
(<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>)

Стаття 42. Діяння, пов'язане з ризиком

1. Не є кримінальним правопорушенням діяння (дія або бездіяльність), яке заподіяло шкоду правоохоронюваним інтересам, якщо це діяння було вчинене в умовах виправданого ризику для досягнення значної суспільно корисної мети.

2. Ризик визнається виправданим, якщо мету, що була поставлена, не можна було досягти в даній обстановці дією (бездіяльністю), не поєднаною з ризиком, і особа, яка допустила ризик, обґрунтовано розраховувала, що вжиті нею заходи є достатніми для відвернення шкоди правоохоронюваним інтересам.

3. Ризик не визнається виправданим, якщо він завідомо створював загрозу для життя інших людей або загрозу екологічної катастрофи чи інших надзвичайних подій.

Стаття 43. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації

1. Не є кримінальним правопорушенням вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам особою, яка відповідно до закону виконувала спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їх кримінально протиправної діяльності.

2. Особа, зазначена у частині першій цієї статті, підлягає кримінальній відповідальності лише за вчинення у складі організованої групи чи злочинної організації особливо тяжкого злочину, вчиненого умисно і поєднаного з насильством над потерпілим, або тяжкого злочину, вчиненого умисно і пов'язаного з спричиненням тяжкого тілесного ушкодження потерпілому або настанням інших тяжких або особливо тяжких наслідків.

3. Особа, яка вчинила злочин, що передбачений частиною другою цієї статті, не може бути засуджена до довічного позбавлення волі, а покарання у виді позбавлення волі не може бути призначене їй на строк, більший, ніж половина максимального строку позбавлення волі, передбаченого законом за цей злочин.

Витяг з Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»

(<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>)

Розділ IV

Заходи щодо забезпечення боротьби з організованою злочинністю

Стаття 13. Використання негласних співробітників

1. При здійсненні боротьби з організованою злочинністю, якщо інших заходів для розкриття організованої злочинності та притягнення винних до відповідальності недостатньо, можуть залучатися штатні та нештатні негласні співробітники, які вводяться під легендою прикриття в організовані злочинні угруповання в порядку, визначеному Законом України "Про оперативно-розшукову діяльність" та Кримінальним процесуальним кодексом України.

2. Введення негласного співробітника в організовані злочинні угруповання здійснюється за наявності відомостей про організовану злочинну діяльність та на підставі письмового доручення.

3. Для виконання доручення негласний співробітник вправі під легендою прикриття вступати в трудові, цивільно-правові та інші відносини. Шкода або збитки, завдані діями негласного співробітника під час виконання доручення, відшкодовуються за рахунок державного бюджету. Негласний співробітник не несе відповідальності за завдані ним шкоду або збитки, якщо його дії були необхідними для виконання доручення.

4. Питання діяльності негласних співробітників, соціальні та інші гарантії для них регулюються Положенням про негласного співробітника спеціального підрозділу по боротьбі з організованою злочинністю, яке затверджується Кабінетом Міністрів України.

Стаття 14. Використання учасників організованих злочинних угруповань у боротьбі з організованою злочинністю

1. Для здійснення заходів боротьби з організованою злочинністю учасники організованих злочинних угруповань можуть залучатися до співробітництва в порядку, визначеному Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінальним процесуальним кодексом України.

2. Учасник організованого злочинного угруповання може бути частково або повністю звільнений від кримінальної відповідальності та покарання у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України, якщо він у процесі оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування чи судового провадження сприяє викриттю організованих злочинних угруповань та вчинених ними кримінальних правопорушень, притягненню винних до

відповідальності, відшкодуванню шкоди фізичним чи юридичним особам або державі.

Витяг з Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»
(<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>)

Стаття 7. Обов'язки підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність

Підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зобов'язані:

1) у межах своїх повноважень відповідно до законів, що становлять правову основу оперативно-розшукової діяльності, вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення кримінальних правопорушень та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, здійснювати профілактику правопорушень;

2) виконувати письмові доручення слідчого, вказівки прокурора та ухвали слідчого судді суду і запити повноважних державних органів, установ та організацій про проведення оперативно-розшукових заходів;

3) виконувати у межах своєї компетенції запити правоохоронних органів інших держав або міжнародних правоохоронних організацій відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна;

4) інформувати відповідні державні органи про відомі їм факти та дані, що свідчать про загрозу безпеці суспільства і держави, а також про порушення законодавства, пов'язані з службовою діяльністю посадових осіб;

5) здійснювати взаємодію між собою та іншими правоохоронними органами, в тому числі відповідними органами іноземних держав та міжнародних антитерористичних організацій, з метою швидкого і повного попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень;

6) забезпечити із залученням інших підрозділів безпеку працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу, сприяють оперативно-розшуковій діяльності, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб;

7) брати участь у здійсненні заходів щодо фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання, а також у проведенні спеціальної перевірки щодо допуску до особливих робіт.

У разі виявлення ознак кримінального правопорушення оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового

розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України.

У разі, якщо ознаки кримінального правопорушення виявлені під час проведення оперативно-розшукових заходів, що тривають і припинення яких може негативно вплинути на результати кримінального провадження, підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, повідомляє відповідний орган досудового розслідування та прокурора про виявлення ознак кримінального правопорушення, закінчує проведення оперативно-розшукового заходу, після чого направляє зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування.

Оперативні підрозділи Державного бюро розслідувань, Національної поліції, Служби безпеки України, Бюро економічної безпеки України, Державної кримінально-виконавчої служби України, Державної прикордонної служби України проводять слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні за дорученням слідчого, дізнавача, прокурора в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України. Письмові доручення щодо проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, надані слідчим, дізнавачем, прокурором у межах компетенції та в установленому порядку, є обов'язковими до виконання оперативним підрозділом.

Стаття 8. Права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність

Оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності передбачених статтею 6 цього Закону підстав надається право:

- 1) опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу;
- 2) проводити контрольовану поставку та контрольовану і оперативну закупку товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форми власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь. Проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупки здійснюється згідно з положеннями статті 271 Кримінального процесуального кодексу України у порядку, визначеному нормативно-правовими актами Міністерства внутрішніх справ України, Бюро економічної безпеки України, Служби безпеки України, погодженими з Офісом Генерального прокурора та зареєстрованими у Міністерстві юстиції України;
- 3) порушувати в установленому законом порядку питання про проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та осіб, які займаються підприємницькою діяльністю або іншими видами господарської діяльності індивідуально, та брати участь в їх проведенні. Таке право належить виключно

органам Бюро економічної безпеки України та Національному антикорупційному бюро України в межах їх компетенції;

4) ознайомлюватися з документами та даними, що характеризують діяльність підприємств, установ та організацій, вивчати їх, за рахунок коштів, що виділяються на утримання підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, виготовляти копії з таких документів, на вимогу керівників підприємств, установ та організацій - виключно на території таких підприємств, установ та організацій, а з дозволу слідчого судді в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, - витребувати документи та дані, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, підозрюваних у підготовці або вчиненні кримінального правопорушення, джерело та розміри їх доходів, із залишенням копій таких документів та опису вилучених документів особам, в яких вони витребувані, та забезпеченням їх збереження і повернення в установленому порядку. Вилучення оригіналів первинних фінансово-господарських документів забороняється, крім випадків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України;

5) проводити операції із захоплення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, припинення кримінальних правопорушень, розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб;

6) відвідувати жилі та інші приміщення за згодою їх власників або мешканців для з'ясування обставин злочину, що готується, а також збирати відомості про протиправну діяльність осіб, щодо яких провадиться перевірка;

7) негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого або особливо тяжкого злочину, документи та інші предмети, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину, у тому числі шляхом проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи згідно з положеннями статті 267 Кримінального процесуального кодексу України;

7-1) з метою виявлення та фіксації діянь, передбачених статтями 305, 307, 309, 311, 318, 321, 364-1, 365-2, 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2 Кримінального кодексу України, проводити операції з контрольованого вчинення відповідних діянь. Порядок отримання дозволу, строк його дії та порядок проведення операції з контрольованого вчинення корупційного діяння визначаються Кримінальним процесуальним кодексом України;

8) виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації згідно з положеннями статті 272 Кримінального процесуального кодексу України;

9) здійснювати аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж згідно з положеннями статей 260, 263-265 Кримінального процесуального кодексу України;

10) накладати арешт на кореспонденцію, здійснювати її огляд та виїмку згідно з положеннями статей 261, 262 Кримінального процесуального кодексу України;

11) здійснювати спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо-, відеоконтроль місця згідно з положеннями статей 269, 270 Кримінального процесуального кодексу України;

12) здійснювати установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу згідно з положеннями статті 268 Кримінального процесуального кодексу України;

13) мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників;

14) використовувати конфіденційне співробітництво згідно з положеннями статті 275 Кримінального процесуального кодексу України;

15) отримувати від юридичних чи фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про кримінальні правопорушення, що готуються або вчинені, та про загрозу безпеці суспільства і держави;

16) використовувати за згодою адміністрації службові приміщення, транспортні засоби та інше майно підприємств, установ, організацій, а так само за згодою осіб - житло, інші приміщення, транспортні засоби і майно, які їм належать;

17) створювати та використовувати заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби згідно з положеннями статті 273 Кримінального процесуального кодексу України;

18) створювати і застосовувати автоматизовані інформаційні системи;

19) застосовувати засоби фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю на підставах і в порядку, встановлених законами про Національну поліцію, Службу безпеки України, Державну прикордонну службу України, державну охорону органів державної влади України та посадових осіб, Митним кодексом України;

20) звертатися у межах своїх повноважень із запитами до правоохоронних органів інших держав та міжнародних правоохоронних організацій відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна;

21) безпосередньо проводити або ініціювати проведення кримінального аналізу.

Прийняття рішення про проведення оперативно-розшукових заходів, подання та розгляд відповідних клопотань, проведення оперативно-розшукових заходів, фіксація та використання їх результатів, проведення цих заходів до постановлення ухвали слідчого судді та інші питання їх проведення регулюються згідно з положеннями глави 21 Кримінального процесуального кодексу України з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом, щодо мети проведення оперативно-розшукових заходів, суб'єкта ініціювання та проведення цих заходів, обґрунтування клопотання про їх проведення та підстав для його задоволення слідчим суддею, використання результатів оперативно-розшукових заходів та інших питань, обумовлених специфікою мети їх проведення. Прийняття рішень про проведення оперативно-розшукових заходів, які не потребують дозволу слідчого судді або рішення прокурора,

здійснюється керівником відповідного оперативного підрозділу або його заступником з повідомленням про прийняте рішення прокурора.

Негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, аудіо-, відеоконтроль особи, аудіо-, відеоконтроль місця, спостереження за особою, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж, накладення арешту на кореспонденцію, здійснення її огляду та виїмки, установа місцезнаходження радіоелектронного засобу проводяться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, погодженого з прокурором. Ці заходи застосовуються виключно з метою запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, запобігання і припинення терористичних актів та інших посягань спеціальних служб іноземних держав та організацій, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо.

До виконання окремих доручень у ході проведення оперативно-розшукової діяльності можуть залучатися працівники інших підрозділів.

Під час виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, пов'язаних із припиненням кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності Бюро економічної безпеки України, відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, права, передбачені цією статтею, надаються виключно підрозділам детективів, оперативно-технічним підрозділам Бюро економічної безпеки України у межах їх компетенції.

Координація дій щодо реалізації прав підрозділів, які проводять оперативно-розшукову діяльність з метою боротьби з тероризмом, здійснюється Службою безпеки України.

Розвідувальним органам України надаються права, передбачені частиною першою цієї статті, крім пунктів 2, 3, 5, 6, а також пункту 7 у частині негласного виявлення та фіксування слідів тяжкого або особливо тяжкого злочину, документів та інших предметів, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину.

Стаття 9. Гарантії законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності

У кожному випадку наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності заводиться оперативно-розшукова справа. Постанова про заведення такої справи підлягає затвердженню начальником органу Національної поліції або начальником відокремленого підрозділу територіального органу Національної поліції, органу Служби безпеки України, оперативного підрозділу органу Державного бюро розслідувань, Державної прикордонної служби України, охорони вищих посадових осіб, Служби зовнішньої розвідки України, Директором Бюро економічної безпеки України або керівником територіального управління Бюро економічної безпеки України, органу, установи виконання покарань чи слідчого ізолятора, розвідувального органу Міністерства оборони України, розвідувального органу центрального

органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, підрозділу Національного антикорупційного бюро України або його уповноваженим заступником.

Контроль за оперативно-розшуковою діяльністю здійснюється Національною поліцією, Бюро економічної безпеки України, Службою безпеки України, Державним бюро розслідувань, Службою зовнішньої розвідки України, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, Управлінням державної охорони України, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, розвідувальним органом Міністерства оборони України, Національним антикорупційним бюро України.

На особу, яка підозрюється в підготовці до вчинення злочину, переховується від органів досудового розслідування, суду або ухиляється від відбування кримінального покарання, безвісти зникла, ведеться тільки одна оперативно-розшукова справа. Без заведення оперативно-розшукової справи проведення оперативно-розшукових заходів, крім випадку, передбаченого частиною четвертою цієї статті, забороняється. Про заведення оперативно-розшукової справи виноситься постанова, яка затверджується начальником або уповноваженим заступником начальника органу Національної поліції або начальником відокремленого підрозділу територіального органу Національної поліції, підрозділу Національного антикорупційного бюро України, органу Служби безпеки України, Директором Державного бюро розслідувань або його уповноваженим заступником, керівником територіального органу або його уповноваженим заступником, Державної прикордонної служби України, Управління державної охорони України, розвідувального органу Міністерства оборони України, Служби зовнішньої розвідки України, Директором Бюро економічної безпеки України або його уповноваженим заступником, керівником територіального органу або його уповноваженим заступником, органу або установи виконання покарань чи слідчого ізолятора. У постанові зазначаються місце та час її складання, посада особи, яка виносить постанову, її прізвище, підстава та мета заведення оперативно-розшукової справи. Про заведення оперативно-розшукової справи протягом доби письмово повідомляється прокурор.

При перевірці осіб у зв'язку з допуском їх до державної таємниці, до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках, у зв'язку з призначенням на посади в розвідувальних органах України або залученням до конфіденційного співробітництва з такими органами, доступом осіб до розвідувальної таємниці, а також осіб, яким надається дозвіл на перебування без супроводу в контрольованих та стерильних зонах, зонах обмеженого доступу, що охороняються, та критичних частинах таких зон аеропортів, оперативно-розшукова справа не заводиться. Така перевірка повинна тривати не більш як два місяці.

Під час здійснення оперативно-розшукової діяльності не допускається порушення прав і свобод людини та юридичних осіб. Okремі обмеження цих

прав і свобод мають винятковий і тимчасовий характер і можуть застосовуватись лише за рішенням слідчого судді з метою виявлення, попередження чи припинення тяжкого або особливо тяжкого злочину та у випадках, передбачених законодавством України, з метою захисту прав і свобод інших осіб, безпеки суспільства.

При наявності достатніх підстав дозвіл на проведення оперативно-розшукової діяльності дає керівник відповідного оперативного підрозділу, який несе відповідальність за законність здійснюваних заходів відповідно до чинного законодавства.

При застосуванні оперативно-розшукових заходів працівники оперативних підрозділів зобов'язані враховувати їх відповідність ступеню суспільної небезпеки кримінально протиправних посягань та загрози інтересам суспільства і держави.

У випадках порушення прав і свобод людини або юридичних осіб в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності, а також у разі, якщо причетність до правопорушення особи, щодо якої здійснювались оперативно-розшукові заходи, не підтвердилась, Служба безпеки України, Державне бюро розслідувань, Національна поліція, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, Управління державної охорони України, Бюро економічної безпеки України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, розвідувальний орган Міністерства оборони України, розвідувальний орган центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, Служба зовнішньої розвідки України, Національне антикорупційне бюро України зобов'язані невідкладно поновити порушені права і відшкодувати заподіяні матеріальні та моральні збитки в повному обсязі.

Громадяни України та інші особи мають право у встановленому законом порядку одержати від органів, на які покладено здійснення оперативно-розшукової діяльності, письмове пояснення з приводу обмеження їх прав і свобод та оскаржити ці дії.

Забороняється передавати і розголошувати відомості про заходи безпеки та осіб, взятих під захист, або такі, що можуть зашкодити слідству чи інтересам людини, безпеці України. Забороняється оприлюднювати або надавати зібрані відомості, а також інформацію щодо проведення або не проведення стосовно певної особи оперативно-розшукової діяльності до прийняття рішення за результатами такої діяльності. Питання оприлюднення або надання такої інформації після прийняття рішення регулюється законом.

Підрозділи, що використовують автоматизовані інформаційні системи в оперативно-розшуковій діяльності, повинні забезпечити можливість видавати дані про особу на запит органів досудового розслідування, прокуратури, суду. В місцях зберігання інформації повинна бути гарантована її достовірність та надійність охорони.

Одержані внаслідок оперативно-розшукової діяльності відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини, якщо вони не містять інформації про вчинення заборонених законом дій, зберіганню не підлягають і повинні бути знищені. Відомості, одержані внаслідок оперативно-розшукової діяльності, щодо підготовки до терористичних актів чи їх вчинення окремими особами та групами, зберігаються до 5 років.

Не підлягають передачі і розголошенню результати оперативно-розшукової діяльності, які відповідно до законодавства України становлять державну таємницю, а також відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини. За передачу і розголошення цих відомостей працівники оперативних підрозділів, а також особи, яким ці відомості були довірені при здійсненні оперативно-розшукової діяльності чи стали відомі по службі або роботі, підлягають відповідальності згідно з чинним законодавством, крім випадків розголошення інформації про незаконні дії, що порушують права людини.

Оперативно-розшукові заходи, пов'язані з тимчасовим обмеженням прав людини, проводяться з метою запобігання тяжким або особливо тяжким злочинам, їх виявлення та припинення, розшуку осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання або безвісти зникли, захисту життя, здоров'я, житла і майна працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, припинення розвідувально-підривної діяльності проти України.

Спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо-, відеоконтроль місця може проводитися з метою встановлення даних про особу та про її зв'язки у разі, коли є факти, які підтверджують, що нею готується тяжкий або особливо тяжкий злочин, для отримання відомостей, які вказують на ознаки такого злочину, для забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб, а також з метою отримання розвідувальної інформації в інтересах безпеки суспільства і держави.

Для одержання інформації забороняється застосовувати технічні засоби, психотропні, хімічні та інші речовини, які пригнічують волю або завдають шкоди здоров'ю людей та навколишньому середовищу.

**Витяг з Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, яка затверджена наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України
від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5
(<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>)**

Розділ V. Порядок засекречування та розсекречування матеріальних носіїв інформації щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій

5.1. Постанова слідчого, прокурора про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, клопотання про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії та додатки до нього, протокол про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які містять відомості про факт та методи проведення негласної слідчої (розшукової) дії, а також відомості, що дають змогу ідентифікувати особу, місце або річ, щодо якої проводиться або планується проведення такої дії, розголошення яких створює загрозу національним інтересам та безпеці, підлягають засекречуванню.

5.2. Засекречування таких матеріальних носіїв інформації здійснюється слідчим, прокурором, співробітником уповноваженого оперативного підрозділу, слідчим суддею шляхом надання на підставі Зводу відомостей, що становлять державну таємницю (Розгорнутих переліків відомостей, що становлять державну таємницю), відповідному документу грифа секретності.

5.3. Матеріальні носії інформації (далі – МНІ) щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій повинні містити такі реквізити:

- гриф секретності;
- номер примірника;
- статтю Зводу відомостей, що становлять державну таємницю (пункт Розгорнутого переліку відомостей, що становлять державну таємницю), на підставі якої здійснюється засекречування матеріального носія секретної інформації;
- дату засекречування;
- підпис, його розшифрування та посаду особи, яка надала гриф секретності.

5.4. У разі виготовлення секретних документів з використанням засобів обчислювальної техніки мають бути забезпечені вимоги законодавства у сфері технічного захисту інформації.

5.5. Матеріальні носії інформації щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які містять відомості, що становлять державну таємницю,

підлягають реєстрації в режимно-секретному підрозділі у встановленому чинним законодавством порядку без розкриття відомостей про особу, стосовно якої заплановано проведення негласної слідчої (розшукової) дії, та виду цієї слідчої дії.

5.6. МНІ щодо організації негласних слідчих (розшукових) дій (постанови, клопотання, ухвали, доручення), результати проведення цих дій (протоколи та додатки до них), а також відповідне службове листування (листи, доповідні, рапорти тощо) зберігаються в окремих номенклатурних справах "Документи (постанови, клопотання, ухвали, доручення, листи, доповідні, рапорти тощо) щодо організації та проведення негласних слідчих (розшукових) дій", що проводяться співробітниками (працівниками), які мають безпосередній стосунок до організації та проведення цих заходів.

5.7. Ведення та зберігання номенклатурних справ з організації та проведення негласних слідчих (розшукових) дій здійснюється з дотриманням вимог законодавства у сфері охорони державної таємниці щодо секретного діловодства.

5.8. Забезпечення охорони державної таємниці та дотримання інших вимог законодавства про державну таємницю при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій покладається на слідчих, прокурорів, слідчих суддів та співробітників уповноважених оперативних підрозділів, які виконують негласні слідчі (розшукові) дії.

За порушення законодавства про державну таємницю зазначені особи несуть дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність згідно із Законом України «Про державну таємницю».

5.9. Після завершення проведення негласних слідчих (розшукових) дій грифи секретності МНІ щодо їх проведення підлягають розсекреченню на підставі рішення прокурора, який здійснює повноваження прокурора в конкретному кримінальному провадженні у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, з урахуванням обставин кримінального провадження та необхідності використання матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій як доказів після проведення таких дій, у випадку, якщо витік зазначених відомостей не завдасть шкоди національній безпеці України.

5.10. Таке рішення оформлюється постановою прокурора, який здійснює повноваження прокурора в конкретному кримінальному провадженні у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, що погоджується керівником прокуратури.

5.11. Для розсекречення конкретних матеріальних носіїв інформації щодо проведення негласної слідчої (розшукової) дії керівник органу прокуратури надсилає керівнику органу, де засекречено матеріальний носій інформації, клопотання, у якому зазначаються підстави для скасування грифа секретності, обліковий номер та назва матеріального носія інформації.

До клопотання долучаються матеріальні носії інформації, грифи секретності яких пропонується скасувати.

5.12. Після отримання клопотання про необхідність скасування грифів секретності матеріальних носіїв інформації щодо проведення негласних слідчих

(розшукових) дій та відповідних документів керівником органу, де здійснювалося їх засекречування, створюється експертна комісія з питань таємниць (далі – експертна комісія), якій доручається підготовка рішень про скасування грифів секретності цих МНІ.

5.13. Експертна комісія створюється у складі не менше трьох осіб, зокрема фахівців, які мають відповідний рівень знань та досвід роботи у сфері охорони державної таємниці (залежно від органу: слідчий суддя, слідчий, прокурор у конкретному кримінальному провадженні у формі процесуального керівництва, керівник слідчого чи оперативного підрозділу), працівники режимно-секретних підрозділів, які мають допуск до державної таємниці відповідної форми.

5.14. Персональний склад експертних комісій визначається посадовою особою, яка їх створила.

5.15. Голова експертної комісії організовує її роботу та забезпечує необхідні умови для її виконання.

5.16. Секретар експертної комісії за вказівками голови забезпечує скликання засідання комісії, складає протокол, акт експертної комісії, а також готує проект рішення.

5.17. Основною формою роботи експертної комісії щодо скасування грифів секретності є засідання, необхідність проведення якого та перелік питань для розгляду визначає голова комісії. Він завчасно призначає доповідача зі складу комісії та забезпечує можливість висловити свою думку всім присутнім на засіданні членам комісії.

5.18. Засідання експертної комісії є правомочним, якщо на ньому присутні не менш як дві третини її членів (але не менше трьох осіб). Рішення приймається простою більшістю голосів, а в разі рівного розподілу голосів вирішальним є голос голови комісії.

5.19. Експертна комісія має право одержувати в установленому порядку від прокурора необхідні для виконання покладених на неї завдань інформацію та матеріали, а також готувати з цією метою відповідні запити до інших підприємств, установ, організацій та громадян.

5.20. Результати засідання експертної комісії фіксуються у протоколі, у якому відображаються питання для обговорення та їх результати, запитання, зауваження та пропозиції членів комісії. До протоколу може бути внесена інша інформація, необхідна для розгляду питання по суті. Кожен член комісії має право внести до протоколу свою особисту думку щодо скасування грифу секретності, який розглядався на засіданні.

5.21. Протокол підписується головою та присутніми на засіданні членами експертної комісії.

5.22. Рішення комісії оформляється актом скасування грифів секретності матеріальних носіїв секретної інформації, який затверджується керівником органу.

5.23. В акті зазначається:

– назва матеріального носія інформації, документа або стислий зміст відомостей, що у ньому містяться, обліковий номер і дата реєстрації;

- гриф секретності, стаття Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, на підставі якої матеріальному носію секретної інформації надано гриф секретності;
- посада, прізвище та ініціали посадової особи, яка надала гриф секретності;
- місцезнаходження матеріального носія інформації (номер справи, том, розрахунок розсилки тощо);
- підстава для скасування грифа секретності;
- реквізит, який наданий матеріальному носію секретної інформації.

5.24. В органах прокуратури скасування грифів секретності матеріальних носіїв інформації щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій здійснюється в тій прокуратурі, де засекречено такий матеріальний носій інформації, у порядку, передбаченому цією Інструкцією.

5.25. Скасування грифів секретності здійснюється працівниками РСО шляхом закреслення однією тонкою лінією попереднього грифа секретності та написання знизу або поруч позначки «Не таємно». Такі виправлення із зазначенням дати засвідчуються підписом начальника РСО або його заступника та скріплюється печаткою РСО. Виправлення в журналах або картках обліку робляться таким самим чином.

5.26. МНІ мають бути розсекречені в максимально стислий строк, але не більше 10 діб з моменту отримання клопотання.

5.27. Після розсекречення зазначених МНІ щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймається рішення про їх зняття з обліку в РСО та долучення до матеріалів кримінального провадження у встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України порядку.

5.28. Про розсекречення МНІ службова особа, яка його здійснила, зобов'язана письмово повідомити прокурора, якому такі носії секретної інформації або документи були передані. У письмовому повідомленні зазначається підстава (реєстраційний номер та дата затвердження акта експертної комісії) для скасування грифа секретності, обліковий номер та назва матеріального носія секретної інформації, документа, попередній гриф секретності та наданий після перегляду реквізит.

5.29. Розсекречені матеріальні носії інформації, які прокурор має намір використати як докази під час судового розгляду, зберігаються на розсуд прокурора в його службовому сейфі чи в сейфі слідчого за вказівкою прокурора.

5.30. До розсекречених матеріалів доступ надається разом з іншими матеріалами досудового розслідування в порядку ст. 290 КПК України.

5.31. У разі наявності в матеріалах щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій відомостей, що становлять державну таємницю, досудове розслідування та судове провадження у кримінальному провадженні проводяться з дотриманням вимог режиму секретності та в порядку, передбаченому главою 40 КПК України.

Витяг з Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, яка затверджена наказом МВС України від 07.07.2017 № 575 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>)

III. Організація взаємодії при направленні оперативним підрозділом матеріалів за результатами оперативно-розшукової діяльності до органу досудового розслідування

1. При веденні оперативним підрозділом оперативно-розшукової справи (далі – ОРС) щодо осіб, стосовно яких є дані про участь у підготовці до вчинення злочину, підслідного слідчим органів досудового розслідування Національної поліції України, керівник оперативного підрозділу письмово звертається до керівника органу досудового розслідування про закріплення за цією ОРС слідчого для забезпечення методичного супроводження її реалізації та надання практичної допомоги оперативному підрозділу.

2. Керівник оперативного підрозділу з дотриманням режиму секретності надає слідчому необхідні матеріали ОРС для вивчення та надання у разі потреби рекомендацій щодо фіксації додаткових фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, які засвідчують наявність в їх діях ознак злочину.

3. Матеріали ОРС можуть розглядатися під час оперативної наради за участю керівників оперативного підрозділу, органу досудового розслідування та працівників, які брали участь у їх підготовці, для визначення повноти зібраних матеріалів та наявності підстав для реєстрації в ЄРДР. Одночасно розробляється план заходів з реалізації матеріалів ОРС, який затверджується керівниками органу досудового розслідування та оперативного підрозділу.

4. У разі виявлення під час проведення оперативно-розшукових заходів ознак кримінального правопорушення керівник оперативного підрозділу невідкладно направляє зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому КПК України.

VI. Виконання працівниками оперативного підрозділу органу, підрозділу поліції доручень слідчих (дізнавачів) про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій

1. Під час досудового розслідування злочинів слідчий дає уповноваженим оперативним підрозділам поліції письмові доручення про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій (далі – доручення). У разі створення СОГ слідчий дає доручення про проведення слідчих

(розшукових) дій працівникам оперативного підрозділу, включеним до її складу.

Дізнавач дає доручення уповноваженим оперативним підрозділам поліції під час досудового розслідування кримінальних проступків.

2. Не допускається надання слідчим (дізнавачем) оперативному підрозділу (працівнику оперативного підрозділу – члену СОГ) неконкретизованих доручень та доручень без встановленого строку їх виконання.

3. Працівники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії в кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися із клопотанням до слідчого судді чи прокурора.

Доручення слідчого (дізнавача) є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом.

4. Доручення, які даються оперативному підрозділу, реєструються в канцелярії територіального органу, підрозділу поліції та передаються в порядку, передбаченому нормативним актом про організацію діловодства.

5. У дорученнях зазначаються найменування кримінального провадження, його реєстраційний номер та дата початку досудового розслідування; правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) КК України; короткий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення; конкретний перелік слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, які потрібно виконати; інші відомості, необхідні для виконання цих дій.

6. Виконання доручень слідчих (дізнавачів) повинно здійснюватися у строки, зазначені у дорученнях. У разі неможливості своєчасного виконання доручення продовження строку його виконання письмово погоджується зі слідчим (дізнавачем), який дав доручення.

7. Матеріали про виконання доручень слідчих (дізнавачів) надсилаються до органу досудового розслідування разом із супровідним листом залежно від рівня органу досудового розслідування за підписом керівника структурного підрозділу апарату центрального органу управління поліцією, керівника територіального органу поліції, керівника міжрегіонального територіального органу поліції, керівника територіального (відокремленого) підрозділу, яким виконувалося доручення слідчого (дізнавача). Указані матеріали реєструються в канцелярії відповідного органу, підрозділу поліції.

8. Контроль за виконанням доручень слідчих (дізнавачів) працівниками оперативних підрозділів територіального органу, підрозділу поліції покладається на керівника територіального органу, підрозділу поліції, який зобов'язаний:

1) визначати конкретних осіб із числа працівників оперативних підрозділів, на яких покладаються обов'язки з виконання доручень слідчих (дізнавачів) (за винятком доручень, які надаються працівникам оперативного підрозділу, включеним до складу СОГ);

2) визначати шляхом видання наказу конкретних осіб із числа працівників оперативних підрозділів, на яких покладаються обов'язки щодо ведення обліку доручень слідчих (дізнавачів) для їх своєчасного виконання;

3) щотижня під час оперативних нарад керівництва територіального органу, підрозділу поліції інформувати про стан виконання доручень слідчих (дізнавачів).

9. Керівник органу досудового розслідування (дізнання) розглядає матеріали виконаного доручення слідчого (дізнавача), які надійшли від оперативного підрозділу. У разі його неналежного виконання повертає матеріали відповідно до вимог діловодства керівникові територіального органу, підрозділу поліції для усунення недоліків та вжиття до винних заходів дисциплінарного впливу в установленому порядку.

10. У разі необхідності проведення окремих слідчих (розшукових) дій на території іншої держави слідчий (дізнавач) за погодженням з прокурором надсилає до уповноваженого (центрального) органу України запит про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні відповідно до розділу IX «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» КПК України. При прийнятті рішення про направлення цього запиту уповноваженому (центральному) органу запитуваної сторони слідчий (дізнавач) інформує про направлення запиту про міжнародну правову допомогу Департамент міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України.

За необхідності проведення досудового розслідування обставин кримінальних правопорушень, вчинених на території декількох держав або таких, що порушують інтереси цих держав, слідчий відповідно до статті 571 КПК України направляє запит до Офісу Генерального прокурора, який розглядає та вирішує питання про створення спільної слідчої групи. Про прийняття рішення щодо створення такої групи слідчий інформує Департамент міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України.

ХІІІ. Особливості організації взаємодії при досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень, учинених членами організованих груп та злочинних організацій

1. Досудове розслідування кримінальних правопорушень, учинених членами організованих груп та злочинних організацій (далі - ОГ та ЗО), здійснюється слідчими управліннями ГУНП після визначення прокурорами відповідного рівня за слідчим управлінням ГУНП юрисдикції місця вчинення таких кримінальних правопорушень.

2. За наявності в оперативного підрозділу достатньої інформації про готування до вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину особами у складі ОГ та ЗО зібрані матеріали із зафіксованими фактичними даними про це надаються начальникові слідчого управління ГУНП для планування погоджених дій під час їх реалізації.

3. Матеріали оперативного підрозділу, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння членів ОГ та ЗО, відповідальність за які передбачена КК України, що направляються до органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування, повинні містити відомості про наявність та місцезнаходження доказів (у тому числі речових доказів), бухгалтерських документів, викрадених або здобутих кримінально-протиправним шляхом коштів, майна та інших цінностей.

4. Начальник слідчого управління ГУНП:

1) здійснює контроль за ходом виконання запланованих заходів з реалізації зібраних матеріалів, унесенням слідчим відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР та подальшим здійсненням досудового розслідування;

2) забезпечує якісну підготовку слідчим матеріалів, необхідних для внесення клопотання про застосування запобіжного заходу стосовно осіб, які підозрюються в учиненні кримінальних правопорушень, учинених у складі ОГ та ЗО;

3) забезпечує щоквартальний аналіз тактики і методики досудового розслідування кримінальних правопорушень, учинених у складі ОГ та ЗО, судової практики розгляду вказаних кримінальних проваджень, у тому числі причин непідтвердження судом кваліфікуючих ознак учинення кримінальних правопорушень у складі ОГ та ЗО;

4) з метою своєчасного прийняття до провадження слідчими спеціалізованого слідчого підрозділу слідчих управлінь ГУНП кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення, учинені членами ОГ та ЗО, організовує постійний моніторинг кримінальних проваджень, розслідування в яких проводиться слідчими територіальних органів і підрозділів поліції, а також слідчого управління ГУНП.

5. Посадова особа органу, підрозділу поліції, до функціональних обов'язків якої відповідно до вимог частини другої статті 16 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» входить здійснення взаємодії у питаннях боротьби з організованою злочинністю:

1) є відповідальною за своєчасний обмін інформацією між оперативним підрозділом і слідчим, який здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень, учинених ОГ та ЗО, про наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню;

2) запроваджує дієву систему контролю, яка дасть змогу оцінити об'єктивність обліку ОГ та ЗО, відслідковувати стан виявлення та знешкодження кожної такої групи чи організації з часу отримання первинної інформації про її діяльність до направлення матеріалів кримінального провадження щодо їх організаторів та учасників до суду та прийняття судом остаточного рішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волобоєв А. О., Пекарський С. П. Використання конфіденційного співробітництва підрозділами кримінальної поліції в період збройної агресії. *Науково-практичний журнал «Національні інтереси України». Серія «Право»*. Вип. № 2 (2). Одеса: Військова академія, 2024. С. 152–164. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-3041-1793-2\(2\)-152-164](https://doi.org/10.52058/3041-3041-1793-2(2)-152-164).

2. Волобоєв А. О., Пекарський С. П. Концепція діяльності підрозділів кримінальної поліції в період збройної агресії. *Електронний журнал «Успіхи і досягнення у науці»*. Серія «Право». Вип. № 3 (3), Том 2. Київ: Наукові перспективи, 2024. С. 58–69 DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-3\(3\)-58-69](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-3(3)-58-69).

3. Гула Л. Ф. Використання результатів оперативно-розшукової діяльності у виявленні і розслідуванні злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами. *Право і суспільство*. 2015. № 5-2. С. 206-211.

4. Доценко О. С. Сучасна система суб'єктів протидії організованій злочинності в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 4. С. 111-115.

5. Звід відомостей, що становлять державну таємницю: затв. наказом СБУ від 23 грудня 2020 року № 383. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21#Text>.

6. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: затв. наказом МВС України від 07 липня 2017 року № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.

7. Інструкція про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю: затв. наказом МВС та СБУ від 10.06.2011 № 317/235. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0822-11#Text>.

8. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: затв. спільним наказом ГПУ, МВС, СБУ, АДПС, МФУ, МЮУ від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

9. Інструкція про порядок взаємодії територіальних органів поліції та міжрегіональних територіальних органів Національної поліції України під час реагування на надзвичайні ситуації, у випадку уведення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: затв. наказом МВС України від 31.10.2016 № 1129. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-17#Text>.

10. Інструкція про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол: затв. наказом МВС, ОГП, НАБУ, СБУ, ДБР, МФУ від 17.08.2020 № 613/380/93/228/414/510/2801/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0849-20#Text>.

11. Калиновська Я. О. Проблемні аспекти протидії організованій злочинності загальнокримінальної спрямованості в Україні *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Серія : Право. 2018. № 6. С. 89-95.

12. Калиновська Я. О. Сучасні види організованої злочинності загальнокримінальної спрямованості. *Форум права: електрон. наук. фахове вид.* 2017. № 5. С. 164-168.

13. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>.

14. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text.

15. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4288>.

16. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

17. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2409>.

18. Леун О. І. Міжнародно-правове регулювання протидії організованим злочинним угрупованням, до складу яких входять учасники військових та воєнізованих формувань. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 4. С. 46-53.

19. Лунгол О. М., Габорець О. А. OSINT-технології в правоохоронній діяльності: навчальний посібник. Мультимедійне видання. Кропивницький: Book Creator, 2023. 107 с. URL: <https://read.bookcreator.com/fQ6a2RCUdGO8pRylJCh2iAlj1bt2/sWY11xVJRКymM SKpkHe4TQ/izsvJPMuS4uLPTsQxI8LvQ>

20. Маланчук П. М., Кордуян І. В. Особливості виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації як негласної слідчої (розшукової) дії в Україні та США. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 63. С. 82-87.

21. Методологія проведення антикорупційної експертизи Національним агентством з питань запобігання корупції: затв. наказом Національного агентства з питань запобігання корупції 18 травня 2023 року № 109/23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0109884-23#Text>.

22. Методологія проведення антикорупційної експертизи: затв. наказом Міністерства юстиції України 24.04.2017 № 1395/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1395323-17#Text>.

23. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.

24. Мовчан А. В., Созанський Т. І. Характерні ознаки сучасної організованої злочинності за результатами опитування СОСТА. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 1. С. 49-56.

25. Мороз В. П., Чаплинський К. О., Богуславський М. Г., Волошина М. О. Протидія організованим злочинності в Україні: сучасність та перспективи : монографія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 236 с.

26. Набруско М. С. Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності на початковому етапі розслідування торгівлі людьми: / М. С. Набруско; [за загал. ред. проф. М. А. Погорецького]. – К.: Алерта, 2016. – 204 с.

27. Нормативно-правове забезпечення діяльності підрозділів стратегічних розслідувань: метод. рекомендації / Уклад. : Санакоєв Д. Б., Неклеса О. В., Єфімов В. В., Юр'єв Д. С. Дніпро : ДДУВС, 2021. 84 с.

28. Організація виявлення і розслідування фінансових та економічних злочинів : зб. метод. рекомендацій ; кол. авт.: Санакоєв Д. Б., Мороз В. П., Єфімов В. В. та ін. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 460 с.

29. Основи візуального спостереження: практ. посіб / С. С. Чернявський, М. Л. Грібов, А. А. Вознюк, А. А. Небитов, В. В. Гвоздюк. – Київ, Норма права, 2024. – 112 с.

30. Павленко С. О. Основи оперативно-розшукової тактики: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 624 с.

31. Павленко С. О. Тактика виявлення та документування оперативними підрозділами нелегальної міграції як однієї зі сфер діяльності організованої злочинності. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 147. С. 210-228.

32. Перелік відомостей, що становлять службову інформацію в Міністерстві внутрішніх справ України, який затверджений наказом МВС України від 12.07.2023 № 573.

33. Перелік інформації, розголошення якої може призвести до обізнаності противника про дії Збройних Сил України, інших складових сил оборони, негативно вплинути на хід виконання завдань за призначенням під час дії правового режиму воєнного стану: додаток 2 до наказу Головнокомандувача Збройних Сил України від 03.03.2022 № 73 «Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану».

34. Погорецький М. А. Теорія доказів – методологічна основа оперативно-розшукового документування організованої злочинної діяльності. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2009. № 22. С. 185-195.

35. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

36. Подобний О. О. Співвідношення документування й доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015 № 2. С. 64-68.

37. Положення про автоматизовану інформаційну систему оперативного призначення єдиної інформаційної системи МВС: затв. наказом МВС України від 20.10.2017 № 870 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1433-17#Text>.

38. Поляков О. М. Протидія організованим злочинності, яка використовується іноземними спецслужбами, зокрема рф, для проведення розвідувально-підривної діяльності проти України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2021 № 53. С. 115-118.

39. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.

40. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 року № 3855-ХІІ. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>.

41. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

42. Про затвердження Інструкції із застосування органами та підрозділами поліції технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису. Наказ Міністерства внутрішніх справ від 18.12.2018 № 1026. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0028-19#Text>.

43. Про затвердження нормативного документа «Технічні засоби для здійснення уповноваженими органами оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій у комунікаційних мережах загального користування України. Загальні технічні вимоги. Наказ Служби безпеки України, Адміністрації державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 04.09.2018 № 1519/533. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1519950-18#Text>.

44. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах: Закон України від 5 липня 1994 року № 80/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр#Text>.

45. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними: Закон України від 15 лютого 1995 року № 62/95-ВР. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-вр#Text>.

46. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.

47. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори: Закон України від 15 лютого 1995 року № 60/95-ВР. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-вр#Text>.

48. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

49. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VII. *Відомості Верховної ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#w1_6.

50. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/conv#n49>.

51. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24 січня 1995 року № 20/95-ВР року № 2135-XII. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-вр#Text>.

52. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 року № 3341-XII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>.

53. Про основи національного спротиву: Закон України від 16 липня 2021 року № 1702-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>.

54. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

55. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20 вересня 2011 року № 3739-VI. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>.

56. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо

жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітрю): Закон України від 4 лютого 2004 року № 1433-IV. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1433-15#Text>.

57. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправки до нього: Закон України від 21.08.2024 № 3909-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20#Text>.

58. Про розвідку: Закон України від 17 вересня 2020 року № 912-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text>.

59. Розкриття та розслідування правопорушень, що вчиняються особами, які мають підвищений злочинний вплив, і «ворами в законі» : монографія) А. М. Кислий, О. С. Саїнчин, М. Л. Грібов, О. І. Козаченко; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. С. Саїнчина. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. – 740 с.

60. Розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник / О. В. Бишовець, М. А. Погорецький, Д. Б. Сергєєва та ін.; за ред. М. А. Погорецького та Д. Б. Сергєєвої. – К.: Алерта, 2015. – 536 с.

61. Санакоєв Д., Вашко А., Єфімов В. В. Імплементация європейської методології СОСТА в протидії організованій злочинності в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1. С. 213-220.

62. Стратегія боротьби з організованою злочинністю, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text>.

63. Тализіна Я. О. Використання негласного співробітництва у кримінальному провадженні : монографія / наук. ред. І А. Тітко. Київ : Алерта, 2023. 304 с.

64. Типова Інструкція про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації,

що містять службову інформацію, яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 19 жовтня 2016 р. № 736.

65. Указ Президента України від 16 лютого 2022 року № 56 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377>.

Information about the authors

Andrii Mykolaiovych Rubel – Head of the Department of Strategic Investigations, National Police of Ukraine, Police Colonel.

Oleksii Oleksandrovykh Liudvychenko – Deputy Head of the Directorate – Head of the 1st Department (Combating Organized Crime), 1st Directorate (Combating Organized Groups and Criminal Organizations) of the Department of Strategic Investigations, National Police of Ukraine, Police Lieutenant Colonel.

Artur Olehovych Voloboiev – Head of the Department of Operational Investigation and Information Security of the Faculty of Specialist Training for Criminal Police Units of the Donetsk State University of Internal Affairs, PhD in Law.

Serhii Petrovykh Pekarskyi – Associate Professor of the Department of Operational and Investigative Activities and Information Security, Faculty of Training Specialists for Criminal Police Units, Donetsk State University of Internal Affairs, PhD in Law, Associate Professor.

Yevhen Valentynovych Polyakov – Associate Professor of the Department of Operational and Investigative Activities, Faculty of Training Specialists for Criminal Police Units, Odesa State University of Internal Affairs, PhD in Law, Associate Professor, Police Colonel.

Taras Hryhorovych Shchurat – Associate Professor of the Department of Operational and Investigative Activities, Faculty of Training Specialists for Criminal Police Units, Odesa State University of Internal Affairs, PhD in Law, Associate Professor.

Kostiantyn Myroslavovych Brusso – Senior Researcher at the Research Laboratory on Issues of Law Enforcement Activities, Kryvyi Rih Educational and Scientific Institute of Donetsk State University of Internal Affairs, PhD in Law.

Yuliia Olehivna Zamoroka – Senior Operative Officer of the 1st Department (Combating Organized Crime), 1st Directorate (Combating Organized Groups and

Criminal Organizations) of the Department of Strategic Investigations, National Police of Ukraine, Police Major

Vitalii Yuriiovych Drozd – Researcher at the Research Laboratory on the Prevention of Criminal Offenses, Faculty of Training Specialists for Criminal Police Units, Donetsk State University of Internal Affairs, PhD in Law.